

A P O S T R O F

Fototeca **APOSTROF**
revista a unii acronimici

• Daniela Dima și Andrei Șerban, în Franța, pe malul Oceanului Atlantic

• Ruxandra Cesereanu și Adrian Marino. Foto: M. P.

Cum puteți ajuta revista *Apostrof*, fără să scoateți un ban din buzunar

Stimați cititori și colaboratori,

LEGISLAȚIA DIN România vă permite în acest moment să sprijiniți o instituție de cultură, fără să scoateți un ban din buzunar.

În conformitate cu legislația actuală, contribuabilii pot dispune asupra destinației unei sume reprezentând 2% din impozitul pe venitul net anual impozabil, pentru unitățile nonprofit, ce funcționează în condițiile legii cu privire la asociații și fundații.

Calcularea, reținerea și virarea sumei de 2% din impozitul pe venitul net anual, obținut din salarii, onorarii, chirii, dividende etc., revin organului fiscal competent.

Toate persoanele fizice și juridice din România pot da 2% din impozitul pe care l-au plătit statului în cursul anului 2009 unor fundații sau asociații, pe care doresc să le sprijine material.

Ce aveți de făcut în mod concret: trebuie să completați și să depuneți la organul în a cărui rază teritorială se află domiciliul Dvs. formularul 230 „Cerere privind destinația sumei reprezentând pînă la 2% din impozitul anual”, cod 14.13.04.13.

Acest formular se completează de către persoanele fizice care au realizat, în anul 2009, venituri și care solicită virarea unei sume de pînă la 2% din impozitul anual, conform art. 57, alin. 4 și art. 84, alin. 2, 3 și 4 din Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare, pentru sponsorizarea entităților nonprofit care se înființează și funcționează potrivit legii.

Contribuabilii care își exprimă această opțiune pot solicita direcționarea acestei sume către o singură entitate nonprofit.

Formularul se completează de către contribuabili, înscriind datele prevăzute de formular.

Termen de depunere: anual, pînă la data de 15 mai a anului următor celui de realizare a veniturilor.

Formularul se completează în două exemplare: originalul se depune la organul fiscal în a cărui rază teritorială se află domiciliul fiscal al contribuabilului; copia se păstrează de către contribuabil.

Formularul se depune direct la registratura organului fiscal sau la oficiul poștal, prin scrisoare recomandată.

Formularul se pune gratuit la dispoziția contribuabilului, la solicitarea acestuia. Acest formular trebuie să conțină:

- Datele de identificare a contribuabilului: numele, adresa și codul numeric personal.
- Destinația sumei de 2% din impozitul anual pentru sponsorizarea entității nonprofit.
- Suma. În situația în care contribuabilul nu cunoaște suma care poate fi virată, nu va completa rubrica „Suma”, caz în care organul fiscal va calcula și va vira suma admisă, conform legii.
- Denumirea entității nonprofit.
- Codul de identificare fiscală al entității nonprofit.
- Contul bancar (IBAN) al entității nonprofit.
- Documentele anexate – se înscrie numărul de fișe fiscale anexate la cerere.

Noi sperăm că veți alege Fundația Culturală Apostrof!

Coordonatele noastre sînt:

FUNDAȚIA CULTURALĂ APOSTROF

COD FISCAL 4868907

CONT BANCAR (IBAN)

RO68BRDE130SV07853701300

deschis la Banca Română pentru Dezvoltare
(BRD) CLUJ

Mircea Zăciu

SE ÎMPLINESC, în 21 martie, 10 ani de la moartea fulgerătoare a lui Mircea Zăciu. M-am uitat la scrisorile pe care le am de la el și m-am gândit că nu e potrivit să public niciuna. Deși oricare dintre ele îl reprezintă foarte bine așa cum era – mai bine zis, așa cum l-am perceput eu: un știutor de carte, dolidora de istorii transilvănene de familie, un iubitor de genealogii, de epic – și un „rău”. Dacă însă aș da publicității chiar și o singură scrisoare, aș răni, degeaba, pe vreunul dintre oamenii care îl iubesc și pe care el însuși i-a iubit, chiar dacă cu țifnă.

Mi-l amintesc cum l-am văzut ultima oară, în ultima zi a vieții lui, cu vreo două-trei ore înainte să moară: trecea pe lângă Librăria (atunci) a Universității, însoțit de două persoane. Privindu-l prin sticla vitrinei, m-am gândit la ce se gîndește: că înăuntru e o lansare de carte (a mea, din întâmplare) ce nu-l interesează cîtusi de puțin; și am știut că mîntea lui formulează spontan una dintre micile lui răutăți fulgerătoare pe seama mea ori pe seama cărții mele. Știu că, după ce el a dat colțul librăriei, un prieten de-al lui și de-al meu a ieșit în viteză de la lansare și l-a salutat, schimbînd cu el formule de politețe. Apoi Zăciu s-a dus acasă însoțit, a mîncat, și-a onorat musafirii. După dejun a făcut ordine în bucătăria lui mare și simpatcă, în care mă simțeam și eu, cînd mîncam la el, așa de bine și, totodată, așa de stînjenită. Apoi a

primit niște telefoane privitoare la *Dicționarul*... său cel urmărit de blestem, telefoane care l-au tulburat așa de tare, încît a murit. Înainte de a muri a apucat să scrie, la mașina de scris, o formulă de adresare și primul cuvînt dintr-o scrisoare către directorul editurii la care se afla atunci *Dicționarul*. În dormitorul lui, mi s-a spus, cartea mea era așezată la îndemîna pe noptieră.

Mă gîndesc, cunoscîndu-l atîta cît l-am cunoscut – adică puțin și imperfect – și iubindu-l atîta cît l-am iubit – adică tot imperfect –, că în cultura românească, dacă ești autor, dezideratul ideal ar fi acela cu totul irealizabil de a muri ultimul. Ultimul nu pentru a avea cea mai lungă viață, ci pentru ca nimeni să nu te mai poată *birfi* după moarte. După moartea lui Zăciu au fost publicate cîteva dintre scrisorile lui, ce-i seamănă aidoma, prin care a rănit foarte tare cîtiva prieteni de-ai săi. Dacă ar ieși la lumină *toate* scrisorile lui Mircea Zăciu, s-ar vedea că era egal de nedrept cu noi toți, căci era urmărit de o umoare acidă căreia îi dădea glas în corespondență și-n discuțiile cotidiene; iar din această nedreptățire generalizată ar rezulta și nulitatea ei de fond, lipsa ei totală de importanță. Iar dacă în celălalt talger al balanței am putea așeza multele lui gesturi de iubire, numeroasele servicii pe care le-a făcut, cu fapta și cu vorba, pentru aceiași oameni pe care în scrisori îi vorbește de rău, ar rezulta ima-

ginea, mai apropiată de realitate, a Profesorului. Pentru că Zăciu era un om umoral nu numai în rău, ci și în bine. Și făcea nenumărate gesturi pentru care oamenii care l-au cunoscut l-au iubit pe bună dreptate. Stîrnea iubire. Și merita să fie iubit.

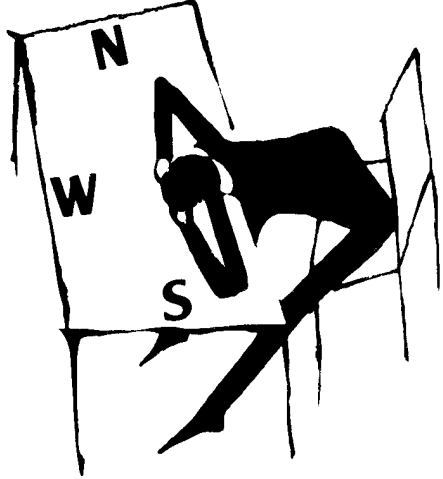
Nu cunosc niciun om perfect. Rădulescu-Motru, care a fost un bun psiholog, spunea că personalitate perfectă este numai aceea a divinității. Noi, ceilalți, sîntem oameni – mai mult sau mai puțin izbutiți. În cei zece ani de la moartea lui Mircea Zăciu mi-a fost adesea dor de el. Mi l-am amintit adesea, îmbufnat de o falsă îmbufnare, menită mai degrabă să-i ascundă o emoție pe care nu voia să o exteriorizeze sau un gest de iubire pe care, englezește, nu știa cum să și-l camufleze. Mi-am amintit adesea înmormîntarea lui, din foaierea Casei Universitarilor, și gîndul cumplit – că e bine să fii universitar: ai cine să te îngroape – pe care l-am avut cînd am văzut că sicriul cu el și coroanele pentru el sînt imbarcate în mașinile Universității, pentru a fi transportate la Oradea. Îmi pare rău că nu e înmormîntat la Cluj, unde Ion Vartic și cu mine ne-am putea duce de mai multe ori pe an la mormîntul lui, așa cum mergem la Negoîtescu, la Radu Stanca și la Papahagi, să-i ducem flori și să mai schimbăm o vorbă.

MARTA PETREU

• Marian Papahagi și Mircea Zăciu, la un salon clujean de carte. Sfîrșitul anilor '90. Foto: M. P.

PUNCTE DE REPER

(Urmare din numărul trecut)

Istoria în opera lui MARIN PREDĂ

(II)

Damian Hurezeanu

ACUM DA, avem la dispoziție o imensă bibliografie istorică și memorialistică despre Hitler. Dar, față de ce a lăsat Marin Preda despre ființa interioară a lui Hitler și răsfrângerea ei dezastruoasă asupra oamenilor, statelor și popoarelor, aproape că nu se poate adăuga nimic esențial. S-a considerat punctul iradiant plămuitor de istorie și totodată punctul magnetic de atracție a iradierilor istoriei spre sine. Ce contau dezastrul și distrugerea omenirii, chiar dezastrul propriului popor, în fața voinței lui demiurgice de a genera o nouă așezare a lumii?

Marin Preda creează, analizându-l pe Hitler și faptele sale, un personaj veridic și halucinant. Sigur, acea scenă din cancelaria Reich-ului la aflarea respingerii de către Iugoslavia a alianței, abia încheiate, cu al III-lea Reich este șarjată. Dar scene de isterie sălbatică n-au lipsit din recuzita comportamentului lui Hitler.

Cât privește evenimentele din România, fizionomia și urmările lor, ele înfășoară trama beletristică a textului. Te întrebi, astfel, dacă istoria nu a înghițit romanul sau istoria, cu faptele și substanța ei, nu se înfățișează ea însăși ca un roman. O poveste stranie și aiuritoare, izbucnită într-o societate fragilă, nepregătită să-i înfrunte asprimile. Marin Preda pune în operă întreaga panoplie a evenimentelor care s-au aglomerat în vuietul vremii. Ascensiunea dreptei la putere, instaurarea regimului autoritar, de fanfaronadă și zădărnice al lui Carol al II-lea, apoi reacția mișcării legionare, până la punctul de sus al atentatului reușit împotriva lui Armand Călinescu; în sfârșit, dezlănțuirea represiunii pornite din cercurile Palatului și cele guvernamentale împotriva mișcării legionare, după ce, în noiembrie 1938, Carol al II-lea inspirase acțiunea soldată cu împușcarea lui Corneliu Zelea Codreanu și a altor 13 deținuți legionari în închisoarea de la Râmnicu Sărat. Marin Preda stăpânește bine materialul istoric și îi imprimă tensiunea istorică și umană cuvenită.

Cum va fi cules știrile și informațiile de rigoare? În cărțile obișnuite de istorie ale anilor '70 ai secolului trecut nu se găsea mai nimic, în afară de scheme și formulări stereotipe privitoare la epocă. La fel și în legătură cu preluarea puterii de către Antonescu, în fapt o lovitură de palat într-o atmosferă de panică, de bulversare a lui Carol al II-lea și a anturajului său, pe fon-

dul prăbușirii granițelor țării și al violențelor manifestații populare extinse, prin adepții mișcării legionare, până spre gardul curții regale. Timpul bluffurilor și echivo-curilor combinatorii trecuse. Ambasadorul Germaniei la București, Fabricius, era o voce forte în România, astfel încât regele a trebuit să țină seama de toate și să-l aducă la putere pe generalul Antonescu, omul care îi inspirase nu o dată aversiune, dar cu care credea că va putea să coabiteze. Antonescu i-a retezat însă speranța și, în două zile de la încredințarea puterilor depline în mâna lui, l-a forțat să părăsească tronul și să plece din țară. Antonescu era însă în fond un monarhist, el l-a acceptat pe Mihai ca urmaș la tron, după cum și Mussolini acceptase monarhia italiană.

În România, situația era mai avantajoasă. „Mihăiță“ abia ieșise din adolescență, iar Antonescu i-a adus și mama, Elena, să-i stea în preajmă. *Conducătorul* nu știa că mai ales Elena se va disocia de stilul său de guvernare și de unele dintre faptele lui. În septembrie '40, *Conducătorul* se credea stăpânul situației și urzea planuri mari, pentru el și pentru condiția României.

Când Marin Preda a scris romanul, nu apăruse puzderia de jurnale și de amintiri despre episodul preluării puterii de către Antonescu. Totuși, descrierea episodului este corectă, exactă și detaliată. După cum, în afară de *Pe marginea prăpastiei* și de *Cartea neagră: Sufărințele evreilor din România* (3 vol.), alcătuită de Matatias Carp (1947-1948), nu se publicaseră izvoare documentare prea multe... Larry Watts avea să publice mai târziu (în engleză) *O Casandriă a României*, iar memoriile colonelului Gheorghe Magherescu, fost aghiotant al lui Antonescu în vremea guvernării legionarantonesciene, nu apăruseră. Să fi știut Marin Preda de ele? Fiindcă prea seamănă ceea ce scrie Preda în roman cu ceea ce relatează Magherescu din observația nemijlocită a evenimentelor rebeliunii (21-23 ianuarie 1941).

De altfel, tot ce spune Marin Preda despre Antonescu este materie istorică. Este drept, romancierul propune un portret interior al lui Antonescu. Acesta își vede faptele curate și îndreptățite, iar ființa apăsată de greaua povară a răspunderii. Și-a asumat-o cu gândul că reprezintă o soluție în ceas de cumpănă pentru destinul țării, dar și pentru că se considera hărăzit personal unui mare destin. Convingerea curată nu este și un titlu de neapărată compasiune. Or, Marin Preda, în romanul *Delirul*, înclină spre această interpretare. Antonescu

trebuia să fie un dictator aspru de tip fascist, înrudit spiritual cu Hitler, fiindcă altfel nu l-ar fi suportat Marele Inchizitor. *Conducătorul* a fost o variantă de catifea a fascismului, și nu putea fi altceva. Ca viziune, el a fost, cel puțin atâta timp cât s-a aflat în fruntea țării, un om cu vederi de dreapta, conservatoare și cu apucături de militar care comandă. Sigur și categoric. Conducerea lui însemna ordine, disciplină, supunere necondiționată dispozițiilor, hotărâre energetică și de nediscutat, structură ierarhică având în cap *Conducătorul*, executare fără cârtire a ordinelor. Iar în plan cultural-spiritual – cultul bisericii, al valorilor neamului și strămoșilor, al demnității personale și colective, al idealurilor unui popor pe care Antonescu credea că este chemat să le împlinească. Vorbea de dreptate și de spiritul dreptății, de grija pentru cei mulți și împovărați de nevoi, dar n-a mers niciodată spre o reformă agrară. A privit drept nesupunere nemulțumirea minerilor care coborau în adâncul minelor cu bocancii rupți și în neputință de a-și hrăni copiii, cât de cât omenește.

Antonescu nu era, bineînțeles, pe aceeași lungime de undă cu acea pacoste universală și distrugătoare care a fost Hitler, dar a trebuit să împrumute, *volens-nolens*, unele reflexe ale *Führerului Marelui Reich*, cum îi spunea Antonescu însuși în discursurile sale... A umplut aceste discursuri cu ideea „cruciadei împotriva bolșevismului“ și a „apărării civilizației occidentale“, a „crucii“ în fața „puhoiului asiatic“. *Conducătorul* n-a pregetat să afirme că dacă este necesar să împingă bolșevismul și masa slavă până dincolo de Urali, atunci o va face. Postură penibilă de conducător care își pierduse simțul măsurii.

Introducerea instituției *Conducătorului* în sistemul constituțional al României confirmă, de fapt, alinierea la familia regimurilor fasciste ale vremii: Italia, Spania și, bineînțeles, Germania. Apoi Slovacia, Croația și Norvegia... Toată gama sateliților și regimurilor fasciste ale vremii.

Sigur, Marin Preda n-a forat prea adânc în ființa interioară a mareșalului și nici a sistemului său de conducere. A focalizat interesul spre adversitatea legionari-general și spre imensitatea poverii pe care Antonescu și-a asumat-o după înlăturarea lui Carol al II-lea.

Aceste aspecte le-a tratat cu înțelegere și pasiune. În aceste capitole ale romanului, toate inserțiile vizând guvernarea lui Antonescu sunt istorie. Cu excepția episodului întâlnirii lui Antonescu cu mama sa. O

mamă construită de fapt ficțional, iar nu mama lui reală, doamna colonel Baranga, altfel femeie emancipată, de lume. În roman, mama semnifică înțelepciunea pământului, glasul țării, cu care Antonescu simțea atunci să se pună în rezonanță.

Altfel, *Delirul* poate fi recomandat ca materie bibliografică pentru seminariile studențești (în segmentele sale privitoare la istorie).

Pe lângă tematica istorică concretă, romanul propune și teme de meditație de ordin general: Există o ordine internă a producerii istoriei? Cu alte cuvinte, o logică a determinismului, dincolo de fenomenalitatea concretă a faptelor și evenimentelor? Se pot găsi în istorie coordonate și sensuri explicative plauzibile? Sunt evenimentele cruciale din istorie puncte de pornire pentru noi linii evolutive ale procesului istoric? Este intervenția, acțiunea unor figuri dominante în istorie aptă să-i schimbe cursul?

*
* *

CEL MAI iubit dintre pământeni este, de asemenea, un roman înțesat de substanță istorică și politică.

Cine a trăit matur epoca nu-și poate reprimă întrebarea: Cum de a putut să apară în acea vreme un astfel de roman?

Sigur, romanul are mai multă substanță epică decât *Delirul*. Este redactat cu grijă specială pentru estetica scrisului, încearcă să închege un text solicitant psihologic și cu o linie narativă complexă, pe măsura dimensiunii proiectului epic. Textul degajă o tensiune intelectuală de mare ținută. Parada de filozofare și de lectură filozofică nu cred însă că-i face bine. Nu stă în sarcina mea să mă pronunț asupra unității interne a poveștii de dragoste și a raportului dintre filozofia iubirii și zvâcnirile temperamentale ale eroilor care personifică „filozofia“. Sunt, probabil, prea brutale și abrupte, proprii fie firilor foarte puternice, fie acelor care își lasă filozofia în anticameră atunci când sunt invadați de pasiune. Probabil că Marin Preda a ținut să imprime teme și romanului, ca atare, o mai mare tensiune dramatică.

În mare măsură, opera lui Preda este însă o meditație asupra realității și întocmirilor din vremea sa, a condiției umane în socialism, a socialismului ca sistem social-politic și a fundamentului teoretic și ideologic al acestui sistem.

Apariția, în condițiile socialismului, a unei asemenea opere este explicabilă doar din următoarea perspectivă: Marin Preda se fixează în roman asupra unei perioade anterioare preluării puterii de către Nicolae Ceaușescu; romanul promovează o critică virulentă împotriva stalinismului, a ideologiei culturale exemplificate de „momentul Jdanov“, a socialismului sovietic în genere. Or, această tematică convenea cercurilor diriguitoare române și măgulea, într-un fel, trufia calpă a nou-venitului, preocupat și el, în maniera lui, să se distanțeze de Gheorghiu-Dej și de „obsedantul deceniu“ și să critice, dacă se poate, vehement, Uniunea Sovietică și „socialismul ei“, căutând să își asigure o stăpânire totală și netulburată asupra României.

În acest context, cercurile politice conducătoare i-au făcut lui Marin Preda concesia de a critica nu doar excesele „obsedantului deceniu“ și politica jdanovistă, dar și ideea de socialism și realitatea soci-

• Marin Preda

alistă în substanța ei. Bineînțeles, nu în termeni explițiți de opoziție cu cealaltă așezare fundamentală a lumii – capitalismul –, dar adesea și în lumina acestei realități.

O clasificare a fenomenelor universului socialist supuse privirii critice a lui Preda este dificil de construit, întrucât fiecare dintre aceste fenomene își cere cumva drept de prioritate. Să procedăm totuși de la nivelul cel mai înalt de generalitate la aspecte, să spunem, parțiale, de ordin politic sau cultural. Astfel, Marin Preda critică gândirea marxistă pentru că tratează arbitrar filozofia lui Hegel, admițând doar metoda lui dialectică și propunând răsturnarea ideii de spirit prin aceea de materie. Dialectica era operativă, în viziunea marxistă, numai în varianta ei materialistă. Scriitorul român „reabilitează“ spiritul în substanța universului, consideră inadecvată și teza marxistă potrivit căreia existența socială determină conștiința socială. Neagă, de asemenea, afirmația care acordă prioritate materiei în raport cu spiritul. Mai mult, crede că spiritul, ca fenomen universal, are ascendență asupra materiei, întrucât dispune de aptitudini creatoare superioare.

O altă mare temă pusă în discuție de Marin Preda vizează asimetria dintre concepția marxistă de factură categoric deterministă, după care victoria noii ordini sociale urmează să se afirme în societățile din prima linie a dezvoltării economice și sociale, beneficiare ale unei civilizații avansate (și ale unei structuri sociale care face din proteletariat purtătorul acestei ordini), și înscăunarea socialismului într-o țară retardată economic, politic, social și civili-

zațional. Între teorie și realitatea de fapt s-a creat astfel un hiat, o stare de incompatibilitate. Discuții s-au purtat constant pe această temă. Oricum, Marx și Engels nu erau răspunzători pentru faptul că un partid și o elită conducătoare care se revendică din marxism și-au asumat răspunderea detonării revoluției într-un mediu care nu răspundea scenariului determinist marxist. Scriitorul român aduce în discuție acest aspect fundamental al desfășurării evenimentelor din 1917 în Rusia și apoi al implantării socialismului în Europa Central-Estică, spre a sugera urmările extrem de grele de ordin social, economic și politic care au decurs din preluarea puterii de către o elită într-un mediu și în condiții istorice nepregătite pentru deschiderea unei noi paradigme în evoluția istoriei. Nu putem desprinde din meditațiile lui Marin Preda dacă el accepta în genere producerea unei astfel de treceri, chiar în condițiile unei societăți foarte evolute. Din meditațiile sale se desprinde preferința pentru liberalism ca mod de existență a societății, prin urmare și pentru valorile economiei capitaliste de piață. În numele adevărului, Preda sublinia performanțele tehnice, științifice și economice ale lumii occidentale, în special în SUA. Prin urmare, întâietatea SUA în lume. El persiflează teza luptei dintre cele două „lagăre“, crede în nevoia unui lung respiro pentru „lagărul socialist“, spre a putea să-și dezvolte eventualele potențialități. Respinge, bineînțeles, în numele umanismului, ideea unei înfruntări militare, mai ales în prezența armamentului nuclear.

→

→

Am prezentat schematic setul marilor teme de meditație pe care le propune Marin Preda în romanul său. Nu totul este construit pe o argumentație ireproșabilă, dar scrisul este incitant. Tendința de a deprecia marxismul (pe care, de altfel, nu-l consideră un sistem filozofic, ci o teorie economică și socială) este vizibilă. În această situație, este de mirare larghețea cu care elitele politice ale vremii au acceptat apariția romanului.

De la acest palier al sintezelor teoretice și al scenariului problemelor mondiale, incluzând dificultățile pe care URSS le-a introdus în harta raporturilor internaționale, se impune în romanul lui Marin Preda critica necruțătoare a fenomenului socialist românesc, în coordonatele sale structurale. Probabil numai abilitatea scriitorului de a opera în marginile „obsedantului deceniu” și de a evoca situații și persoane (abia deghizate sub inițiale sau nume de circumstanță) a căror „desființare” producea o anumită satisfacție celor înscăunați după înlăturarea „înaintașilor”, ca și anumite accente de ordin național venind în întâmpinarea stării de spirit a noii generații a elitelor comuniste, probabil că numai într-un asemenea context a apucat să apară romanul lui Marin Preda. Un roman care în realitate făcea praf edificiul socialist românesc în ansamblu. O construcție, după el, pretimpurie, intempestivă, întocmită arbitrar și incoerent de elite slab ori deloc pregătite, sub dominația unui singur partid, bazat pe dictatul forței, arbitrarului și spaimei sau temerilor devenite coordonate mentale ale populației.

În fapt, în *Cel mai iubit dintre pământeni*, Marin Preda s-a situat în opoziție globală cu puterea politică din România, cu factorii de dominație a statului. Romanul constituie cel mai elocvent, mai expresiv, mai cuprinzător și mai semnificativ manifest împotriva realității politico-statale și social-culturale a României „obsedantului deceniu”. Demersul nu are, bineînțeles, caracter de manifest politic; este o abordare de tip meditativ, încifrată în substanța unui discurs epic ficțional. „Materia politică” a romanului are însă o pondere atât de însemnată, încât uneori prevalează asupra țesăturii epice exterioare părților cu semnificație nepolitică. Este destinul romanelor lui Marin Preda de după *Moromeții*. Temele dominante prezente în materia volumului I (mă refer, mai ales, la acest volum, de referință pentru problema pe care o discut) sunt: condiția culturii în socialism, mai ales în faza incipientă a regimului; construcția socialismului la sate ca eșec istoric; articulația partid-Securitate, ca instrument de putere și de dominație asupra societății.

În roman, condiția culturii este reflectată mai cu seamă în legătură cu situația poetului-filozof, „marele profesor”, fiind vorba, evident, de Lucian Blaga. Romanțierul a luat „cazul Blaga” pentru că era cel mai elocvent și mai semnificativ pentru opera de epurare a cadrelor didactice, de la învățător și până la figuri ilustre ale culturii, în anii 1947-1952. Procesul de epurare a continuat, dar nu la scara intervalului de timp menționat. Textul este învăluit într-o intensă aură de admirație pentru profesorul poet-filozof. Se apăra concomitent atât valoarea creației unui om, cât și ideea de cultură ca atare. Pentru Preda, asemenea valori sunt intangibile. A le brusca sau, și mai rău, a le opresa are semnificația unui act

îndreptat împotriva dreptului la viață spirituală al unui popor. În jurul „cazului Blaga” se țese un păienjenis de întrebări, de atitudini comportamentale, de neliniști și reacții morale, de trăiri emoționale. Se țes în roman profiluri ale unor oameni politici ai vremii, fizionomii și mentalități, relaționări ale politicii și culturii. Pentru tinerii care n-au trăit în epocă este interesant, poate, să știe cine a fost I. C. (Iosif Chișinevschi), în ce relații s-a aflat acesta cu Gheorghiu-Dej, cu Ana Pauker sau cu Miron Constantinescu; cine a fost rectorul savant al Universității din Cluj în anii 1948-1950 (poate profesorul Emil Petrovici), cine a configurat o altă imagine a istoriei României și a pus un accent special pe punctele de contact și de întrepătrundere ale istoriei României cu slavismul și cu istoria statului rus... Romanul nu dă numele promotorului acestei orientări. Era și atunci bine cunoscut, era invocat insistent și înainte de 1980, anul apariției romanului. Mihail Roller se stinsese cu 22 de ani înainte, sub povara unei critici „duioase” la o plenară a Comitetului Central al PCR.

Marin Preda era sensibil la fenomen, fiind în fond unul de conștiință și de adevăr istoric. În acest sens, el descrie și ciocnirea studentului de la Universitatea din Iași cu autoritățile după riposta acestuia la tendința de a se întuneca figuri-simbol ale istoriei noastre – Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Acel student, plătind cu ani de închisoare mândrul său curaj, era ilustrul savant de mai târziu, academicianul Alexandru Zub.

Despre colectivizarea agriculturii, Marin Preda s-a pronunțat și în roman, cum s-a pronunțat, de altfel, și în alte ocazii. Sensul discursului lui Preda este următorul: colectivizarea a fost o traumă ireparabilă adusă lumii profunde a societății românești – țărănimea –, care a rămas deabusolată, lipsită de impulsul vital al rostului ei în lume și cu sentimentul dezmoștenirii nemeritate. Colectivizarea a rupt firul existenței țărânimii, care nu s-a mai putut regăsi pe sine în întreaga perioadă ulterioară. Țărănimea n-a înțeles saltul trecerii la un alt tip de economie și nu-l putea în veac înțelege, pentru că s-a făcut prin jaf și siluire. Și dacă ar fi fost benefic sub raport economic, acest salt nu s-ar fi altoit pe orizontul mental al țărânilor, pentru că s-a făcut silnic, iar oamenii pământului n-au primit nimic în plus, sub raport economic. Dimpotrivă. Au rămas cu ochii în soare, încât s-au năpustit spre orașe, ca soluție de a ieși din situație. Chestiunea e pusă direct în romanul lui Preda. Autorul subliniază că socializarea marilor întreprinderi industriale este, probabil, sustenabilă economic. Dar în ce privește micile întreprinderi și mai ales micile gospodării țărânești, socializarea lor este economic nerentabilă, ca atare lipsită de sens. Nu știu să fi existat în literatură și în câmpul culturii noastre o luare de atitudine atât de tranșantă împotriva colectivizării.

Romanul lui Marin Preda recrează artistic componenta „dramei Securității române”, cu atmosfera de spaimă și nesiguranță pe care aceasta o crease, cu imensa rețea de informatori, sporită încă de imaginația și de temerile celor vizați, cu arbitrarul enormei ei puteri care se năpustea violent asupra celor bănușiți, acționând inept și fără răspundere, adesea absurd și fără sens, dar întotdeauna drastic și fără nicio considerație față de demnitatea ființei umane. Orice cititor al romanului lui Marin Preda

îl scoate pe scriitor de sub suspiciunea „colaborării”, așa cum s-a insinuat, discret, în presa literară după 1990, până la publicarea documentelor de arhivă în *România literară* (nr. 43, 31 octombrie 2008).

Pe de altă parte, pentru orice cititor apare legitimă întrebarea: Cum de liderii Partidului Comunist nu au văzut în fresca Securității ieșită din penelul lui Marin Preda o critică structurală a instituției, nu doar o temă critică circumscrisă „obsedantului deceniu”? Revin la ideea enunțată mai sus: elita politică a PCR de după 1965 se credea, probabil, exonerată de apartenența de fond la continuitatea cu PCR (PMR) de până în 1965. Cum puteau să-și imagineze că „noul PCR” este structural altceva decât „vechiul PCR” sau că „noua Securitate” este structural altceva decât Securitatea anterioară anului 1965? De un asemenea tip de gândire, ai putea îngădui apariția unui roman ca al lui Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*. Altfel, din perspectiva intereselor puterii politice și a limitelor libertății instituite de ea, apariția romanului n-ar fi fost posibilă. Spun aceasta în logica regimului și a puterii date. Argumentul prestigiului autorului nu este suficient. Și totuși, „enigma și miracolul” s-au produs! Ceea ce nu înseamnă că nu rămâne întrebarea: cum de s-au produs?

La trei decenii de la apariția lui, substanța politică și socioculturală a romanului a devenit istorie, iar trecutul lui are semnificația unei „cărți de învățătură” mai autentică și mai bogată în sensuri decât puzderia de tomuri cu iz de pamflet țipător, servite ca materie de analiză politico-istorică. Prin *Cel mai iubit dintre pământeni*, Marin Preda a făcut să se înțeleagă multe din realitățile socialismului, deschizând breșe spre altă structură a istoriei românești.

*
* *

PRIN URMARE, Marin Preda incită în opera sa literară la meditație asupra segmentelor fundamentale ale trecutului nostru de după Primul Război Mondial, fie că o face prin recrearea artistică a realității organice interbelice, fie ca analist al vremii lui Antonescu, în *Delirul*, o istorie asortată cu o glazură de substanță epică, fie ca autor al unui roman politic, cum trebuie, probabil, considerat *Cel mai iubit dintre pământeni*, învăluit într-un dens strat de ficțiune artistică. Strălucit ca scriitură, dar, pentru mine, neconvingător ca structură epică. Eroii sunt interesanți, luați fiecare în parte, dar articulați într-o totalitate parcă nu suficient de consistentă.

Istoria în opera lui Marin Preda palpită însă de autenticitate. Romanțierul o tratează ca pe un spectacol încărcat de viață și de înțelesuri; nu face operă morală și carte de învățătură, ci provoacă întrebări. Dimensiunea morală a demersului e subsumată nucleului căutărilor în istorie, cum este, inevitabil, mesajul „învățăturii” oricărui demers în substanța istoriei.

Și nu este doar o perioadă sau un fragment istoric, ci trei mari capitole ale istoriei noastre, care acoperă existența și destinul de-a lungul a șase decenii, oferindu-ne trei profiluri distincte, dar niciunul de împlinire autentică.

În *Moromeții*, Marin Preda e genial; în celelalte romane, e un scriitor puternic. ■

Pe asseana de centură

Numai fetele de cartier ies la drumul mare,
ti-am mai spus-o,
scui-pând ze ziduri
lungi nouede de spermă.

Nu te mai glânce de milă, de silă, la tiru-u mousardă.
Tu nu te gâti uita în sufletul lor,
fiindcă si-au ascuns între buci gaura cheii.

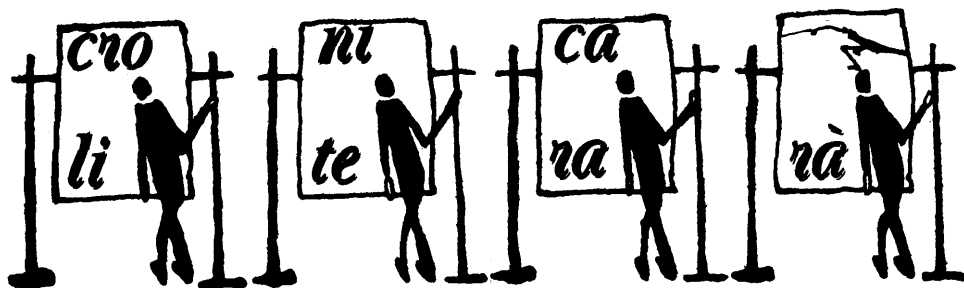
Fetele de cartier

se-aruncă din ubri cu sangla în mână.
Zămbetul nu li se deschide.
Că fi ca un himeu cusut la loc
de măripijnia violatârbă.

Fetele de cartier sunt vii,

ti-am mai spus-o. așa cum e țărăna.

Linda Maria Bărb

Despre Cluj, în ritm de vals imperial

Irina Petraș

PE RADU Constantinescu l-am întâlnit prima oară cu destulă vreme în urmă – scosese, împreună cu Doina Cetea, o carte de povestiri pentru copii, *Poiana Năluștilor* (1994), iar eu mă numărăm printre vorbitorii la lansarea de la Librăria Uni-

versității. De atunci am acumulat tot felul de detalii pentru portretul lui și, de fiecare dată, a trebuit să reformulez noul semnalment cu un *deși*. Are un bun-simț din alte vremuri, o reticență foarte caldă și prevenitoare în relațiile cu ceilalți și un fel de modestie nu prefăcută, ci foarte bine construită/conținută, încât am avut bănuiala, înainte de a ști toate amănunțele, că s-a născut undeva la țară. Modestia, simplitatea, atenția față de ceilalți trimiteau la o legătură strânsă cu pământul și cu vechi și nescrise legi ale conviețuirii. Ei bine, s-a născut la București! În tot ceea ce face, e echilibrat, meticolos, atent la detalii, chiar cu o oarecare încetineală a gesturilor și înaintărilor, dar o încetineală necesară pentru a face lucrurile bine și temeinic. Așezat. Nu se grăbește, nu sare nesățios pe ocazii, ci le lasă să se coacă, în așa fel încât ceea ce va culege în cele din urmă să fie rod *ales*. Iarși nu se potrivește cu prejudecata mea despre oamenii fără astâmpăr din Sud. Se poartă mai degrabă ca un ardelen. Este un excelent ziarist, cu o curiozitate mai aparte, adică nu-l mână nici goana febrilă după (non)știri și (non)evenimente și nici doar curiozitatea intelectuală obișnuită și laudabilă, ci, în plus, o atenție aproape de iubire față de tot ceea ce isprăvesc cei din jurul lui, de lucrurile care merită aduse în atenția publică și ținute minte ca repere comunitare.

Ca redactor al cărții sale *Clujul în ritm de vals imperial (interviuri, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2009, 316 pag.)*, m-a surprins numărul de personalități cu care a intrat în dialog și de la care a reușit să obțină, firesc, povești extraordinare. Părea aproape imposibil ca un om care nu te prinde de mâncă oriunde te-ar întâlni, care nu are nimic agresiv în abordările sale, nu e înfipt și nici băgăreț, ba chiar oarecum predispus la singurătate și izolare, să fie mereu atât de „pe fază”. Adesea descopeream că un eveniment oarecare, pe care îl credeam întâmplându-se în ograda noastră, el îl știa deja, întrebuse pe cine trebuie, iar convorbirea era gata, numai bună de trimis la ziar. Scriitorii clujeni, oamenii de cultură din Cluj, în general, îi sunt datori pentru prezența lor foarte consistentă în *Ziarul de*

duminică, supliment al *Ziarului financiar*; o sumară statistică va arăta că editorialele sunt ocupate de clujeni într-o proporție foarte confortabilă. Să mai remarc tinerețea prezenței sale în cetate. Vârsta nu-l incomodează defel. Cu o vioiciune de invidiat, e în stare să coboare în afund de peșteri numai ca să afle ce mai spune Iosif Viehmann despre tot felul de întâmplări speologice. Străbate kilometri întregi ca să se întâlnească cu un personaj sau altul pentru a afla amănunte despre lucruri importante, dar discrete, lucruri care nu devin evenimente de senzație, nu ocupă pagina întâi și nici orele de vârf, dar au greutatea necesară pentru a lucra ca repere formatoare. Să mai adaug aici că a lucrat în jurnalism și într-o perioadă care ar fi putut să lase urme nu dintre cele mai bune. Nu i-a lăsat. A știut mereu să găsească o cale de ieșit din impasul omului sub vremei.

Așadar, *Clujul...* său este o carte scrisă de cineva care își mărturisește de la bun început, în argument, dragostea pentru Cluj. O dragoste fără rest și cuprinzătoare, dar, lucru remarcabil, secondata strâns de distanța necesară pentru o privire lucidă și nepărtinitoare. El, bucareșteanul, scrie despre Cluj, despre clujeni, despre ce înseamnă Clujul de altădată și de azi cu aplicațiune, cu sentiment și cu indiscutabilă și chiar surprinzătoare competență. Între copertele cărții, pe care le-a compus cu o ticăială iarși ardelenescă, sunt întrebări și răspunduri cu tâlc: Elena Daniello, Camil Mureșanu, Crișan Mircioiu, Marta Petreu, Ion Albu, Ion Vlad, Dan Damaschin, Vasile Fanache, Constantin Cubleşan, Viorica Guy Marica, Nicolae Edroiu, Emil Simon, Cornel Țăranu, Iosif Viehmann, Dan C. Mihăilescu, Ion Mureșan, Irina Petraș, Florina Ilis, Ion Brad, Mariano Martín Rodríguez, Eric Williams, Ioan Glodariu, Vasile Herman, Simona Noja, Andrei Șerban, Matei Vișniec, Marcel Lupșe, Vasile Gheorghită, Șerban Savu, Ovidiu Avram, Nicolae Maniu, Ionel Haiduc, Ioan-Aurel Pop, Ioan Drăgan, Corin Braga, Mihai Bărbulescu, Eugen Iaroslavschi, Radu Ardevan, Cristian Roman, Szabó Bálint, Robert Lakatos, Gabriel Croitoru. Istoria, literatura, dansul, pictura, știința, medicina, arhitectura, trecutul și prezentul, aproapele și departele, viața și moartea sunt convocate la o simfonie pusă la cale de un fin maestru de ceremonii.

Radu Constantinescu știe să întrebe scurt și la obiect, cu o știință a punerii degetului pe rană care declanșează mărturisiri și depoziții de tot interesul. Nu compune eseuuri în loc de întrebări, interlocutorul nu e blocat în *da* sau *nu*. Întrebările sunt relansatori abili ai discursului, îmboldiri delicate și laconice, care să-l determine pe celălalt să-și deșerte sacul cu povești. Celălalt înțelege imediat că e ascultat de cineva care știe deja aproape tot și care dorește să știe mai mult nu doar pentru sine, ci și pentru

toată lumea. Întrebatul se simte în largul său, lucrurile se leagă, detalii cu gust ies la iveală, dezvăluirile fiind senzaționale nu de puține ori, dar prinse în pagină cu grija de a reconstitui o atmosferă, un fundal, o ierarhie. Cum singur mărturisește:

Simțeam nevoia să trec dincolo de perdeaua impresiilor primare și să cobor spre straturile tainice, care definesc personalitatea orașului și care i-au conferit, cu o incredibilă, dar exemplară continuitate, un aer „imperial” de-a lungul unei întregi perioade în care termenul respectiv avea cu totul și cu totul alte conotații.

Voi reține, cu titlul de exemplu, o secvență din interviul cu academicianul Camil Mureșanu despre explozia de valori intelectuale din deceniul 1930-1940, despre tatăl său, Teodor Mureșanu, despre Dictatul de la Viena:

... trăiam aproape de locurile pe care tășul pumnalului înfipt în trupul țării de Dictat avea să le despartă, silnic, de noi. Pretutindeni, priviri cernite de durere și revoltă. Cum avea să scrie Teodor Mureșanu: „În țara lui Gelu-Domn / Nimeni nu mai are somn / Vântul nu-și mai află locul, / Lumii i-a murit norocul”. Dar, acel moment tragic îmi prilejuiește și o amintire frumoasă. Într-o zi, pe aleea grădinii casei noastre, s-a apropiat cu pași mari un domn necunoscut, înalt, care, cu o voce blândă, ușor nazală, m-a întrebat dacă profesorul Teodor Mureșanu e acasă, fiindcă Lucian Blaga ar dori să-i vorbească [...]. Într-o astfel de plimbare – era una dintre superbe zile de toamnă cum numai prin Ardeal pot fi, Blaga s-a oprit, a privit în jur, și după o clipă a rostit, visător, parcă răspunzând – nu mie, ci lui însuși: „Da. Au o frumusețe sfâșietoare...”

Și o mărturisire cu bătaie lungă a Martei Petreu:

... sunt profesor de istoria filosofiei românești, deci nu aveam cum să ocolesc epoca interbelică și pe intelectualii tineri ai acelor ani, cei mai mulți ieșiți din școala filosofică a lui Nae Ionescu. De fapt, am intrat în turbulenta istorie a anilor interbelici ocupându-mă inițial de Nae Ionescu, care e un fel de cheie a epocii. Uneori îmi pare rău, aproape cred că am greșit alegându-mi ca temă de cercetare generația '27; în mod sigur, îmi era mai bine dacă începeam cu Blaga sau cu alt filosof fără implicații politice. Dar m-a tentat și pe mine, ca pe alții, fructul oprit, adică Nae Ionescu, Cioran, Eliade, Eugen Ionescu. Habar n-aveam că, ocupându-mă de filosofia lor, voi fi obligată să intru și într-o complicată problematică istorică și politică. Am fost, ca să o spun direct și cinstit, ignorantă. Ignorantă și curioasă. Iar când am început să știu câte ceva, era prea târziu să mai dau înapoi, nu numai din mândrie, ci și pentru că făcusem pasiune pentru epoca și pentru tinerii ei „eroi”. Am vrut să înțeleg.

O încercare de a înțelege o lume și oamenii ei este cartea de interviuri a lui Radu Constantinescu. Și, cu siguranță, e doar primul volum. ■

Jurnalul lui ADRIAN MARINO

Ștefan Borbély

VLAȚA UNUI om singur, jurnalul scris de către Adrian Marino înainte de a se stinge pe neașteptate din viață în data de 16 martie 2005 (precizez ziua, fiindcă numeroase trimiteri rețin ca dată a morții 19 martie, când a avut loc înhumarea), a fost pus în circulație de către Editura Polirom din Iași cu puțin înainte de împlinirea celor cinci ani stipulați în testament, și în condițiile unui scandal mediatic ieșit din comun, intenționat, după toate aparențele, fiindcă a făcut parte din strategia de lansare a unui volum foarte scump. Ne putem întreba, cu candoare, cum de a ajuns *Evenimentul zilei* în posesia unor fragmente „neliniștitoare” din carte, înainte ca volumul să fi fost aruncat pe piață, sau cum se justifică virulenta campanie de denigrare care a precedat apariția sa, în care cei incriminați („păltinișenii” lui Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, sau Mircea Dinescu, numit „golănaș” în jurnal) l-au acuzat pe Marino că se „gudura” pe lângă Noica în timpul vieții, pentru a-l ataca după, sau că a fost colaborator al DIE, ceea ce explică și ușurința cu care a călătorit, informație confirmată cu prudență la televiziune chiar de către Nicolae Manolescu. Două lucruri sunt limpezi în toată această tevedură imundă: cartea a dispărut de pe rafturile librăriilor la puține clipe după ce a fost pusă în vânzare, atenția cititorilor și chiar a profesioniștilor fiind *deturnată* din start în direcția unei lecturi insidioase, pe care cu siguranță jurnalul o încurajează, dar care este periferică în raport cu substanța ei de adâncime.

Le va fi greu, astfel, exegeților de bunăcredință să-l „recupereze” pe autor din grohotișul unor lecturi facile, anecdotizante – așa se citește la noi în anul de grație 2010... –, relevând în schimb dimensiunea umană fundamentală a volumului. E drept, nici Marino nu ne ajută integral într-o asemenea restituire, fiindcă cele două secțiuni cronologice majore ale jurnalului sunt disproporționate: 270 de pagini sunt dedicate evenimentelor și stării de spirit de după 1989, numărul celor dedicate întregii vieți de până atunci fiind nițel mai mic. Dacă ținem cont și de faptul că numeroase fragmente din prima jumătate sunt puternic infuzate de resentimentele și amărăciunile postrevoluționare ale autorului, istoria concretă fiind reinterpretată umoral într-o direcție care să justifice sentimentul de ingratitude și de neîmplinire pe care Marino l-a nutrit pe tot parcursul vieții, în ciuda unei notorietăți literare și culturale evidente, foarte solide și recunoscute ca atare, ajungem la concluzia că adevărul psihologic al volumului covârșește în multe privințe obiectivitatea și atenta cumpănire a nuanțelor.

Strict tehnic, există două instrumente spirituale de autodisciplinare la care recurge autorul, și care l-ar putea conduce în direcția unei serenități mai cumpătate: primul este gândirea stoică, pe care jurnalul o evocă în prima sa parte, pentru a calma frustrările în atmosfera cărora întregul text a fost redactat, al doilea fiind Baltasar Gracián, cele două planuri nefiind întotdeauna compatibile. Cu toate acestea, negreața umorală a notațiilor este de o consecvență halucinantă: mai puțin atent la ce scriu adepții sau prietenii, unii

dintre ei (Sorin Antohi, Monica Spiridon, Constantin M. Popa) fiind totuși menționați laudativ, Marino parcurge, obsesiv și cu pixul în mână – pentru a le clasa ulterior în fișe resentimentare foarte scrupulos rânduite –, toate paginile incerte care se scriu despre el, plătind acum polițele care se impun. „Școala Zăciu” din Cluj este incriminată consecvent; Liviu Petrescu este un critic „mediocru”, ceea ce e departe de a fi adevărat; Marian Papahagi este incriminat prin intermediul... fiului său, căruia i se atribuie o intervenție nepotrivită de pe vremea când era elev. „Păltinișenii” suferă zgomotos, aproape în fiecare capitol, ca parte a campaniei antiiraționaliste pe care o susține exclusivist autorul; unii foiletoniști (Regman, Grigurcu, Dan C. Mihăilescu), de asemenea, cu notele grotești de rigoare. Făcând inventarul tuturor plăților înveninate pe care le administrează autorul, ajungi la o întrebare care nu se poate evita: cum se poate că un om de un asemenea calibru, ireproșabil ca ținută erudită, științifică, și în mod incontestabil competitiv în orice context profesional de pe mapamond, nu poate întreține o relație umană de durată cu nimeni, fiind invariabil părăsit după un prim contact favorabil? Lista unor asemenea apostazii este impresionantă, și lasă la o parte, în mod intenționat, numele de acasă, pentru a le releva doar pe acelea din afară: Jean Starobinski, Jean Rousset, Étiemble sau Mircea Eliade, mai puțin Cioran – toți, cu excepția lui Roland Barthes, defavorabil de la început, au un prim puseu de apropiere, pentru a se retrage ulterior într-o expectativă prudentă.

„Omul singur”, invocată în titlul jurnalului, devine, astfel, un om *lăsat* singur, ceea ce acutizează și mai mult întrebarea, împingând-o în direcția unei sensibilități tragice. Lăsând deoparte, astfel, toate campaniile stigmatizante, trebuie să avem în vedere adevărul uman și psihic al jurnalului: motivațiile de adâncime ale unui comportament ursuz și ultragiant sau cauzele pentru care violența polemică pe care o degajă volumul reprezintă, de fapt, raționalizarea psihanalizabilă a unui puseu de apărare, derivat dintr-un foarte acut complex al *alterității*.

Voința de a fi „altul”, de a funcționa „altfel decât ceilalți” în cultura română domină exponențial jurnalul, coroborată fiind cu o alta: cu voința de a fi recunoscut *în altă parte decât în cultura română*, de a le impune celor de aici un prestigiu bulversant, sosit de *dincolo*. Strict psihanalitic, acest lucru înseamnă o exacerbare a tatălui de substituit în dauna celui real, ceea ce ne duce, în mod inevitabil, înspre complexe profunde, urcate din viața infantilă și din familie. Mi-aș fi dorit ca jurnalul să ofere mai multe detalii în acest sens, numai că autorul și le reprimă în mod programatic, declarând că nimeni nu are căderea să scoțoască nechemat în viața lui afectivă. Pe de altă parte, pornind tot de la mărturia consemnată în trecere prin carte, trebuie să vedem și faptul că jurnalul de care dispunem acum în formă finalizată, pregătită pentru tipar, e precedat de altele, fragmentare, pe care autorul nu le-a publicat, confirmând în mod indirect faptul că *Viața unui om singur* nu reprezintă expresia unei spontaneități existențiale directe, ci constructul psihologic de grad secund al unei ecuații de sine ultragiantă.

Cu toate acestea, detalii psihice apar, desigur de des și în suficientă măsură în carte, pentru a putea construi un profil psihanalitic plauzibil. Am așteptat volumul pentru a vedea – infirm în acest fel public sugestia celor care cred că l-am citit în manuscris... – și cum

apare Doamna Lidia (soția autorului) în jurnal: impecabil, în această privință, pe potriva profilului intelectual și uman-altruist și puternic al acestei femei admirabile, fără de care Marino n-ar fi putut să se realizeze așa cum a făcut-o. Rânduri impresionante sunt dedicate familiei acesteia, cu un rol esențial în reintegrarea umană și profesională de după februarie 1963, când lui Marino i s-a îngăduit să părăsească domiciliul obligatoriu din Lătești. Din nou, ne aflăm în fața unei tandreți corective, de gradul al doilea, compensație fericită la „fondul obscur, tenebros, instinctual al vieții mele”, de care Marino vorbește la un moment dat, repetând apoi sugestia de mai multe ori, suficient de des pentru a înțelege că *raționalismul* din care a făcut un program cultural exclusivist derivă, de fapt, din adâncurile insondabile ale unui psihic rănit, fiind trăit ca o compensație asigurătoare la o iubire pe care o *respingea*.

Detaliile esențiale apar însă altundeva: la pag. 22, de pildă, unde autorul mărturisește că ar fi avut „proaste relații cu mama”, care „nu îl iubea”. Nici tatăl său nu excela în tandrețe, corecțiile ambilor părinți fiind imediate, ultragiant, provocatoare de suferință sau de umilință. Reacția copilului – și a adolescentului de mai târziu – este aceea de a căuta „părinți” de substituit, pentru a le arăta celor reali că s-au înșelat, că nu au făcut investiția corectă. *Marginal, un fel de outlaw etern, inevitabil*, cum se definește pe sine la pag. 110, Marino găsește un asemenea „părinte” în... cultura română, pornind de la convingerea, foarte adânc înrădăcinată în subconștient, că laurii acesteia îl vor face să se impună în fața părinților, câștigându-le dacă nu iubirea, măcar stima.

Numai că aici intervine istoria, cu coeficienții săi imprezvizibili, ceea ce înseamnă pentru Marino în primul rând ideologie – instaurarea totalitarismului comunist – și, în al doilea rând, *oameni*: „lichele” ale istoriei – cum a fost pentru el G. Călinescu – sau simpli servanți ai unei atrocități politice și culturale pe care ființa sa o repudia. Pălmuit în fața clasei de către un profesor pentru primul articol publicat în presă (licean fiind încă), el este apoi „comprimat” de către G. Călinescu din funcția de asistent, întemnițat pe motive de propagandă proțărânistă, ținut în penitențiar – la Aiud cere să fie repartizat în schimbul de noapte la fabrică, pentru *a nu vedea prea mulți oameni*... –, trimis ulterior în domiciliu obligatoriu în Bărăgan, lăsat, după revenirea la Cluj, fără serviciu, urmărit permanent de către colegii literați și de către Securitate (ceea ce înseamnă, câteodată, același lucru).

Reintegrat după 1963, când se eliberează, nu mai e „liber” sub aspect lăuntric, fiindcă intră, pentru a fi acceptat, într-o cultură stigmatizată ideologic și moral, *care deja îl mînise*: oricâte recunoașteri i-ar fi oferit aceasta (prestigiul dobândit fiind incontestabil), nimic nu mai putea estompa suspiciunile, vigilența defensivă, resentimentele. Apelează, compensativ, la „părintele” de substituit pe care îl prezintă cariera din afara granițelor țării: niciodată exilat, fiindcă nu ruptura de cordonul ombilical îl interesa, ci sancționarea acestui cordon prin retroactivare, obsesia de a le dovedi celor de acasă că au greșit.

În mod paradoxal, astfel, *Viața unui om singur* e cartea unui om neliber sub aspect psihic: jurnalul unui justițialism încrâncenat, unilateral și exclusivist, în care un om nu se luptă în primul rând cu ceilalți, ci cu propriii săi demoni. ■

lecturi

libere

Să ne amuzăm cu „secta gânditorilor de estradă”!

Ion Bogdan Lefter

CUNOSCUT ESEIST al „școlii” ieșene, unul dintre numele de vîrf ale primei noastre generații literare postmoderne, bine știut și ca disident anticomunist la finele anilor 1980, Dan Petrescu revine cu o nouă carte, *Secta gânditorilor de estradă* (Iași: Editura Polirom, 2009, 280 p.), după cîțiva ani de surprinzătoare absență din presă. Surprinzătoare – fiindcă vorbim despre un om de atitudine și de intervenție (în sens intelectual, firește), încît dispariția sa publică din ultimii ani ar putea trece drept unul dintre misterele perioadei. Reîntors în Iași după circa un deceniu și jumătate trăiți la București, părea să fi optat, în vara lui 2005, pentru tăcerea totală. Pînă atunci, din 1990 încoace, scrisese articole și susținuse rubrici în ziare și reviste, pronunțîndu-se asupra multor teme politice și culturale fierbinți. Ce-l va fi făcut să se tragă dintr-odată deoparte?

Insist o clipă asupra acestui traseu regresiv, de-a lungul căruia Dan Petrescu și-a confirmat mereu atitudinea antiestablishment. Revoluția „i-a făcut dreptate” fostului disident, chemat în capitală pentru a prelua poziția de ministru adjunct al culturii. N-a rezistat decît cîteva luni în biroucrăția de stat. Conform principiilor „nomenclaturii”, odată intrat în „sistem”, el, „sistemul”, are grijă de tine; drept care lui Dan Petrescu i se oferă la retragerea din fotoliul viceministerial direcția Editurii Albatros, unul dintre „nucleele de putere” ale vieții literare de dinainte de 1989. Încă neprivatizată, instituția se află în subordinea ministerului. Nu se adaptează nici acolo. I se oferă direcția Muzeului Literaturii Române, subordonat Primăriei Capitalei. Scenariu identic: iarăși se retrage, de astă

dată în „sectorul privat”, părăsind definitiv zona „de stat”: devine consilier al Editurii Nemira, de unde, peste cîțiva ani, va trece la Polirom, cu aceeași titulatură, în ambele cazuri făcînd și redactare, și strategie editorială, coordonînd colecții ș.a.m.d., dintr-o poziție de „eminență cenușie” la Nemira, mai puțin vizibil în operațiunea mult mai vastă a Poliromului, devenită editura numărul 1 a țării.

Nu m-aș grăbi să pun aceste succesive „retrageri” pe seama unor deziluzii și a unor întristate abdicări. Dan Petrescu e structuralmente un „marginal”, un martor foarte atent și foarte informat al vieții publice în genere, al celei intelectuale în special, și un cititor de elită, prea rafinat și prea mizantrop ca să poată funcționa în echipe instituționalizate, lui potrivindu-i-se – în schimb – perfect rolul de glosator expert și ironic, oricînd în măsură să facă observații de finețe asupra oamenilor și cărților, nu mai puțin a presei de toate zilele și de toată mîna, și să taxeze erorile, ticăloșiile, stîngăciile, ridicolul omniprezent. Valurile revoluției îl purtasera prea departe, către posturi și posturi care nu i se potriveau. S-a reîntors treptat la „naturelul” lui de intelectual mai degrabă singuratic, deși – spuneam – conectat la actualitate, observator sarcastic, bîrfitor superior, glosator.

Și s-a reîntors astfel și la scris, la glosele efective. Imediat după căderea comunismului, în 1990, îi apăruse un volum, *Tentațiunile anonimatului*, cu eseuri publicate de-a lungul deceniului anterior în junele reviste ieșene *Dialog* și *Opinia studentescă*, din a căror „grupare”/„școală” făcuse parte, și se tipărise dialogul cu Liviu Cangeopol, *Ce-ar mai fi de spus: Convorbiri libere într-o țară ocupată*, dar au urmat ani fără cărți și cu intervenții sporadice în reviste. Abia în perioada de la Nemira și apoi la Polirom revine la eseistica ironic-savantă, mai ales în studii însoțitoare ale unor cărți de științe socio-umane, mai ales atipice, „contraculturale”, inclusiv în prefețe la ediția operelor lui Culiuanu, inaugurată la prima editură și reluată la a doua; iar către finele anilor 1990 începe să scrie ritmic la ziar, în cotidianul *Național*, unde ține pînă în 2002 (dacă nu greșesc) o rubrică vivace, din care va trage materia volumelor *În năspăr* (2000) și *Deconstrucții populare* (2002). În paralel, publică alte „divagații” culturale în revista ieșeană *Timpul*, transferate în *Scrisori către Liviu, 1994-2004* (2004). În sfîrșit, din mai pînă în august 2005 semnează săptămînal, la invitația mea, în pagina culturală a ziarului *Ziua*, o rubrică tot de glose libere pe subiecte intelectuale la zi, „mușcătoare” sau „pișcătoare”, sub o titulatură amuzant-adevătată: *Pizzicato*. S-a retras fără explicații, invocînd nevoia unei pauze. De-atunci... tăcere!

Revenirea prin *Secta gânditorilor de estradă* e – totuși – discretă, din mai multe motive. Întîi, pentru că, deși constituie o „ieșire la vedere”, nu conține texte noi și nu decurge din reluarea scrisului la gazete: adună trei articole publicate în 1990 în revista 22, paisprezece din rubrica din *Național*, din 1999-2002, neincluse în volumele precedente (dintre care unul, cel mai lung, *Alegeri 2000*, nu are marcată sursa, însă trebuie să fie preluat tot de acolo), și trei din *Timpul*, din 2003 și 2005, cărora le adaugă setul din *Ziua* și o intervenție polemică izolată, răspuns la o săgeată care-l privea direct, lansată de Gabriel Liiceanu în 2006, în *Observator cultural* (evident, nu cel din 2000-2005). Autorul e în continuare absent de pe mica-mare scenă a actualității noastre culturale, nici măcar o lansare cu public a *Sectei...* nu știu să fi avut loc, ceea ce nu prea e în măsură să încurajeze receptarea. Concluzia ar fi că revenirea editorială e deocamdată mai mult un semn de viață transmis de undeva, de departe, decît o reîntoarcere cu motoarele turate din plin.

Oare lucrează cumva Dan Petrescu, în misterioasa lui retragere, la un proiect amplu, la o carte complicată, poate la vreun... roman? (reamintindu-ne că la începuturile sale literare comitea proză; a și încercat să debuteze cu un volum, din care cîteva bucați au fost incluse într-o culegere tripartită, în 1985, alături de alți doi aspiranți din epocă)...

Cu toate cele deja zise, Dan Petrescu nu se dezmințe: ca orice scriere a sa, *Secta gânditorilor de estradă* are un cert potențial exploziv. N-a produs niciodată eseuri pașnice, blajine, comode; cele de aici nu fac excepție. Și cînd vorbește despre perioada disidenței și a extincției comunismului (în primul text din 22), despre legitimarea puterii instalate după 1989 (într-al doilea), apoi despre situația politică de la sfîrșitul anilor 1990 sau despre alegerile din 2000 (în mai multe texte din *Național*), și cînd tratează subiecte sau subiecți din lumea intelectuală, notațiile lui Dan Petrescu au nerv polemic și-și supun țintele la catastrofale (pentru ele!) tiruri ironice. Atare atitudine salvează pînă și lectura etnico-politică a *Țigamiadei* (al treilea text din 1990), sarcasmul continuu făcînd pasabile, prin eroziune relativizantă, constatări identitare altfel excesiv de „substanțialiste” – asupra poporului român, nu a minorității folosite alegoric de Budai-Deleanu.

Pînă la urmă, tema centrală a cărții, atînsă încă din articolele din *Național*, mai ales în cele despre Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) și despre odiseea dezvăluirilor de colaboraționiști ai vechiului regim, se dovedește a fi cea a așa-numiților – de către Sorin Adam Matei – „boieri ai minții”, emblemă

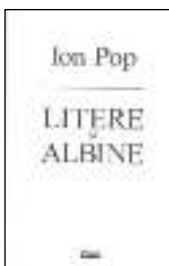
Cărți primite la redacție

• Ion Ianoși,
Autori și opere,
vol. II, *Cultura rusă*,
București:
Europress
Group, 2009.

• Dora Pavel,
Pudră, roman,
București:
Polirom, 2010.

• Ion Pop,
Litere și albine,
Cluj-Napoca:
Limes, 2010.

• Mircea Muthu,
Ochiul lui Osiris,
dialoguri,
Cluj-Napoca:
Eikon, 2010.

desemnând grupurile de intelectuali conservatori și extrem-conservatori care prelungesc în postcomunism comportamentele de la vârful establishmentului literar-artistic de dinainte de 1989, ale cercului noiciano-păltinișean ș.a.m.d. Despre ei va fi vorba aproape exclusiv în textele din *Tim-pul* și din *Ziua*. Dan Petrescu îi numește acum, în titlu și în *Preliminariile* cărții, „secta gânditorilor de estradă”, compusă din „pontifii din trecut” și din „continuatori” (p. 6). „O parte” dintre cei dintii „a izbutit să acceadă la poziții instituționale avantajoase, în virtutea îndelungatului antrenament în cățărare ce-i era propriu” (*ibid.*). „O altă parte, deseori aceeași”, care „s-a aventurat (și) în politică”, „a gafat sistematic” (p. 7). În condițiile dezinteresului tot mai mare al publicului, „Toate aceste mișcări din interiorul cîmpului intelectual [...] au căpătat aerul unei agitații obișnuite mai cu seamă înăuntrul unei secte” (*ibid.*). Compusă din cine? Din „gânditori cu accentuate înclinații histrionice: fotografiile lor, mult mărite, pot fi admirate la fiecare târg de carte autohton; îi citim în presă, îi vedem la televizor, le admirăm limbuția facilă, papioanele și lalavierele caraghioase (dar, vorba lui Michaux: cine și-ar pune pe el ceva care să-l contrazică tot timpul?), prestațiile pline de comic (involutar) care-i fac emulii unor Horia Căciulescu, Puiu Călinescu, Radu Zaharescu etc.” (p. 8); după care, în prelungirea acestui șir de vajnici comici ai spectacolelor de revistă și ai vechilor sketch-uri umoristice de televiziune, eticheta respectivă e aplicată firesc: „Aceasta este *secta gânditorilor de estradă* și cu ea ne vom amuza în cele ce urmează” (*ibid.*). Personajele vizate vor fi gratulate în aceleași pagini liminare și cu alte calificative „în *pizzicato*”, gen: „cabotini culturali” cu „dorința unei perpetue vizibilități, împinse, când se întâmplă, pînă la o jenantă senectute” (*ibid.*), „clowni” care „se afișează ca spirite religioase, ortodoxiste în principal, ceea ce, după Lumini și Kant, este cel puțin un anacronism” (p. 9), „diletanți” rezultați din „amețitoare schimbări de profil”, încît „un fizician vrea să treacă drept filozof, un critic de artă drept istoric al religiilor, un filolog drept istoric, alți istorici trec la studii religioase, inginerii se avîntă și ei în domenii cu totul inedite pentru formația lor”, totul „în cea mai bună tradiție lăutărească” (*ibid.*), „rebuturi promise nemuririi” prin intrarea în Academie (p. 10), „măscărici culturali” care compromit „orice subiect care [le] încapă pe mîna”, „tratată impropriu, superficial, iresponsabil, bagatelizat sau luat în derîdere, adică ratat; așa s-a întîmplat cu Gulagul, Holocaustul, evenimentele din 1989, interbelicul, legionarismul, dosarele Securității, democrația, liberalismul și ce va fi fost să mai fie la noi pricină a vreunei dezbatere publice” (*ibid.*). Nici nu știi dacă, în fața unui asemenea inventar de simptome, să rîzi odată cu autorul, purtat de stilistica lui spumoasă, ori să te îngrozești...

Din fericire, scriitura rămîne veselă. Cînd discută, în 2002, despre intelectualii membri ai CNSAS, Dan Petrescu constată că intransigența de care Mircea Dinescu sau Andrei Pleșu ar fi trebuit să dea dovadă s-a dovedit „în realitate cu totul străină moderației dilematice și tranzacționale a celui de-al doilea și, la fel, intereselor imediate și facondei exclusiv verbale ale celui

dintii” (p. 80). Frecventarea episodică a ședințelor CNSAS de către trioul Dinescu-Pleșu-Patapievici e astfel „justificată”: „cine și-l poate închipui pe Mircea Dinescu stînd, zi de zi, opt ore pe un scaun ori pe ceilalți doi fără mai multe luni pe an de absență din țară?” (*ibid.*). Mai înainte, un pasaj despre același Andrei Pleșu: „el are un simț al ierarhiei bine dezvoltat, de alpinist, cum ar spune I. D. Sîrbu, adică se agață de ce e sus și calcă în picioare ce e jos (ca fost subaltern al D-sale, știu ce vorbesc: nu o dată a urlat la mine, fie din pricina articolelor mele inconvenabile puterii, fie pentru că, în diverse situații, nu țineam seama de protejția D-sale)” (p. 73). Subiectul unui fin portret satiric, în care elogiul și ironia se amestecă permanent, pînă la indiscernabil, e Alexandru Paleologu, apropo de colaborarea sa cu Securitatea, comportamentul „păltinișenilor” din CNSAS fiind categorisit în context, cu probe din mărturisirile lui Paleologu, drept „schizoid” (p. 95-96). O notă de subsol adăugată la pregătirea cărții pentru tipar: „în perioada cînd a făcut parte din Colegiul CNSAS, Patapievici nu și-a dat osteneala de a afla ceva despre presupusul căpitan Soare; pare-se că nici Măgureanu, cu care i-a intermediat o întîlnire de taină Pleșu, nu l-a lămurit... Însă rezultatul practic al acestui scandal a fost lansarea lui Patapievici și a lui Răzvan Ungureanu (care, de la Iași, își striga din răsuputeri asemănarea cu presupusa persecutare a lui Patapievici) în arena publică; astăzi îi avem pe Ungureanu la cîrma SIE, iar pe Patapievici la aceea a ICR, de unde, în mod tradițional, li se fabrică agenților externi acoperirile... Ce coincidență!” (p. 138). Despre cărțile lui Liiceanu: „Nemuritoarele capodopere *Jurnalul de la Păltiniș* și *Despre limită*, de Gabriel Liiceanu, se pot acum consulta și descărca de pe Internet, de la Pagina României Naționaliste – Centrul de Documentare Legionară (rubrica Noica-Cioran-Eliade), sau de la http://pages.prodigy.net/nnita/alte_carti2.htm, unde cineva a găsit de cuviință că le era locul de drept” (p. 187-188); informația, datînd din februarie-martie 2005, e confirmată în luna mai (cf. p. 202); în iulie va fi consemnată dispariția cărților de pe site-ul cu pricina: „Persistența celor două cărți ale lui Gabriel Liiceanu [...] pe site-ul Centrului de Documentare Legionară «Libertatea», pe care o semnalasem cîndva, s-a încheiat: cărțile au fost retrase de sub aripa (neo)legionară, mai mult ca sigur însă nu din considerente ideologice, ci pecuniare, autorul lor dîndu-și seama că nu i s-au plătit drepturi pentru afișarea lor pe Internet. Oricum, faptul în sine dovedește totuși că *pater Humanitatis* este o persoană ameliorabilă și capabilă de revizuire, nu un «tataie cu bască» înțepenit într-un *Zeitgeist* revolut [aluzie la Noica, persiflat ca atare într-un text cules în *Scrisori către Liviu* – n.m., I. B. L.]; trebuie doar puțin ajutor, din cînd în cînd, ca să-și sară limita (*peras*)” (p. 238). Dan C. Mihăilescu e „practicant al unui stil pe care l-ar vrea ludic, chit că e lipsit pînă și de cea mai slabă umbră de umor” (p. 192), și „boiernaș al minții” (p. 205), prosternat la niște „moaște interbelice” care „sînt cam verzulii” (p. 258). În schimb, Mircea Mihăieș capătă o gradăție mai mitică: „vechil la curtea boierilor minții” (p. 196); mai tîrziu vor fi descoperiți acolo și

„argați” (p. 227). Preluînd sugestia cuiva care-i sugera aceluiși Mihăieș să-și consume violența și agresivitatea pe un stadion, Dan Petrescu adaugă: „Într-adevăr, M. Mihăieș pascînd niște patrupede pe un stadion dezafectat sau, pe un altul funcțional, vînzînd semințe în cornete special confecționate din paginile opului *Omul recent*, ar fi un spectacol cum nu se poate mai tranchilizant pentru toată lumea” (p. 221). Întregul grup noician și noicofil e ironizat sub un generic-parafrază a unui clișeu de propagandă triumfalistă din vremurile de glorie ale ceaușismului: „Păltiniș, mîndria țării” (p. 200). Teodor Baconsky e „răspopitul nostru de la Externe” (p. 203). „Grupul de la Păltiniș” ar oferi o „combinație de așa-zis elitism, ortodoxie frivolă, spirit accentuat de gașcă și indispoziție dialogală, totul sub umbra incertă a filozofiei lui Noica, acest minor interbelic (cărui a ciudat de ce nu i-a fost preferat Mircea Vulcănescu, mult mai autentic și profund); cert este însă că tonalitatea generală a acestui gen de discurs e una vetustă și nocivă, ca aflată în riguros contratimp cu ce se întîmplă dacă nu la noi, în mod sigur în lumea spre care, declarativ, aspirăm” (*ibid.*). Patapievici – „un Sandu Napoila, al cărui nerostit avantaj din lumea înapoiată în care evoluează este că își găsește totuși un public pentru diletantismele sale” (p. 255); repetir: același „decade în diletantism și dogmatism cu fiecare nouă apariție” (p. 263). Și din nou Liiceanu: „patronul Editurii Humanitas, cu o intoleranță specifică, nu suportă nici un fel de concurență”; în altă formulare: „negustorul caraghios de la Humanitas, celebrul inventator al cărților la borcan (*sic!*)” (p. 269). Etc., etc., etc.

Nu mai glosez la rîndul meu asupra modelului intelectual extrem-conservator care se desprinde din aceste încondeieri. L-am diagnosticat în repetate rînduri, am polemizat, am declanșat teribile „războaie culturale”. Caz clarificat. Firește, analizele rămîn necesare, iar tratamentul plin de vervă al lui Dan Petrescu e salutar. Plăcerea lecturii susține justetea atitudinii. Efectele comice sînt sporite de montajul alert: fragmentară, formula predilectă a textelor lui Dan Petrescu cultivă alternanța de planuri, de la o secvență la alta, notațiile aparent dezordonate revenind – de fapt – în anumite puncte fixe, reluînd motive, sintagme, vocabile, răsturnîndu-le, alăturîndu-le altele care le deviază spre semnificații surprinzătoare, cu utilizarea unei bogate panoplii de procedee retorice, mereu generatoare de umor devastator. Promisiunea din *Preliminarii* e – vasăzică – respectată: citindu-i cartea, ne amuzăm copios în compania „sectei gânditorilor de estradă”...

Text publicat inițial on-line, în revista virtuală *ArtActMagazine*/
www.artactmagazine.ro, nr. 36,
23 septembrie 2009.

Fascinația spiritului critic

Iulian Boldea

CU UN interviu „strict biografic“ (eu așa spun „nu numai biografic“), *Nicolae Manolescu la 70 de ani: o vârstă „neverosimilă“*, debutează volumul coordonat de Călin Vlasie și Ion Bogdan Lefter, *Nicolae Manolescu – 70* (Editura Paralela 45, 2009).

Criticul septuagenar răspunde întrebărilor lui Ion Bogdan Lefter, într-un registru preponderent confesiv, dar și ironic sau parodic, reconstituind momente ale copilăriei („Din păcate, nu am o imagine foarte clară despre copilăria mea, decât în măsura în care ea are două jumătăți, și anume o primă jumătate, de când am devenit conștient, ca să spun așa, de mine însumi, în timpul războiului și imediat după, care pot să spun că a fost foarte fericită: la vârsta aia, nefăcând politică, neavând sentimentul istoriei“) și adolescenței, derulând, cu vervă a detaliului semnificativ, imagini ale maturității, ale formării intelectuale, ale carierei didactice sau politice. Din puzderia de întâmplări, gesturi, fapte, idei, atitudini aflăm care au fost „versurile și revistele copilăriei“, „carierile politice ratate“, aflăm despre „ce și cum se citea în anii ‘50“, despre începuturile criticului literar, despre condiția cronicarului literar „în perioada de recuperare a modernității“, despre cărțile scrise sau citite, despre personalitățile cu care a fost contemporan Nicolae Manolescu, în schițe de portret sumare, dar cât se poate de elocvente (Tudor Vianu, G. Călinescu, Paul Cornea, Ov. S. Crohmălniceanu, Al. Piru, Matei Călinescu, Alexandru Ivasiuc etc.). Portretul lui Vianu, alcătuit din doar câteva linii sumare, din gesturi disparate, dar exemplare, relevă efigia cărturarului în care tristețea și erudiția se regăseau deopotrivă („Cu Vianu am făcut curs normal de literatură străină, de fapt mai teoretică, așa cum făcea el, nu mai știu în ce an, cred în anul V. Atunci l-am cunoscut, n-am fost în relații apropiate cu el, dar ne știam așa, cât de cât... Atunci m-a impresionat printr-o teribilă tristețe. Ulterior am aflat că făcuse deja mai multe infarcturi, scăpase din ele, avusese tot felul de probleme la Facultate... Avea una din cele mai triste priviri pe care le-am văzut în viața mea... Venea, se așeza la catedră și cu vocea aia baritonă foarte plăcută, extrem de plăcută, vorbea

cu o mare naturalețe despre cele mai complicate lucruri posibile“). Mărturisindu-și voința de sistematizare, criticul literar nu își trădează nici aici vocația analitică sau verva portretistică. Punând în contrast două personalități formatoare (Vianu, Călinescu), Manolescu relevă constantele temperamentale și psihologice a două personalități, a două tipologii culturale, așa spune, ce și-au pus amprenta nu doar asupra modelării tânărului studios, ci și asupra literaturii române a secolului XX („Vianu era profesor: te forma, te călăuzea, îți dădea curaj, era extraordinar. Călinescu era un spectacol, era un histrion genial care nu făcea nu știu ce spectacole de teatru clasic, făcea istorie literară în histrionismul lui. Ce spunea era extraordinar, ca și stilul de a o spune. Să nu uităm momentul: sfârșitul anilor ‘50, când totul era vorbit în limba de lemn, monotonă. Și venea deodată Călinescu și spunea niște lucruri de istorie literară, banale în fond, dar îți le spunea într-o manieră care le făcea excepționale“). Interesante sunt, de asemenea, notațiile despre propriile cărți. Primele volume (*Lecturi infidele*, *Metamorfozele poeziei*) sunt văzute ca o etapă, inevitabilă, de început, abia în monografiile (despre Maiorescu, Odobescu, Sadoveanu) criticul începe „să se recunoască“, *Arca lui Noe* este „urmarea lecturilor unor studii de naratologie“ (cărții putându-i-se reproșa „un sociologism prea apăsător“), în timp ce *Istoria critică* îi apare, *post factum*, ca un „proiect monstruos“. Finalul interviului unește, prin răspunsul la întrebarea „Cine e Nicolae Manolescu la 70 de ani?“, disponibilitatea ideatică și umorul tonic, în câteva fraze paradoxale („Sper că sunt un bătrân de viitor, după vorba lui D. I. Suchianu de pe vremea când, colaborator al *României literare*, avea vârsta pe care zici că așa avea-o eu acum. Cum să am 70 de ani?! Nu te trimit la dicționarele literare, fiindcă sunt sigur că toate greșesc. Un răuvoitor a pus în circulație ideea asta. Nici vorbă de 70 de ani: voi împlini peste o lună...“).

Patruzeci și șapte de autori (critici literari, teoreticieni ai literaturii, poeți, prozatori, esești) scriu despre Nicolae Manolescu în diferitele secțiuni ale cărții: *La aniversări* (Paul Cornea, Ștefan Radof, Livius Ciocârlie, Gabriel Dimisianu, Eugen Negrici, Dorin Tudoran, Gabriel Chifu, Cristian Teodorescu, Marta Petreu, Ioana Pârvulescu, Cristian Moraru, Horia Gârbea, Mihai Dragolea ș.a.), *Lunedisti* (Călin Vlasie, Traian T. Coșovei, Magda Cârneci, Matei Vișniec, Mircea Cărtărescu, Bogdan Ghiu ș.a.), *Alți foști studenți* (Iulian Costache, Andreea Deciu, Luminița Marcu, Costi Rogozanu, Simona Vasilache ș.a.), *Interpretări* (Solomon Marcus, Gheorghe Grigurcu, Mircea Martin, Mircea Angheliescu, Ion Pop, Nicolae Oprea, Ioan Holban, Mircea A. Diaconu, Andrei Bodiș, Laszlo Alexandru etc.). File – dense și expresive – de portret (poate cele mai reușite din carte!) desprindem din textul lui Paul Cornea, ale cărui caracterizări, precise, fără a fi fade, fixează exemplar efigia cărturarului Nicolae Manolescu:

M-au frapat la Manolescu, din capul locului, inteligența ascuțită, care-i permitea să plonjeze direct în miezul operelor analizate ori al problemelor în discuție, mințea echilibrată și clară, capacitatea de a privi realita-

tea cu sânge rece, recunoscându-i partea inconturnabilă de ireversibil. Mi-a plăcut la el aptitudinea înăscută de a vorbi fără emfază și de a găsi totdeauna, în oralitate ca și în scriere, un mod natural și simplu al rostirii, care face accesibile ideile cele mai abstracte, fără a le trivializa, și evocă palpabil simbolurile, fără a destrăma ceea ce în ele e destinat a rămâne enigmatic. Luciditatea îl imuniza împotriva soluțiilor iluzorii, iar spiritul de independență, veșnic treaz sub felul său manierat și urban în relațiile cu ceilalți, îl împingea mereu la non-aliniere.

Privit sub spectrul „seducătorului“ („spirit rațional și solar“) de către G. Dimisianu, sub semnul „cordialității ca *modus vivendi*“ de Dorin Tudoran („Nicolae Manolescu a preferat să vadă mereu jumătatea plină a sticlei, dar nu spre a nega existența jumătății goale“), perceput ca un „ceasornicar care pune orologiul formidabil sub lupă“ de Gabriel Chifu, Nicolae Manolescu este un intelectual a cărui trăsătură de caracter dominantă este, cum observă Marta Petreu, „raționalitatea, una vie, promptă, precisă“. Critic „fără înconștient“ (Cristian Moraru), „un mare spirit într-un om normal“ (Călin Vlasie), „nașul nostru de spirit“ (Magda Cârneci), „fascinantul Manolescu“ (Matei Vișniec), „o privire pasională, dar obiectivă asupra lucrurilor“ (Mircea Cărtărescu), „fratele mai mare“ (Ion Bogdan Lefter), „seninătatea“ (Andreea Deciu), „un profesionist al cronicii literare“ (Mircea A. Diaconu), „modestia, firescul și seninătatea“ (Andrei Bodiș) – sunt doar câteva dintre caracterizările care își propun să circumscrie figura acestui spirit creator fascinant în simplitatea sa umană, spirit prin excelență marcat de valorile raționalității și ale echilibrului intelectual și moral.

Încei cu câteva cuvinte din interviul de la începutul cărții, revelatoare pentru crezul manolescian: „Când trecem vămile, spre lumina de dincolo, îngerii sau arhanghelii, după meritele fiecăruia, care ne petrec, ne întrebă ce-am făcut noi, nu ce-au făcut alții. Mă pregătesc în fiecare ceas care mi-a rămas să dau socoteală pentru cărțile mele, pentru *Istorie* inclusiv“. *Nicolae Manolescu – 70* nu este altceva decât o suită de exerciții de admirație consacrate unuia dintre cei mai importanți cărturari români de azi. ■

Identitatea culturală a românilor

Constantina Raveca Buleu

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL desfășurat la Universitatea „Babeș-Bolyai“ în luna noiembrie 2008 și dedicat sensibilei probleme a identității românești în reconfigurare europeană își oglindește observațiile, concluziile și interogațiile într-o serie de patru volume, dintre care cel de-al treilea, dedicat perspectivelor literare, sociologice și istorice, a apărut în 2009 la Editura Risoprint din

Cluj-Napoca, sub egida Centrului de Analiză Politică. Coordonat de către Vasile Boari, Ștefan Borbély și Radu Murea, volumul *Identitatea românească în context european: Coordonate istorice și culturale* cuprinde 24 de studii semnate de nume sonore și de cercetători avizați ai fenomenelor culturale din România, fiecare încercând să izoleze și să diagnosticheze un aspect al multifacțetatei probleme a identității autohtone. Rezultatul este un slalom cultural rafinat printre nenumăratele capcane și glisări, atât ale conceptului central pus în dezbatere (identitatea), cât și ale aplicării sale specifice la spațiul românesc.

Reluând spusele lui Hans Christian Andersen, călător prin țărilor dunărene pe la mijlocul secolului al XIX-lea, Grete Tartler analizează, în „*Aici începe Europa!*”, relativitatea hermeneutică a portretelor făcute românilor în veacurile trecute de către străini. În rama acestei complexități imagologice, autoarea izolează mărci pozitive ale identității românești – chiar dacă acestea par mai degrabă carențe, cum este cazul lipsei unui „model consacrat de identitate națională” – și construiește un discurs speculativ asupra aportului acestora în scenariul actual al contextualizării europene a identității naționale. Astfel, situarea culturală a României între Orient și Occident, precum și inventarul formelor simbolice precipitate diacronic și menite să întărească sentimentul și idealul național devin virtuale atuuri în perspectiva configurării unei identități europene deschise către inovație și varietate culturală.

Genealogia conceptului de „Europa” și, implicit, a identității europene constituie subiectul articolului lui Radu Murea, *Europa între Identitate și Geografie: Identitatea europeană sau nașterea unui narativ identitar*. Tot o investigație de tip genealogic face și Kazimierz Jurczak, în *Orientalismul neasumat: Marginalizarea elementului oriental în definirea identității românești*, oprindu-se asupra caracterului liminal al culturii române și asupra „hiatului dintre viziunea abstractizantă, adesea excesiv ideologizantă, asupra elementului oriental, ce se desprinde din dezbaterile intelectuale și manifestările orientale din viața obișnuită”.

„Problema redefinirii identitare o implică în mod necesar pe aceea a flexibilității structurilor de auto-identificare”, observă Caius Dobrescu în deschiderea studiului său, intitulat *De la marginalitate la excenricitate: Politici de euroinsolitare a identității românești*. O privire scurtă asupra posibilităților riscuri ale redefinirii identitare îl conduce pe autor la regândirea conceptului de „insolitar” și la transformarea lui în experimente mentale, în cadrele cărora caracteristicile culturale atipice pot media dinamic între autopercepția autohtonă și adaptarea la valorile europenității.

Componentele tradiționale și mutațiile lor în construcția identității românești reprezintă miezul studiilor semnate de către Barbu Ștefănescu și Georgică Mitrache. Dacă cel dintâi se oprește asupra evoluției imaginii satului în conturarea acesteia, cel de-al doilea discută locul tradiționalismului în modernitate prin intermediul aplicațiilor arhitectonice. O secțiune interesantă a volumului se oprește la inflexiunile minoritare din construcția identității românești, cu insistență pe multiethnicul din spațiul transilvan. Savuros și foarte bine documentat,

studiul lui Alexandru Simon, „*Acțiunea*”, „*diata*” și „*chipul*” românesc al lui Matia Corvin, reface filmul ascensiunii politice a regelui Matia Corvin și analizează consecințele politico-economice și culturale ale politicii acestuia. În *Identitate etnică. Exemplu: sașii transilvăneni...*, Renate Weber și Georg Weber abordează problema identității sașilor transilvăneni din punct de vedere sociologic și ajung la concluzia că „nu etnicitatea joacă rolul-cheie în problematizarea analizată, ci dezintegrarea structurală a persoanei, ce se descarcă compensator în ipostazierea identității etnice”. O privire în istoria interferențelor dintre sași și români transformă articolul lui Loránd L. Mádly, *Între discurs identitar și acțiune politică – românii și sașii în deceniul neoabsolutist*, într-o analiză comparativă a discursurilor identitare ale românilor și ale sașilor ardeleni.

Suprapunerile și contaminările dintre mit, istorie și ideologie, instrumentalizarea miturilor moderne și fenomenele de demitizare la care este expus imaginarul politic ocupă prima parte a studiului lui Roberto Merlo, *La vendetta di Decebal – preliminari a uno studio del mito storico-politico dacico*, a doua parte fiind dedicată mitului dacic și dezbaterii evoluției sale în perimetrul conceptual al mitologiei lui Gilbert Durand.

Locul marginal al intelectualilor în „proiectul românesc” și contextualizarea europeană a identității autohtone duc analiza lui Casian Popa, „*Public use*” al strămoșilor între identitate românească și dezbateri europene, înspre reluarea teoretică și comparată a conceptului identitar al strămoșilor. Un studiu comparat – cel puțin ca punct de plecare – este și *Formarea identităților naționale în România și Turcia – timpul ca alternativă a spațiului*, în care Dragoș C. Mateescu polemizează cu ideea centralității teritorialității în definirea identităților naționale și oferă soluția înțelegerii acestora ca „adevărata colonizări ale timpului istoric”, în strânsă conexiune cu ontologia suveranității. Registrul comparativ al studiului psihosociologic al lui Alin Gavreliuc, *Româniile din România: Cazul identității bănățene în contextul dinamicii social-politice postdecembriste*, se soldează cu o avertizare privind încă fragila democrație românească și carențele politicilor publice. În fine, mult prea mediatizata chestiune a românilor din Italia constituie subiectul unor abordări științifice extrem de interesante: Maria Nicoleta Turliuc și Cătălin Turliuc, în *Emigrația românească în Italia și dificultățile conservării identității românești*, respectiv Giordano Altarozzi, în *Comportamentul politic transnațional al românilor din Italia*.

Grație studiului Martei Petreu, *Eliade, Sebastian, Ionescu, Cioran, „copiii din flori” ai României interbelice*, problema identității intră pe teritoriul unor sensibilități culturale a căror abordare necesită curaj intelectual și rafinament hermeneutic. Înregistrând regimul negativității identitare la români, fie că este vorba despre inferioritatea greu de acceptat, tradusă deseori în discursuri despre singularitate, fie că este vorba despre nevoia obsesivă de recunoaștere colectivă exterioară, Marta Petreu analizează maniera în care Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu și Emil Cioran au înțeles să trateze problemele legate de identitatea lor românească. În patru stadii succesive – indiferență, „jubire-ură”, manifestată printr-o angajare poli-

tică antidemocratică și totalitară”, negare și lepădare, adoptarea unei identități fantasmatică –, acești oameni de cultură nu au făcut altceva decât să teoretizeze dilematic un fenomen actual de masă, „consemnat rece și fără comentarii” de către autoarea studiului.

Construcția literară a identității românești constituie miza articolelor semnate de Rodica Grigore (*Proza lui Mateiu I. Caragiale între ficțiune identitară și realitatea ficțiunii*), Iulia Micu (*Alegoria identității: Criză, ficționalizare și confluență în dramaturgia românească de azi*), Andrei Simuț (*Proza postcomunistă între vinovăția trecutului și provocările prezentului: Dileme identitare*), iar modulațiile lingvistice și locul lor în fundamentarea identității constituie tema articolului lui Paul Aretzu, *Traducere și creație*. La o scară mult mai mare, importanța componentei lingvistice în construirea identității naționale reprezintă centrul preocupărilor Rodicăi Marian în *Dicționarul Tezaur al Limbii Române în format electronic – monument de limbă și cultură al identității românești*.

Transformate în referințe culturale, teatrul lui George Bernard Shaw și romanul lui Nikos Kazantzakis îi furnizează lui Silviu Lupășcu (în *Sentimentul românesc al dezastrului fericit: Anarhism și supra-realism electoral*) cadrele definirii identității politice a lui *homo balcanicus*, dar și a cazului său particular, *homo valachicus*. Reconsiderarea unui fenomen controversat din *Fenomenul „mamele”*: avatar identitar sud-est european orientează discursul lui Marius Radu către deschiderea unei linii de comunicare între cultura academică și realitatea socială românească. În contextul problemelor ridicate de migrația românească de după 1989, Ștefan Borbély analizează progresia discursurilor identitare de pe internet și complexele descifrabile în amestecul de stereotipii și mutații atitudinale, studiul său accentuând atât pozitivitatea actualului discurs identitar românesc, tradus în „orgoliul național lipsit de naționalism”, cât și amenințarea virtuală a recăderii în naționalism.

Chiar dacă răspunsul la întrebarea „Cum suntem noi, românii?” nu se dovedește a fi întotdeauna confortabil, varietatea perspectivelor identitare etalate în volum demonstrează că dezbaterile academice iscată în jurul unei asemenea interogații merită atenția tuturor. ■

Leacul pentru o boală istoriografică

Cristian Vasile

LEȘITĂ DIN comunism, istoriografia română – pe lângă eliberarea de cenzură și recuperările (conceptuale, de istorie evenimentială etc.) salutare – a fost cuprinsă și de un soi de boală greu de vindecat: proantonescianismul. Cercetători consacrați, dar formați în anii naționali-

→

→

stalinismului, ocupând după 1990 pozițiile în facultăți, institute și instituții arhivistice, au prelungit tendințele de reabilitare a mareșalului Ion Antonescu ivite, deși timid, încă din timpul dictaturii lui Nicolae Ceaușescu. În primul deceniu postcomunist, chiar și istorici mai tineri, aflați sub o presiune instituțională sau doar neinspirati, au simțit nevoia ca atunci când abordau problema Ion Antonescu să afirme înainte de toate „patriotismul“ mareșalului și să privească în mod condescendent sau prudent revelațiile postdecembriste privitoare la antisemitismul din cultura politică autohtonă și la xenofobia antonesciană, dezvăluiri aduse atât de lucrări istorice semnate de Leon Volovici, Z. Ornea, Radu Ioanid, Jean Ancel, cât și de memorialistică (Alexandru Șafran, Mihail Sebastian). O notă distinctă mai bine sesizabilă au făcut doar câțiva cercetători cu deschideri către diversitatea culturală din trecutul recent (Șerban Papacostea, Andrei Pippidi, Viorel Achim, Lucian Boia ș.a.) și Federația Comunităților Evreiești din România, cu a sa Editură Hasefer. Din nefericire, modelul de a scrie istorie inaugurat de Gheorghe Buzatu, cu glorificarea grotescă a mareșalului, s-a dovedit foarte influent în anii 1990, iar Secția de științe istorice a Academiei, sub conducerea prof. Dan Berindei, nu a avut întotdeauna acțiuni inspirate.

Probabil, lupta dusă prin 1994-1995 de reprezentanții USHMM (Muzeul Memorial al Holocaustului din Washington, D.C.) cu diriguitoarii Arhivelor Statului de la București își are o parte din explicații și în persistența acestei maladii istoriografice a antonescianismului, dar și în alte inerții mentale. Aparent paradoxal, USHMM a avut un mai mare succes – în ceea ce privește accesul la documente relevante pentru studiul politicilor antisemite și a perioadei antonesciene – în tratativele cu Serviciul Român de Informații. Multe documente din arhiva SRI au fost microfilmate și s-au regăsit ulterior în arhiva Memorialului din capitala americană (o parte dintre ele sunt acum disponibile și la București, în arhiva Institutului Național pentru Studiul Holocaustului). La aceste izvoare esențiale pentru scrierea istoriei românești din perioada celui de-al Doilea Război Mondial a avut acces și Dennis Deletant, care, după câțiva ani de cercetări, a desăvârșit o remarcabilă lucrare monografică. La numai doi ani de la apariția versiunii în engleză (*Hitler's Forgotten Ally: Ion Antonescu and His Regime, Romania 1940-44*, Palgrave Macmillan, 2006), publicul din țară a putut avea acces la ediția românească, tradusă de

Delia Răzdolescu (Dennis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler: Ion Antonescu și regimul său 1940-1944*, București: Editura Humanitas, 2008).

Dennis Deletant consacră pagini importante culturii politice dominate de antisemitism, precum și sistemului politic din intervalul 1940-1944. Istoricul britanic ne furnizează evaluări echilibrate, adecvate privind natura regimului politic – o *dictatură militară* –, înlăturând aprecierea oarecum eufemistică de *dictatură bonapartistă*, vehiculată de istorici care nu au studiat sistematic nici relațiile dintre instituțiile politice românești din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, nici personalitatea lui Ion Antonescu. Deși volumul nu se dorește a fi o biografie a lui Antonescu, portretul mareșalului așa cum este zugrăvit de Deletant pare unul credibil, fiind reconstituit și prin raportare la relațiile generalului cu regele Carol al II-lea și cu Corneliu Zelea Codreanu (cap. 2 – *Drumul lui Antonescu spre putere*), dar și apelând la surse istorice cât se poate de diverse. Cercetătorul britanic a găsit sprijin documentar atât în arhive românești (cele ale Ministerului Apărării, ale SRI, CNSAS, MAE, dar și Arhivele Naționale Istorice Centrale), cât și în cele britanice (fosta Public Record Office) și americane (USHMM); nu au fost omise nici izvoarele literare (de exemplu, romanele lui Marin Preda și Eugen Barbu), Deletant rămânând printre pușinii istorici care privesc critic evocarea de către Marin Preda în cheie favorabilă, chiar dacă într-o operă de ficțiune, a mareșalului (p. 283-285).

Buna stăpânire a surselor istorice îi permite autorului sublinierea contextului intern și internațional, o caracteristică a volumului semnat de istoricul britanic. Cititorul beneficiază astfel de posibile explicații pentru tratamentul diferit aplicat Finlandei după 1944 (p. 97), în comparație cu o Românie care își pierde suveranitatea și dreptul de a-și decide regimul politic. Între lucrarea lui Dennis Deletant și producțiile unui Petre Țurlea, vădind un naționalism istoriografic extrem, este o adevărată prăpastie. *Aliatul uitat al lui Hitler* este o carte care – pe parcursul celor 11 capitole – îl ajută pe cititor să-și formeze percepții în cunoștință de cauză; să înțeleagă, de pildă, cât de nejustificate, exagerate și pripite au fost acuzele formulate în vara anului 1940 în presă și pe alte canale (buletine militare), care îi incriminau pe evreii din Basarabia și nordul Bucovinei că ar fi pactizat cu inamicul sovietic invadator al celor două provincii istorice (cap. 1 – *Preludiu la războiul lui Antonescu*, p. 25 și urm.). Între altele, aceste informații deformate au contribuit

decisiv și la răfuielele teribile care aveau să se producă începând din iulie 1941 în teritoriile de dincolo de Prut eliberate de armatele germano-române, minoritatea evreiască fiind cea mai lovită (cap. 6 – *Antonescu și Holocaustul*).

Dennis Deletant demonstrează, în răspăr cu mulți dintre istoricii militari români din primii ani postdecembriști, profunzimea antisemitismului lui Ion Antonescu (p. 131), care în cele din urmă, în contextul războiului din Răsărit, a condus la o politică de purificare etnică, la un holocaust care a fost recunoscut oficial abia în toamna anului 2004, în urma asumării de către președintele României, Ion Iliescu, a concluziilor din *Raportul final* al Comisiei Internaționale pentru Studiul Holocaustului în România. Dar poate că atât primul Ion Iliescu (cu pozițiile sale antimonarhice), cât și coabitarea urmașilor FSN-ului cu partidele naționaliste din „patrulaterul roșu“ i-au favorizat pe istoricii autohtoni cu discurs patriotard, care l-au transformat pe Ion Antonescu într-un model eroic și anticomunist exemplar, cu diminuarea imaginii regelui Mihai I, *persona non grata* în ochii primului președinte postcomunist și ai tovarășilor săi protocroniști și antiregaliști. Un document reprodus de Deletant, o scrisoare de răspuns la un mesaj al lui Dinu Brătianu, în care Ion Antonescu amintește de „nemulțumirea jidanului de la Londra“ (aluzie la unul dintre prezentatorii de la Radio BBC – Secția română), îi prilejuiește profesorului de la UCL evocarea unui moment semnificativ din era postdecembriștă: un membru marcant al FSN aflat în vizită la sediul BBC, în 1991, se plânge de ceea ce el aprecia a fi o „prejudecată anti-FSN“ în programele de știri, pe care o pune pe seama „evreilor“ strecurați în rândurile serviciului românesc al postului britanic (p. 332). Rămășițele unui asemenea mod de a gândi, atât de rudimentar, se pare că se regăsesc și astăzi chiar și în sistemul educațional. Din acest punct de vedere, este tulburător cazul unei profesoare de gimnaziu din județul Prahova, care, după ce a obținut cu elevii săi două premii naționale la un concurs școlar dedicat memoriei holocaustului, a fost forțată să renunțe la clasa din care făceau parte copiii premiați (v. detalii în volumul *Școala memoriei 2008*, ed. Romulus Rusan, București: Fundația Academia Civică, 2009, p. 77).

Cartea lui Dennis Deletant ne oferă necesare deslușiri în cazul mai multor probleme ale politicii și istoriografiei românești, fiind o istorie nuanțată și bine documentată a unei perioade tragice și îndelung ocultate. ■

Revista Revistelor

• În *Acasă*, periodic cultural trimestrial, editat de Consiliul Județean Alba – iată încă un semn că acest județ e dispus să absoarbă manifestări culturale pe care alte județe, saturate de câte instituții au la bugetul lor limitat, le tratează cu indiferență... –, am citit, pur și simplu, interviul cu Ion Dumitrel, președintele Consiliului Județean Alba. Am vrut și noi să știm ce viziune culturală are. Aș da interviul dlui Dumitrel ca temă de lec-

tură tuturor omologilor săi din țară, în beneficiul pe termen scurt și lung al culturii românești.

• *Ramuri*, nr. 1/2010. Frumos textul unui poet blind, al lui Adrian Popescu, despre o poetă discretă, care are o religiozitate interioară de tip sublim, manifestată ca atare în poezie – Constanța Buzea.

• În *Timpul*, nr. 1/2010, revista mensuală de la Iași, un bun text al lui Victor Neumann despre totalitarism, cu numeroase clarificări de terminologie și elemente de istoriografie a totalitarismului românesc.

• În *Verso*, nr. 74-75, articolul – ocazional, în sens goethean – al lui Ovidiu Pecican despre *Mitică și miticism*. Excelent. Îi semnalez și dimensiunea filosofică a celebrului personaj-simbol

caragialian, asupra căreia s-a speculat (dar mai încapă...) în exegeza românească, pornind, cum se cuvine, de la textele lui Caragiale însuși.

• Șapte teme are revista *Secolul 21* în nr. 7-12/2009. Dintre ele, m-am oprit la Steinhardt. Despre acest membru aparte al generației '27 scriu George Ardeleanu, Ioan Pinte, Alexandru Baciu, Alina Ledeanu și alții. Fotografii expresive, unele necunoscute, facsimile – și un aer creștinesc suav.

• Splendid textul lui H-R. Patapievică despre Culianu, cenzurat transcendent în momentul în care mintea lui genială pregătea saltul în exprimarea inexprimabilului. Vezi *România literară*, nr. 6, a.c. ■

Jurnalul inedit al lui MIRCEA ELIADE

Mircea Handoca

ELIADE își consideră *Jurnalul* drept cea mai importantă operă. Această afirmație o întâlnim de câteva ori în memorialistică. Își dorește *Jurnalul* ca un șantier, unde să fie oglindită diversitatea preocupărilor scriitorului și savantului, a omului în carne și oase, cu slăbiciunile, nostalgiile și reușitele lui.¹

Primele însemnări datează de la vârsta de 13 ani, iar ultimele au fost scrise cu câteva zile înainte de a ne părăsi.

Jurnalele din copilărie și adolescență le-am descoperit în arhiva scriitorului, publicându-le fragmentar, mai întâi în *Manuscriptum* și în *Revista de istorie și teorie literară*, apoi în primul volum al *Scrierilor de tinerețe: Cum am găsit piatra filozofală*. Treptat, autorul mi-a dăruit fotocopia *Jurnalului* său, pe care l-am încredințat tiparului în revista *Vatra* în 1983-1984 și în două volume, abia în 1993 (Editura Humanitas).

Atunci când mi-a oferit fotocopia *Jurnalului inedit*, am fost deosebit de emoționat. Euforia a crescut pe măsură ce mă cufundam în lectura manuscrisului. Mi-a prilejuit șansa de a cunoaște îndeaproape intimitatea personalității sale, amintirile, gândurile, proiectele, visele, mărturiile lui sincere, fără de fard și necenzurate, nici de el, nici de alții.

Cu câțiva ani în urmă, am publicat o cărțuție despre *Jurnalul inedit*.² La o nouă lectură a celor peste patru mii de pagini, am făcut alte însemnări privitoare la biografia spirituală a lui Eliade. Întrucât ele se referă la o operă literară de o deosebită valoare documentară, mi-am propus să dau publicității câteva informații, folosind citate reprezentative – cu alte cuvinte, să prezint un Eliade *par lui-même*.

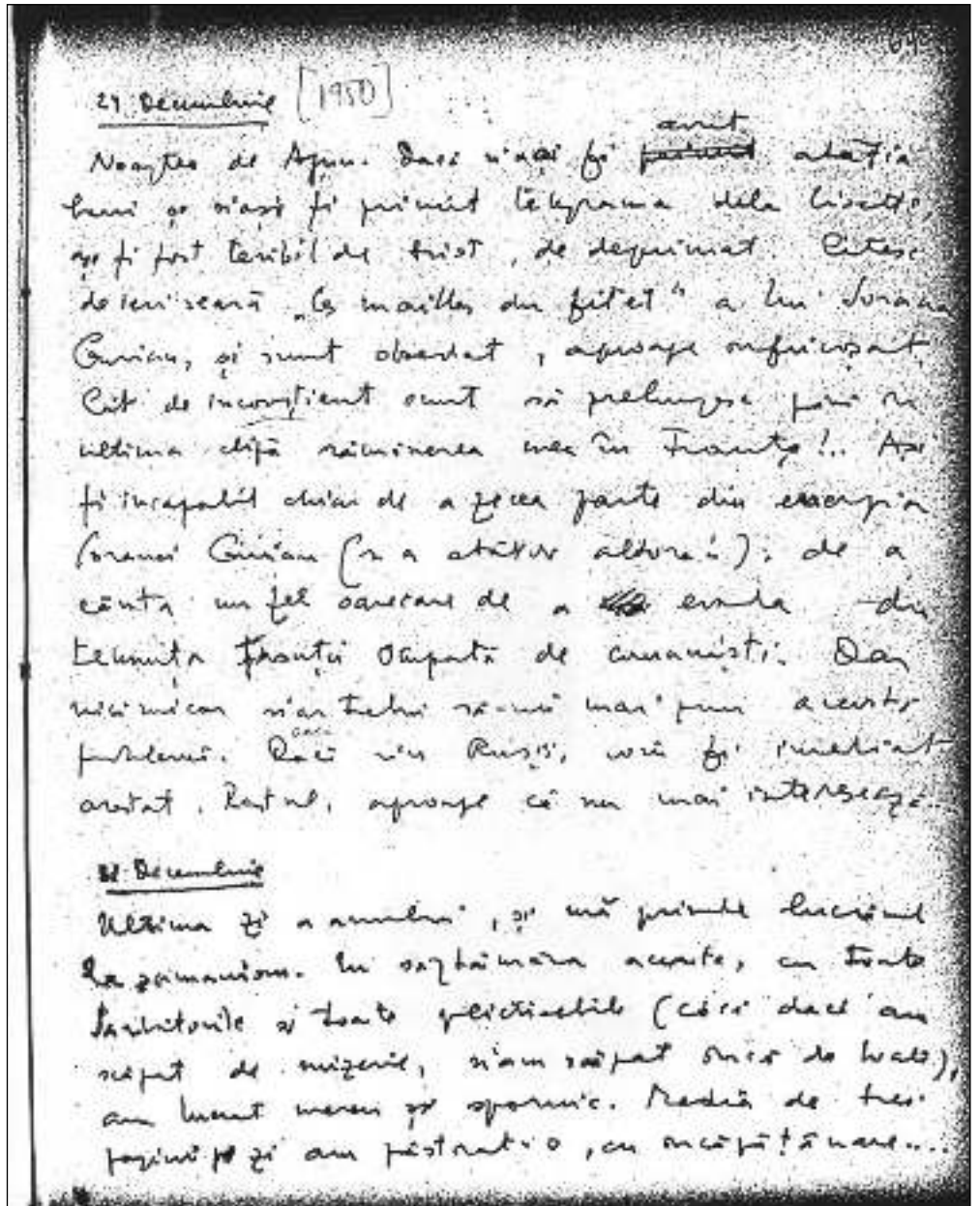
Voi începe cu problema acuzelor aduse scriitorului, în peste o sută de articole, ale unor critici și istorici literari, ziariști, calomniatori și „procurori”: *legionarism, fascism, hitlerism și antisemitism*.

Eu sunt cel ce am publicat – primul – textul *tuturor* articolelor incriminate, mai întâi în revista *Vatra*³, apoi în volumul *Textele „legionare” și despre „românism”*.⁴ Am polemizat de-a lungul anilor cu Henri H. Stahl, Daniel Dubuisson, Alexandra Laignel Lavastine etc.

Alături de mine s-au aflat prestigioșii eliadiști Mac Linscot Ricketts, Bryan Rennie, Julien Ries, Natale Spineto, Roberto Scagno, Ion Dworschak, Cornel Ungureanu, Wilhelm Dancă, Gheorghe Glodeanu, care au folosit argumente, iar nu falsuri, inadvertențe și citate trunchiate.

În lucrarea mea despre *Jurnalul inedit* am comentat o însemnare a lui Eliade din *18 septembrie 1945* – două zile după ce ajunsese la Paris –, în care era intransigent cu legionarismul, căruia „nu-i va putea ierta niciodată”. Ce anume?

„Oricine va scrie într-un stil mai personal și cu mai multă vigoare, sau își va îngădui excese lexicale, sau va evoca miturile – va putea fi acuzat de legionarism, fascism, reacționarism. Legiunea a distrus o întreagă generație și a ratat pe toți cei ce au avut un contact cu ea, chiar sporadic.”

• Facsimil Mircea Eliade, *Jurnal inedit*

Despre intervenția brutală a Legației României la Paris, în 1946 (care s-a opus ca Eliade să predea cursuri la Sorbona), *Jurnalul* tipărit păstrează discreția. Doar la *14 februarie 1976*, când i s-a decernat titlul de *doctor honoris causa* al Sorbonei și elogiul a fost rostit de rectorul Alphonse Dupront, „împlicinatul” își amintește și scrie câteva rânduri:

„Crezând că îmi oferă bursa la CNRS, s-a dus la ministrul României (marele savant matematician Stoilov), rugându-l să nu se opună, căci el, Dupront, mă cunoaște bine de la București și știe că n-am fost «fascist». Stoilov, se pare, i-a dat asigurări. Dar a telefonat la București pentru instrucțiuni și rezultatul a fost: *Niet*.”⁵

Jurnalul inedit relatează, la *6 august 1946*, întrevăderea de trei sferturi de oră pe care a avut-o cu Simion Stoilov. Împreună cu el era Alexandru Rosetti, cel ce avusese inițiativa acestei „intervenții”:

„Îi spun [lui Stoilov] tot ce gândesc despre informația dată Ministrului de Instrucție, mărturisindu-i că nu mă așteptam ca un cărturar ca el să judece un scriitor din auzite. Se apără destul de abil. «D-ta ai și un mit, în afară de valoarea scriitorului și omului de știință, pe care am confirmat-o, de altfel, Ministrului. Dar întrebă ce mai ești în afară de scriitor, am răspuns ce știam: că ești considerat de toată lumea, alături de Nae

→

→

Ionescu, ideolog al dreptei.» Dar e lamentabil că acest om, care se pretinde savant și democrat, a sfătuit pe Ministrul de Instrucție francez să nu mă angajeze prin contract la Sorbona – deși nu-mi recunoaște nici o vină politică, în afară de aceea de a avea un mit...

În timp, orice element unguer de oarecare valoare, de la fascist la trozkist, este pus în lumină de Legația de aici, este promovat și ajutat. Notez toate acestea cu un infinit dezgust. Singura mea consolare este că mi-am descărcat întreaga indignare în grădina din St. Dominique, în fața lui Al. Rosetti, care mă aproba înroșindu-se.

După șase luni, sosit din nou la Paris, Al. Rosetti, întâlnindu-l pe Dumézil, îl întreabă ce anume se poate face cu Eliade. Cu satisfacție, eroul nostru notează, la 13 februarie 1947, răspunsul savantului francez:

„– Pe mine mă întrebați? Întrebați-l pe ministrul Dstră. Aveam marele noroc să-l vedem pe Eliade la *Hautes Études*, unde singurul putea ține cursul pe care *nimeni* în Franța nu-l poate ține. Și apoi a intervenit intriga aceea stupidă. De altfel, vina n-o poartă numai Ministrul Dstră, ci și Ministrul nostru de Instrucție. Și de un asemenea lucru mi-e rușine ca francez, și roșesc...”

Și în toamna anului 1948, Sorbona e gata să apeleze la conferențiarul Eliade. Preventiv, ca să-l compromită față de savanții francezi, ziarul Legației românești pune la cale noi josnicii, urzind niște scenarii inimaginabile.

Intrigile, instigările și calomniile nu erau monopolizate de diplomații români aflați în Franța. Și în Italia, traducerile cărților lui Eliade sunt amânate datorită presiunilor ambasadei din România. A fost necesar ca Ernesto de Martino să intervină pe lângă Palmiro Togliatti, secretar general al Partidului Comunist, ca editorul Einaudi să tipărească *Tehnicile Yoga*, *Mitul eternei reînnoarceri* și *Tratatul de istorie a religiilor*.

Perfidia și manipularile funcționarilor comuniști de la Ministerul de Externe al RPR nu încetează mai bine de un deceniu.

În 1960 se încearcă aceeași manevră de amânare a traducerii unei cărți a lui Eliade, în Portugalia. Este vorba de *Noaptea de Sânziene*. Amintesc că tocmai atunci, în România, Constantin Noica fusese condamnat la 25 de ani de temniță pentru că citise și difuzase acest roman.

„Misterul” celor două svastici desenate pe afișul care anunță titlurile conferințelor lui Eliade la Sorbona, în 1946, e dezlegat după mulți ani. Îl aflăm din nota scrisă la 20 iulie 1963. Într-o cafea, Cioran îi arată un individ care corecta șpalturile unui articol. E Lucien Goldmann.

„Cioran îmi amintește cât rău i-a făcut Goldmann. Timp de 12 ani l-a urmărit pretutindeni, l-a denunțat ca nazist. Tot el, Goldmann, îmi spune Cioran, mi-a desenat svasticile pe anunțul cursurilor mele la *Hautes Études*, în 1946. Gelos că un român era invitat *înaintea lui* să țină cursuri la Sorbona. Filozofie și vigilență. Sau de la filozofie (marxistă) la denunț.”

Marile personalități ale istoriei religiilor și orientalismului din America, Franța, Spania și Italia, academicieni și profesori la cele mai prestigioase universități din lume, au analizat contribuțiile excepționale ale savantului nostru. Am prezentat în cărțile și articolele mele câteva din cele mai semnificative elogii. Au existat însă și câțiva teologi improvizați, adversari ai ideilor istoricului religiilor. Unul dintre ei e un cercetător obscur, pe nume Kenneth Hamilton. Eliade nu i-a răspuns printr-un articol, ci s-a mulțumit cu o însemnare, datată 18 noiembrie 1965:

„Are impresia că eu aș vrea să reînviez « *homo religiosus*» adică «religiozitatea cosmică» (spațiul sacru, timpul sacru etc.) și el, ca bun creștin (teolog) ce e, protestează. Nu cred că m-a citit bine; sau, poate nu m-a înțeles... Dar poate e interesant că *teologii* «conservatori» încep să protesteze asupra felului de a înțelege Istoria religiilor. Mă așteptam la asta – și încă mai de mult. Alți-zer mi-a prezis că voi «fecunda» gândirea teologică americană. Deocamdacă aș vrea să fiu citit cu mai multă atenție...”

Încă din toamna anului 1962, se gândește la redactarea unei cărți, *Religiile primitive*:

„14 noiembrie 1962

Aș putea-o scrie «științific», în așa fel încât să fie acceptată până și de etnologii americani – și în acest caz, cartea ar avea oarecare succes și ar fi uitată în 10-15 ani.

Pe de altă parte, aș putea-o scrie într-o perspectivă «personală», limitându-mă la «esențe», insistând asupra semnificațiilor și valorilor spirituale. În acest caz, cartea va fi aspru criticată de etnologi și va contribui la deprecierea mea «științifică» – dar va avea succes de public, va interesa pe scriitori, critici literari și filozofi și va deveni celebră în 30-40 de ani. Ezit încă. Nu mă sperie «compromiterea» mea științifică (nu degeaba am scris atâtea romane...) Dar mă gândesc că reînnoirea disciplinei noastre, a Istoriei Religiilor, începută *pe dinăuntru*, adică în inima Universităților, va fi oprită pe loc, înainte de vreme. Se va spune: e primejdios să accepți tezele lui Eliade. Nu vedeți ce «personal și literar» prezintă el *Religiile primitive*?”

În orice caz, lui Eliade nu-i plăcea să meargă pe cărări bătătorite. Chiar cu riscul de a se afla împotriva „Curentului” și ar fi trebuit să înfrunte coaliția tuturor etnologilor, sociologilor și antropologilor lumii.

Două zile după sosirea în Franța, după euforia perspectivelor care se întrevăd, are momente de neliniște.

„17 septembrie 1945

Deodată, pe la cinci după-amiază, simt o coplesitoare melancolie. Gustul ratării în sânge, pustiul în suflet. Bănuiam că mă vor încerca asemenea crize la Paris, dar nu mă așteptam să mă întâmpine atât de repede...”

Își revine însă curând și luptă împotriva slăbiciunilor. Se bucură de frumusețea peisajului, de efervescența culturală. Intră în lumea orientaliștilor și istoricilor religiilor, i se solicită articole și conferințe, devine din ce în ce mai cunoscut. Se reîntoarce la obiceiurile tinereții și redevine un scriitor nocturn. Cu o putere de muncă inimaginabilă, săptămâni de-a rândul scrie până în zori, definitivându-și cele două manuscrise ce-i vor aduce celebritatea: *Tratatul de istorie a religiilor* și *Mitul eternei reînnoarceri*. Nu ezită însă să noteze cu dezgust (în anii 1945-’46) și aventurile lui frivole, de-o mediocritate ce-l exasperează. Ne povestește, de pildă, despre Jeanette, o veche cunoștință, întâlnită întâmplător, împreună cu care petrece într-un hotel sinistru, până la 3 dimineața, pierindu-i, după aceea, orice chef de lucru:

„Dar simt o teribilă plăcere notând toate aceste mărunte mizerii în acest caiet pe care-l închinaseam «spiritului».”

În fond, se mută dintr-o baie de voluptate într-alta de erudiție. Nici nu-ți vine să crezi că în aceeași perioadă e în stare să trăiască aceleași momente de fericire supremă la răsfoirea unui dicționar etimologic:

„22 februarie 1947

Am luat de mult obiceiul să nu notez în Jurnalul intim lecturile, studiile sau descoperirile, să le spunem științifice. Mi-aduc aminte cât de mult mă ispăteau, în primul meu an indian, comentariile în jurul gramaticii sanskrite. Ași fi vrut să însemnez zi cu zi etapele aceluiași pasionant studiu, să citez primele fraze pe care eram în stare să le traduc, etc. Dar n-am voit să transform Jurnalul intim într-un caiet de școală și am rezistat ispitelor.

Nu mă pot opri, însă, astăzi, de a însemna aici imensa bucurie pe care mi-a pricinuit-o Dicționarul etimologic al limbii latine al lui Ernout-Meillet, cumpărat la un anticar. Ore întregi am urmărit în paginile lui etimologiile acelor cuvinte care mă preocupau de mult, cărora, însă, nu le acordasem niciodată onorurile unui adevărat studiu, ca, bunăoară, *gens-is*, *mactus*, *humus-i*, *tellum*, *tempus* etc. Aproape că sunt reconvertit la lingvistică și filologie comparată, discipline pe care le abandonasem de foarte multă vreme; pe de o parte pentru că nu aveam vocația prea sigură pentru asemenea cercetări (proastă memorie, dispersiunea curiozității, rapiditatea cu care apăreau și dispăreau «pasiunile» mele intelectuale), pe de altă parte pentru că socoteam aceste discipline bazate pe studiul cuvintelor, sterile. Am crezut în ultimii 15 ani și continui să cred, că înțelegerea omului nu poate pleca nici de la lingvistică, nici de la istorie; că faza revelatorie a situației unice pe care o are omul în Univers este aceea a semnelor, gesturilor și simbolurilor. Dar e încântător să poți surprinde urme din acest paradis pierdut al simbolurilor într-o limbă atât de strictă ca cea latină...”

Sunt cunoscute lipsurile materiale ale eroului nostru în primii ani ai șederii în Franța. După ce vânduse cărțile bibliotecii personale din Lisabona, după ce amanetase lucrurile de oarecare valoare la Muntele de Pietate, e nevoit să împrumute bani „pentru coșniță” – cum se spunea pe vremuri. La începutul anului 1950, căsătorindu-se cu Christinel, trebuie să aibă grijă de întreținerea a două persoane. Prietenul lui, Brutus Coste, îi dăruise două costume de haine, ca să se poată prezenta decent îmbrăcat la conferințele pe care le ținea în străinătate. Disperat, solicită un împrumut de 500 de dolari de la marea industriaș Nicolae Malaxa. Așteaptă, înfrigurat, și cu toate că intervenise pentru el și generalul Rădescu, în zadar. În cele din urmă, Malaxa îi expediază o sută de dolari, fără nicio vorbă încurajatoare. La 12 august 1950, Eliade izbucnește:

„Va să zică un miliardar refuză un împrumut de 4-500 de dolari unui cărturar și scriitor consacrat, împrumut pe șase luni și garantat de Ionel Perlea... Iar la un sobru și foarte deschis s.o.s., el nu-mi răspunde, mulțumindu-se să-mi trimită prin cablu a cincea parte din suma cerută... Singura mea dorință este să-i înapoiez cât voi putea mai repede acest bacșiș!”

Umilințele și tragedia personală erau amplificate de atmosfera irespirabilă a Franței, unde forțele de stânga se aflau la putere. Acum – și în alte zeci de situații – se vede atitudinea lui anticomunistă. Ororile regimului sovietic din România le află din cartea Soranei Gurian *Les mailles du filet*. E trist, deprimat, înfricoșat.

„24 decembrie 1950

Cât de inconștient sunt să prelungesc până în ultima clipă rămânerea mea în Franța! Ași fi incapabil chiar de a zecea parte din

energia Soranei Gurian (și a atâtor altora!) de a căuta un fel oarecare de a evada din temnița Franței ocupată de comuniști. Dar nici măcar n-ar trebui să-mi mai pun această problemă. Dacă vin Rușii, voi fi imediat arestat. Restul, aproape că nu mai interesează...”

În cei șase ani cât mai rămâne la Paris, publică peste o sută de eseuri, în cele mai prestigioase reviste (*Critique*, *Combat*, *La Nouvelle Revue Française*, *Diogenes*, *Numen*, *Revue de l'Histoire des Religions*), participă la congresele de istorie a religiilor de la Amsterdam și Roma, ține în fiecare vară, invitat fiind de Jung, conferințe la Ascona, publică alte cărți (*Șamanismul, Imagini și simboluri*, *Yoga, Făurari și alchimisti*), care-i consolidează prestigiul științific.

Vintilă Horia îi scrie entuziasmat de satisfacția pe care i-au produs-o Întâlnirile Internaționale de la Geneva. Conferința ținută aici de Eliade îl situează pe același plan cu marii gânditori contemporani. Cu emoție și recunoștință, V. Horia își încheie scrisoarea din 22 septembrie 1953 astfel: „Mircea Eliade e astăzi România dincolo de fruntariile României și e liniștitor să știi că acest lucru e posibil”.

La Chicago, Eliade desfășoară aceeași activitate febrilă. La 12 noiembrie 1963, de pildă, notează în fugă desfășurarea unei zile obișnuite de muncă, transcriind programul pe ore: de la 14 până la 15,30 discută despre etnologia africană și sud-americană; de la 15,30 la 17, conduce seminarul indian (de la *Rig-Veda* la *Bhagavad-Gita*).

„Și aici trebuie să fiu precis, bine informat, la punct cu bibliografia (căci trei dintre studenții mei sunt sanskritiști și unul din ei a studiat la Uppsala trei ani). Și cu toate acestea reușesc. Seara, departe de a mă simți obosit – sunt «stimulat», plin de «idei». Ar trebui să scriu – dar mi-e teamă să nu abuzez de rezistența mea. Mă mulțumesc să iau note. *Primitive Religion* înaintea, deși am redactat foarte puțin. Iar din cealaltă carte – *opus magnum*, capitolul despre India e aproape complet, deși neredactat...”

Pentru a ne face o imagine exactă a puterii de muncă și a activității înfrigorată din ultimii ani de viață, aș fi tentat să reiau ceea ce am scris într-un articol unde mă ocupam de Mircea Eliade, redactor-șef al *Enciclopediei religiilor*.

Jurnalul inedit ne prezintă zeci de fațete ale personalității lui Eliade, îndoilele și certitudinile lui, contradicțiile gândirii. Totul e spus sincer și firesc, fără să-i pese că unele afirmații îl dezavantajează. Spicuiesc câteva portrete care ne dezvăluie unele laturi mai mult sau mai puțin intime. Cadrul în care se desfășoară munca la Chicago nu e prea prielnic. Sute de dosare, ciorne și manuscrise pe birou, în bibliotecă, în sertare, pe scaune. Atunci când vrea să facă puțină ordine, nu știe cu ce să înceapă. E imposibil să grupeze ceva în această halimă. Iată ce scrie el în 21 decembrie 1962:

„După vreo două ceasuri, îmi dau seama că punerea lor în ordine mi-ar lua câteva zile, și atunci renunț. Mă mulțumesc să clasez extrasele primite de când mă aflu la Chicago și pe care le îngrămădesc pe unde îmi vine la îndemână. Către seară, îmi dau deodată seama de absurditatea acestei munci și încep să râd”.

Pasiunea față de cărți o întâlnim la fiecare pas. La 12 iulie 1970, se zgrăvește apartamentul. Teancuri de cărți – aflate în mijlocul camerei – îl atrag ca un magnet. Se apropie și încearcă să le claseze, cu speranța că va putea elimina câteva maldăre. Deschide la întâmplare volume citite mai demult sau altele de existența cărora nu-și mai amintea nimic.

• Mircea Eliade

„Ce «experiență» turburătoare, să stai pe covor, între movile de cărți, neîndurându-te să te desparti chiar de acelea pe care știi bine că nu vei mai apuca să le citești! Îmi aminteam cea seară din octombrie 1933, când transportasem biblioteca din mansardă în apartamentul din Boulevardul Dinicu Golescu. Nu se instalaseră încă rafturile. Cele 10.000 de volume erau așezate unele peste altele de-a lungul pereților. Apucam la întâmplare câte unul, îl răsfoiam, luptând cu ispita de a-l reciti – pentru că trebuia să scriu în noaptea aceea foiletonul pt. *Cuvântul* și articolul pt. *Vremea*. Am dat peste o carte a lui Unamuno, și asta mi-a fost de-ajuns: găsiseram subiectul foiletonului: «Cunoaștere viscerală»... Și tot așa, mulți ani în urmă, aducându-mi mica bibliotecă în camera pe care o închiriasem la Hôtel de Suède, m-am trezit cu *Essays* în mână, și n-am mai lăsat volumul până noaptea târziu. Scriu aceste rânduri ca să mă apăr de «ispită» – hotărât să aranjez biblioteca în noaptea asta și începând de mâine să-mi văd de treabă.”

Cât de interesante sunt rândurile de mai sus! Cunoșteam până acum comentariile lapidare sau ample despre diferite opere la care se referea memorialistica sau publicistica (personaje, firul epic, secretele compoziției, judecăți de valoare), dar parcă acum aflăm pentru prima oară ceva despre momentul care declanșează nașterea unui eseu.

Altă dată, referindu-se la cărțile necitite, oferă un adevărat ghid, pledând pentru lectura *cărților esențiale*:

„Cărțile pe care le citesc sunt de o atât de joasă spiritualitate, încât, dacă nu voi izbuti să salvez miile de pagini erudite și miile de documente etnografice care mi-au năclăit

mintea și mi-au întunecat memoria – viața mea se va solda în cea mai tristă rată. Trebuie să arăt lumii comorile care zac ascunse în simboluri, rituri, legende, mituri și măști – comori pe care erudiții autori le ascund, sau le ignoră din prostie, din teamă sau din rea-voință. Dacă nu voi scrie ceva fundamental asupra etnografiei, folklorului, bibliotecile pe care le-am citit mă vor strivi. Nici nu vreau să mă gândesc la bogățiile atâtor cărți bune pe care nu le-am citit, numai pentru că pasiunea mea erudită mă concentra asupra memoriilor seci, mediocre, sterile. Ce-aș fi devenit dacă, în loc de a mă fi ocupat, în acești 20 de ani de istoria religiilor și celelalte pseudoștiințe aș fi citit numai cărți substanțiale? Cât îl invidiez pe un Gide bunăoară, care își alegea cărțile, recitea pe clasici, culegea texte esențiale, îmbogățindu-se neîntrerupt...”

În privința propriei prezentări, numeroasele autoportrete sunt variante ale aceleiași... arhetip. Cu o nestrămutată încredere în sine, are obsesia de a crea o operă deosebită.

„20 ianuarie 1960

Fiecare om se naște cu o «misiune». Dar nu e conștient de ea și poate de aceea viața e uneori atât de dramatică. Deznădăjduită încercare, neconținut reluată de a-ți revela «misiunea». Dar eu știu de ce m-am născut. Pentru o operă. Pentru a exprima un adevărat număr de idei pe care decamdată, sunt singurul care le pot gândi sistematic și până la ultimele consecințe. De aceea existența mea e lipsită de elementul dramatic. Tragedia mea e legată de *expresie* și de conștiința că trebuie să spun foarte multe lucruri și s-ar putea să nu am timp să le spun...”

→

→

„30 mai 1964

Am avut o viață plină, dramatică, rodnică. Doar în ultimii ani, datorită Universității și artritei, creativitatea mea a fost neconținut în declin. Până la 50 și ceva de ani, am trăit cât alții în 80. Ca să nu mai vorbesc de norocul pe care l-am avut (și care contrastează cu nenorocul neamului românesc), scăpând de la moarte de nenumărate ori, cunoscând India la 29 de ani, plecând din țară la 33 de ani, întâlnind-o pe Christinel la timp și atâtea și atâtea. Așa că, orice s-ar întâmpla, nu mă pot plânge. Aș vrea doar să-mi mai rămână destul timp ca să pot încheia *Autobiografia*. Va fi, evident, o operă postumă. Dar trebuie scrisă nu numai pentru a preciza traiectoria secretă a vieții mele – ci mai ales pentru a contribui, cu mărturiile mele, la înțelegerea epocii 1930-1940.“

Au fost evidențiate – pe bună dreptate – tendințele de megalomanie ale lui Eliade: se compară frecvent cu Goethe, propria lui operă o pune alături de capodopera lui Tolstoi *Război și pace*, nu ezită să se considere un geniu. Nu s-a observat însă că momentele de egolatrie alternează cu altele în care-și denigrează propria creație. Iată trei exemple în care „își toarnă cenușa pe cap“:

„6 ianuarie 1948

[La terminarea capitolului despre mit:] Adevărul e că am scris *cel mai prost text* pe care îl cunosc, printre multele texte proaste pe care le-am scris până acum, copiind, de câte ori puteam, din alte cărți ale mele. Din fericire, făcusem mai de mult nenumărate note de o extremă importanță asupra acestor probleme, și le-am transcris *tale-quala*.

Ele vor constitui sămburele viitoarelor mele lucrări asupra mitului și simbolului – dar vor stârni de pe acum un foarte viu interes nu numai printre specialiști, ci și în rândul filozofilor...“

„4 ianuarie 1951

Ca întotdeauna când sunt confiscat de o «operă științifică», suport o anumită imbecilizare. În afară de reverii și scurte fulgerături, mintea mi-e permanent solicitată de «subiect». Și iarăși după obiceiul meu, tot ce e mai inteligent și mai îndrăzneț, în legătură cu «subiectul», îl consum în reverii, în textul propriu-zis nu dau decât zgura și documentarea. Îmi propusesem mai de mult să mă dezbar de erudiție. Dar văd că nu a venit încă timpul“.

Mai evidentă e nemulțumirea față de deplorablea prefață la traducerea engleză a cărții *Mituri, vise, mistere*. Severitatea admonestărilor ar putea figura într-o antologie a autocriticii:

„22 octombrie 1959

Șapte pagini dactilografiate, prost și confuz scrise, care mi-au luat cam cinci zile. Uneori, eram disperat – mi se părea că mă afund într-o nouă perioadă de sterilitate. Ce e curios e că îmi dau foarte bine seama că micul text e de o lamentabilă mediocritate, și totuși simt că, dacă mi-a trebuit atât ca să-l scriu, și să-l scriu atât de prost, e pentru că, pe băjbăite, fără să-mi dau seama, îmi revelam o perspectivă grandioasă“.

Despre laboratorul de creație, geneza și semnificația anumitor opere, raportul dintre creațiile științifice și cele literare am intenția de-a scrie un alt articol, acum mă mulțumesc să semnez observația scriitorului privitoare la lipsa de valoare

a scrierilor ce-i sunt comandate, precum și eșecul ultimei părți a tuturor studiilor științifice. La 9 aprilie 1962, mărturisește:

„Se petrece și cu această carte ce s-a întâmplat cu toate cărțile mele: le termin cu un efort imens, și cu o mare silă. Nu-mi mai amintesc de vreo excepție. (Evident, e vorba numai de cărțile științifice. Unele din romanele mele, *Maitreyi*, *Nunta în cer*, *Domnișoara Christina* le-am scris și le-am terminat cu o mare bucurie, aproape de exaltare.)

Aș vrea să scriu ultimul capitol odihnit, pe îndelete, și, mai ales, din nou înflăcărat de problema Mitului. Sunt atâtea de spus despre camuflarea mitului în valorile Lumii moderne“.

Dintre personalității spiritualității românești elogiata de Eliade în *Jurnalul inedit* nu am menționat numele lui Mihai Șora și Ion Petrovici. La primul dintre ei se referă adesea, numindu-l studentul său preferat la seminarul de logică și metafizică. Cartea lui Șora *Du dialogue intérieur*, apărută la Gallimard, îl entuziasmează. La 21 aprilie 1947, își notează impresiile de lectură:

„Îmi place, cu toate truismele și teribilismele ei. Îmi place mai ales pentru ceea ce găsesc din «mine», cel din 1934-'38, când traduceam împreună la seminar pe Sfântul Thoma și Nicolaie din Cusa. Este o carte din care, fără să-și dea seama, Șora continua problematica «generației»: autenticitate, libertate, alegere.

Curios sentiment de a asista la ecloziunea perfectă a unui fost «elev». Îmi dau seama, între altele, cât de puțin am «crescut» eu de-atunci, cât de mediocră a fost desăvârșirea mea spirituală între 30 și 40 de ani. Era, probabil, fatal să se întâmple așa. Cele mai serioase cuceriri spirituale le faci între 20 și 30 de ani. Când îi eram «profesor», eu aveam 30 de ani și el 20. El dibuia, eu eram deja orientat. Astăzi el se află în aceeași situație pe care o câștigasem eu acum 20 de ani. În schimb, pașii pe care i-am făcut eu în acest răstimp nu mai au nimic «senzațional», sunt doar împliniri, rectificări, șovăiri. Singura turnantă mai abruptă a fost experiența legionară în ceea ce avea ea apolitic și insurecția mea contra «istoriei», care și-a precizat orientarea între 1942-'43“.

Citind volumul memorialistic *De-a lungul unei vieți* de Ion Petrovici, Eliade ne prezintă cum filozoful, eliberat de curând, după aproape 20 de ani de închisoare, trăia într-un subsol, la o nepoată. Citește cu plăcere și melancolie cartea lui, amintindu-și, la 8 august 1966, Tecuciul, Iașiul și Bucureștiul de odinioară.

„Dar și o altfel de melancolie – când îmi dau seama ce mult contau pentru Români din generațiile trecute «succesele» lor în străinătate. Gravitatea solemnă cu care Ion Petrovici scria despre participarea lui la Congresele de Filozofie, despre conferințele pe care a fost obligat să le țină la Sorbona (invitat chiar de Brunshvicg!), ai impresia citindu-l, că acele conferințe ar fi avut succesul conferințelor de mai târziu ale unui J. P. Sartre. Asta nu e o critică pe care i-o aduc lui Petrovici (și cât de bine îl înțeleg, scriind ce-a scris, la 84 de ani, după 20 de ani de temniță...). Ci doar o remarcă melancolică în legătură cu provincialismul nostru cultural (și nu numai al nostru; până și un Papini, un Ortega, un Ernst Jünger erau peste măsură de flatați de orice «recunoaș-

tere» a lor la Paris). De-abia cu generația noastră – Ionescu, Cioran, eu, Vintilă Horia – Români au scăpat de acest complex. Suntem cei dintâi care nu ne mai speriem de «laudele Parisului».“

Cred că cea mai nimerită încheiere a prezentării de față e reproducerea unui fragment din *Jurnalul inedit* – pledoarie pentru adevăr și deosebirea dintre *aparență* și *esență*:

„21 iunie 1968

Oh! Să vezi ultimele gesturi de «revoltă» ale Negrilor și studenților «radicali» din Campus, să-i vezi cum trec strada indiferent dacă semnalul e verde sau roșu, să-i vezi citind provocator cărți pro-Cuba și pro Ho-Și-Min. Să-i ghicești cât de *convinși* sunt de îndrăzneala lor... și să-ți aduci aminte cum erau torturați studenții în beciurile Prefecturii prin 1938-'39, cum erau violate fetele cu fierul roșu, toate acestea pentru că credeau în ceva.

Dar ce importanță au toate acestea? Singurul lucru care contează este să-ți întorci fotoliul în sensul Istoriei...

Apar mereu cărți despre neo-fascismul german (chiar și cel francez: De Gaulle!), dar nu am văzut măcar un articol despre victimele revoluției de la Budapesta din 1956. Și doar acolo «studenții și muncitorii» riscau ceva mai mult decât cei ce traversează strada la semnalul roșu sau ocupă clădiri: Ungurii atacau tancurile cu ce aveau la îndemână“.

Peste două luni (suntem în 1968!) a urmat invazia în Cehoslovacia. Eliade a avut aceeași atitudine.

N-ar fi exclus ca unii iacobini intransigenți să vadă în pasajul citat anumite deviații: rasism și aluzii la persecuțiile împotriva legionarilor. ■

Note

1. La întâlnirea cu Eugen Ionescu de la Paris, din 4 octombrie 1945, Eliade își contrazice interlocoțorul în privința importanței *Jurnalului*: „Îmi spune că a mai scris în acești ani câteva sute de pagini din *Jurnalul* lui, dar pe cine va interesa el oare? În România, ca și pretutindeni se ridică o altă generație. Generația noastră e terminată. Îi răspund că un *Jurnal* interesează oricând, că marele lui noroc a fost tocmai hotărârea pe care a luat-o acum vreo 10 ani să-și înceapă *Jurnalul*“.
2. Mircea Handoca, *Jurnalul inedit al lui Mircea Eliade*, Oradea: Ed. Grafnet, 2005.
3. *Vătra*, nr. 6-7, iunie-iulie 2000.
4. *Textele „legionare“ și despre „românism“*, Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 2001.
5. Mircea Eliade, *Jurnal*, ediția a 2-a, vol. II, București: Ed. Humanitas, 2001, p. 224.
6. *Mircea Eliade și corespondența sa*, vol. II, București: Ed. Minerva, 1999, p. 229.

Cartografierea Revoluției Române

Ovidiu Pecican

CĂ POLITICIENII scriu cărți pentru a-și explica programul sau abaterile de la el, e un fapt. La noi, ca în alte părți, astfel de acte de natură intelectuală, dar cu bătaie, adeseori, în afara câmpului de interes al studiosului, nu sunt de dată recentă. Cu toate acestea, printre oamenii politici care publică mai mult sau mai puțin ritmic titluri relevante pentru cariera lor în serviciul cetății, fostul președinte al României Emil Constantinescu face o figură aparte. Textele Domniei Sale nu sunt simple documente referitoare la un mod de a gândi acțiunea politică, ci cărți care „stau singure în picioare”. Vreau să spun că ele pot fi citite fără a căuta în afara lor ținta urmărită sau impulsul care le-a generat. Iar relevanța lor este integral cantonată în câmpul culturii. În fapt, acest aspect nu ar trebui să mire, câtă vreme, înainte de a intra în politică, Emil Constantinescu a fost profesor universitar și cercetător în câmpul geologiei. Faptul vorbește de o anumită familiaritate cu obiectul livresc și cu funcția creatoare de asemenea obiecte. Dar experiența universitară nu se reflectă, cu toate acestea, în mod direct, în producția de carte a acestui autor din perioada de după mandatul prezidențial, aceasta din urmă presupunând dezvoltarea altor coduri de comunicare, a unui alt tip de retorică și abordarea altor teme decât cele de strictă specialitate geologică.

Cel mai recent apărut volum sub semnătura menționată se anunță a fi primul dintr-o serie mai amplă. El se intitulează *Păcatul original, sacrificiul fondator*, iar volumul I se cheamă *Revoluția din '89 așa cum a fost* (București: Ed. Minerva, 2009, 436 p.). Următorul volum, anunțat deja – de fapt partea a II-a a primului, dacă înțeleg bine –, se va numi *Revoluția din '89, trepte spre adevăr* și promite ca, împreună cu primul, să elucideze câte ceva din necunoscutele lepădării de comunism și ale trecerii la o nouă construcție de regim politic. În cuvântul-înainte, planul întregii lucrări devine și mai explicit. Vor mai fi alte șase volume: *Mineriadele* (II), *Democrația* (III), *Țara ca o pradă* (IV), *Prețul schimbării* (V), *De la țană-problemă la model regional* (VI) și *Adevărul despre minciună* (VII). Împreună cu primul, ele vor alcătui o serie compre-

hensivă de șapte abordări care vor da seamă despre perspectiva lui Emil Constantinescu asupra ultimilor douăzeci de ani de istorie românească.

Trebuie să spun că anvergura proiectului m-ar pune serios pe gânduri, ca unul atent la elanurile creatoare din câmpul culturii noastre, care, din păcate, au încremenit, nu doar o singură dată, în diverse stadii de realizare a proiectelor. M-ar pune, spun, dar în același timp adaug că nu pare, de astă dată, să fie cazul de îngrijorare, câtă vreme Emil Constantinescu a publicat deja *Timpul dăvâmării, timpul zidirii* (4 volume, 3.239 p.), *Cele două fețe ale zidului* (2002, 685 p.), *Pietre de încercare* (2002, 900 p.), *Lumea în care trăim* (2002, 914 p.), *Cărțile schimbării* (2002, 713 p.) și *Adevărul despre România* (ediția I – 343 p, ediția a II-a, revăzută – 598 p., 2004). Sunt deci șanse mari ca planul să fie dus la bun sfârșit, mai ales că pare să pornească dintr-o conștiință a faptului că nu este destul să faci, trebuie să și conferi legitimitate deplină făcutului prin consacrarea și comentarea lui pe îndelete, comprehensivă și nuanțată, mai ales în vremuri tulburi. Lucrurile, fără certificate de naștere și acte de identitate lipsite de ambiguitate, nu sunt depline.

Aici nu încap, de altfel, dibuieli, câtă vreme Emil Constantinescu spune: „Înainte de a întoarce paginile istoriei recente trebuie să le citim cu atenție”. De ce? „Pentru că vremurile grele cer o solidaritate socială și națională care nu poate fi clădită pe minciună. Realitatea existenței instituțiilor democratice nu poate ascunde lipsa de încredere în cei care le reprezintă. Performanțele economice nu pot ascunde corupția. Stabilitatea politică nu poate ascunde lipsa unor ideologii bazate pe idealuri politice care separă partidele de grupurile de interese. Stabilitatea socială nu poate ascunde lipsa de demnitate a celor care acceptă să fie cumpărați sau mituiți la un preț derizoriu. Și nici realitatea unei profunde crize morale generate de confuzia valorilor și de o lipsă a respectului de sine” (p. 10). Perfect rezonabil, n-aș fi putut-o spune mai bine nici eu. Toate discrepanțele constatate cu acuitate în rândurile de mai sus merită analize bine conduse, suficient de aprofun-

date pentru a decela glisajele, cauzele lor și eventualele remedii față de alunecările produse.

Rânduri ca acestea surprind un diagnostic atent, întemeiat pe observarea realităților de pe mai multe paliere. Dar pentru mine important se dovedește că o asemenea punere în pagină vedește dorința de a încerca sondaje în realitățile complexe pe care le trăim, căutând răspunsuri. Or, acest semn îmi indică faptul că Emil Constantinescu, autorul, face parte dintre cei care nu se mulțumesc să descrie cu acuratețe ceea ce se vede într-un anumit moment al unei evoluții, ci încearcă și să descifreze mecanismele care conduc la anumite configurații social-politice, economice și de mentalitate.

Ceea ce urmează, alcătuit, practic, corpul volumului, este o cronologie cât se poate de amănunțită – dar selectând momentele cu adevărat relevante din noianul de detalii posibil de identificat – a fenomenologiei schimbării inițiate în decembrie 1989. Uneori ea se înșiruie nu doar zi după zi, ci pe ore, vădind o grijă reală de a puncta fiecare stop-cadru dintr-o succesiune alertă și, nu o dată, confuză. Alte caracteristici, nu mai puțin meritorii, sunt: părăsirea ipotezei de lucru că numai evenimentele bucureștene au fost capitale; inițierea consemnărilor cu ianuarie 1989, așadar considerarea preludiilor la revoluție. Se dă și o organizare corectă a materiei în secțiuni separate, în cadrul cărora capitolele au o organizare coerentă, facilitând lectura.

Aș compara, ca procedură, tehnica alcătuirii volumului cu tradiția analiștilor medievali, care compilau cu folos, eliminând erorile de cronologie și de atribuire a faptelor, însemnări disparate de proveniențe diferite. Așa arată și cele două volume de cronologie strict contemporană elaborate de Domnița Ștefănescu în urmă cu aproximativ un deceniu, și tot astfel și volumul de istorie a Maramureșului datorat harnicului și pasionatului Nicolae Tomi. Pentru orientarea în „măruntaiele” anului 1989 din istoria României și pentru înțelegerea mai atentă a Revoluției Române, cartea fostului președinte Emil Constantinescu rămâne însă un unicat indispensabil. ■

Poem de ȘTEFAN BOLEA

tumular #1

și după ce mori
o să te vizitez să dau cu bocancul în
lespede
să ți se umple medalionul lipit de gât
cu fire subțiri de putregai

să-ți răscolesc groapa cu grebla
inima să ți-o despici cu un clește
lumina s-o sug din ochii stinși
pe buze să las urme de ciocan

machiajul să-l repar cu dalta
să-ți dezarticulez sărutul cu unghiile
să-mi chem amicii să te siluim prin
fereastra de la coșciug

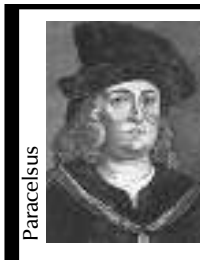
să te urmăresc asemenea unui hitman
prin toate cercurile în care te zbați
la fiecare vamă un glonț în cap

și te-ai întors în groapă
locul de unde nu poți ieși
locul în care ești a mea

nu te dezleg
nu vei fi deportată în brațele unui înger
amiabil

te scuip în timp ce te sufoc
și am să te sugrum mereu cu gamba
până ce triunghiul constrictor devine
linie

și creștetul tău ce supurează viermi
cade retezat ca la jocul de zaruri

Paracelsus

Borges

Roza lui PARACELSUS

”

– Se spune, rosti el, că tu poți arde un trandafir în flăcări, pentru a-l face să renască apoi din propria-i cenușă, cu ajutorul artei și al priceperii tale. Îngăduie-mi, așadar, să fiu martor acestei minuni.

„Iată ce-ți cer, și îți ofer, apoi, întreaga viață.

– Ești foarte credul, spuse magistrul. Și n-am ce face cu credulitatea: eu am nevoie de credință.

[...]

Discipolul spuse atunci pe un ton rece:

– Te rog cu umilință să te învoiești a-mi arăta pieirea și întoarcerea rozei.

Puțin îmi pasă dacă operezi cu Verbul ori cu athanorul.

Paracelsus rămase pe gânduri. În cele din urmă spuse:

– Dacă aș face-o, ai spune că e vorba despre o aparență impusă de magia ochilor tăi.

Miracolul nu ți-ar da încrederea pe care o cauți. Așadar, lasă roza.

[...]

Cu o mișcare bruscă, luă trandafirul roșu pe care Paracelsus îl lăsase pe pupitru și îl azvârlî în flăcări. Trandafirul își schimbă culoarea și, după câteva clipe, din el nu mai rămase decât o mână de cenușă. Clipe în șir, discipolul așteptă cuvîntul și miracolul.

Paracelsus rămăsese de gheață. Spuse cu o ciudată simplitate:

– Toți medicii și toți spîterii din Basilea afirmă că aș fi un impostor. Poate că au dreptate.

Aici odihnește cenușă care a fost cândva roză și nu va mai fi niciodată.

[...]

Paracelsus rămase singur. Înainte de a stinge lampa și de a se așeza în fotoliul scîlciat, răsturnă grămajoara de cenușă în mîna lui concavă și rosti un cuvînt cu glas scăzut. Roza reapăru.

(JORGE LUIS BORGES, *Cartea de nisip*, „Roza lui Paracelsus“, trad. de Cristina Hăulică, București: Ed. Univers, 1983, p. 343-347)

”

Ce ați fi făcut în locul lui Paracelsus, ați fi făcut sau nu minunea în prezența prezumtivului discipol?
De ce s-a abținut Paracelsus?

A.

Vîntul roșu

Adrian Alui Gheorghe

DEȘI ÎNAINTEA sa nu era niciun deșert, Johannes Grisebach simți vîntul roșu care sufla asemeni celui pe care îl înfruntase, altă dată, în pustiurile Indiei. Ca și atunci, și azi se simțea gol ca o armură din care luptătorul pierise. Vîntul acesta nu-ți biciuie fața, trupul, ci sufletul. Ți-l destramă. Apoi ți-l recompune, de fiecare dată altfel, după alte reguli, după alte configurații. Au fost vremuri cînd, sub bătaia vîntului roșu, a avut suflet de ciine. Da, chiar de ciine. Și atunci schelălăia ca un biet ciine lovit de vreun netrebnic de om care se consideră unic descendent al lui Dumnezeu. Dar a avut și suflet de femeie și a tremurat pentru pruncii nenăscuți. Dar a avut și suflet de bivol turbat, care a fost lovit între coarne de măciuca ghintuită a vreunui grăjdar beat.

Și chiar s-a întrebat, pentru o clipă: Oare Paracelsus a simțit vreodată vîntul roșu bîntuindu-i sufletul? În ce s-a transformat sufletul său în acele momente? Ce configurație a căpătat? Dar nu și-a oferit un răspuns. În sufletul celui de alături intri ca într-o apă neagră din care nu mai ieși niciodată, pentru că numai propriul suflet are țărături, celelalte sînt vagi și nețărurite. În sufletul celui de alături te pierzi iremediabil. De asta suferința lumii este infinită, pentru că oamenii părăsesc prea ușor pro-

priul suflet ca să se scufunde în sufletul altuia, din preajmă.

Nici în sufletul copilului propriu nu e bine să te pierzi.

Nici în sufletul mamei tale nu e bine să te pierzi.

Nici în sufletul tatălui nu e bine să te pierzi.

Nici în sufletul iubitului nu e bine să te pierzi. O faci, dar fără întoarcere. Citise asta și într-o scriere a lui Paracelsus. Dar o găsisse, schițată, și într-un text al lui Pitagora, pe care i-l arătase un călugăr valah pe cînd urcase Athosul grecesc. Acesta este, de altfel, secretul înțelepților dintotdeauna, își spuse. Vîntul roșu îi pătrundea printre gânduri, răzlețindu-le.

De asta Johannes Grisebach se opri lângă o piatră pe care se odihnea o șopîrlă. Era un *psychozoon kuhli*, una dintre acele șopîrle pe care le întîlnești mai ales în pustiuri. Aceasta îi întări imaginea și senzația pustiului din sine în care se afunda. După ce alungă șopîrla, care se scufundă în pămînt, se așeză el pe piatră. Și făcu ceea ce făcea mai întotdeauna cînd se simțea răscolit de vîntul roșu. Cu un bețișor începu să scrie formulele care îi ordonau mintea, care îi dădeau energia necesară ca să vadă carnea cuvintelor. Că ele, cuvintele, au o carne atît de concretă, cu ea hrănești sufletul, asta se știe. Sînt atîtea suflete care mor înfometate, pentru că acei care le poartă nu știu să le hrănească cu cuvinte! Aici, la acest nivel, se petrece continuu o dramă. Poate că și des-

pre asta ar fi vorbit cu Paracelsus, era convins că ar fi reușit, împreună, să extragă limfa din cuvinte. Ar fi fost proba concretă, spre care tinde orice alchimist, că Dumnezeu s-a născut din Cuvînt! Corporalitatea cuvîntului trebuia demonstrată, ca să poți demonstra materialitatea lui Dumne...

În timp ce mintea deșira frînghii de cuvinte, mîna scria pe lut. Aproape mecanic. „Igne Natura, Renovatur Integra.“ Adică „Natura este complet reînnoită prin foc“. Apoi „Ignis Natura, Renovatur Integrum“. Adică „Focul reînnoiește complet natura“. Apoi „Ignem Natura Regenerando Integrat“. Adică „Regenerîndu-se, natura păstrează integritatea focului“. Și la capăt, „Insignia Naturae Ratio Illustrat“, adică „Prin intermediul rațiunii înțelegi simbolurile naturii“. Nu, nu erau capete de rugăciune, ci formule considerate alchimice, la care raportîndu-se putea să-și ordoneze mintea. Că îi spusese același călugăr valah, care îi despăturise fragmentul de papirus cu textul atribuit lui Pitagora, un lucru extrem de simplu: Raiul? Raiul e ordinea. Iar iadul e dezordinea.

Acum avea nevoie să-și pună ordine în întîmplările zilei și ale nopții. Să se gîndească la ceea ce se petrecuse în atelierul subpămîntean al Maestrului.

Nu, nu aruncase niciun trandafir în foc, ci simulase. Îl făcuse pe Mastru să creadă că trandafirul fusese cel care lăsase cenușă, și nu doar sugestia unei roze arzînd. Mai făcuse lucrul acesta de câteva ori. Odată îl

făcuse într-o piață din Marrakech, când voiau să-l lapideze niște *almohazi* pentru că măgarul pe care îl călărea lăsase scîrna în poarta moscheii *al-Kutubyya*. În fața ploii de pietre s-a concentrat și atacatorii au văzut cum bulgării de bălegar se transformă în bulgări de aur, strălucitor, și toți au început să se calce în picioare, ca să apuce și ultimele firisoare. Când el era deja departe, bulgării au revenit la ceea ce fuseseră inițial: bălegar.

Probabil că în urma sa Paracelsus făcuse ceea ce știa să facă așa de bine: să întindă mîna peste cenușa din vatră și să culegă un trandafir. Și nu, nu era gestul sau pasa prestidigitatorului, era puterea celui care știe că aerul e înțesat de toate lucrurile care se leapădă de corpurile lor materiale. Pentru un Maestru e ușor să le vadă, să le simtă. La gîndul că Maestrul își mîngîia orgoliul cu această izbîndă, Johannes Grisebach zîmbi.

Da, „Ignis Natura, Renovatur Integrum“...! Cu ochii așintîți pe formula aceasta, care relua inițialele INRI, cele de pe crucea lui Cristos și care înseamnă abreviat și „Jesus Nazarenus Rex Iudaeorum“, vreascul din fața lui se aprinse. Era o flacăra din care se despletiau limbi albastre și roșii, limbi verzi sau galbene, care se ridicau într-un dans al flămînzenei. Scoase din buzunar, cu gesturi leneșe, trandafirul și îl aruncă în foc. Focul ocoli o vreme floarea, care își strînsese petalele ca o pasăre ce se pregătea de somn sau pentru un zbor interior.

Apoi limbile albastre, roșii, galbene sau verzi se strînsă jur-împrejurul rozei, cu dragoste, ca și cum ofranda frumuseții era așteptată în ceruri.

Johannes Grisebach zîmbi mulțumit: niciun fir de cenușă nu rămase din trandafirul încredințat focului, semn că darul său fusese primit.

Regnul cantității

Anamaria Beligan

1. BINEÎNȚELES CĂ nu aș fi resuscitat roza! Și aș fi fost mult mai puțin politicos decît Paracelsus. Pur și simplu l-aș fi dat afară pe dubiosul discipol. Lipsa de bun-simț cu care-mi arată galbenii de aur, acești ochi ai diavolului, și impertinența cu care-mi cere minunea sînt dovezi clare că-i lipsește gena metafizică și că suferă de materialism. E sigur strămoșul lui Marx! Cum să-i divulg secretul unei asemenea făpturi?

Aș petrece următoarele zile făcînd exerciții spirituale și, mai ales, rugîndu-mă, fiindcă e clar că Dumnezeu nu vede cu ochi buni nevoia mea (vanitoasă?) de discipoli.

2. PARACELUSUS S-A abținut pentru că alternativa ar fi fost catastrofală. A împuternici pseudodiscipolul e o cale sigură spre pierzanie. (Bine, ea – pierzania, regnul cantității – vine oricum, dar de ce să-i grăbească Paracelsus sosirea?)

Neafinitatea (s)electivă

Marian Victor Buciu

ÎNȚELEG CĂ problema de „rezolvat“ prin această orientare a lecturii *Rozei lui Paracelsus* de J. L. Borges ar fi să formulez o coniectură (de ce n-a făcut Paracelsus minunea cerută imperios de cel care promite să-i fie discipol?) și să mă integrez într-un mod transformator într-o conjunctură (aș fi procedat sau nu ca Paracelsus?). Mai ales pentru ultima cerință, trebuie să citim, așadar, pretextual, și nu textual, să rescriem, și nu să interpretăm. Dar toate acestea se implică mutual, nu se pot separa în tăcere, „pe mutește“. Lectura se cade să clarifice cât poate, rămâne în cel mai rău caz exoterică, nu poate fi ezoterică. Pretextualitatea succedă textualității, de la care se abate, stilizînd-o. Dar cerința este de a rescrie o secvență, un detaliu din text, și nu de a trata tot textul într-un mod pretextual. Dificultatea care apare este că organismul schiței lui J. L. Borges va fi incizat parțial și va fi consultat totuși în întregul său. Pe porțiunea incizată vom aplica rescrierea. Am numit uneori acest proces *supratextualitate*, cu referire la textele incomplete, continuate de noi autori, dar acum se iveau un aspect nou, *supratextualitatea ca rescriere*. Pe porțiunea neatinsă de stilizare, interpretarea rămâne deschisă, nu fără limite, așa cum cere Eco. Dar fiecare cititor și interpret își răsfrînge-n peștera textului propriile ecouri.

Să mai precizez că rescrierea aplicată aici secvențial nu este estetic reparatorie, ca în cartea francezului Pierre Bayard, *Cum se ameliorează operele ratate*, trad. de N. Bârna și Ș. Foartă, Ed. Art (după Éditions de Minuit, 2000). Rescrierea se aplică acum unui personaj, numai într-un anume act. Propriu-zis, reflectăm (la) un gest și ne luăm libertatea de a-i propune o înlocuire. Cartea despre revizuirea, pur și simplu, a operelor ratate, în fondul căreia nu pot intra aici, atrage în vizor și operele realizate. Fie în sensul că orice operă „nu este de fapt decît o parte delimitată dintr-un ansamblu mai vast“ (p. 186, ed. românească). Fie sunt luate-n reflectie „operele care ar fi putut exista“ (p. 199).

Să mă supun, acum, la dubla întrebare. 1. De ce n-a făcut Paracelsus minunea cerută, înviind roza arsă? 2. Îl imit sau îl

contest în acest punct? O hermeneutică de tip cauzalist e admisă la prima întrebare; o explicație și poate o identificare a reținerii de a comunica învierea rozei ucise. O identificare ori o *identizare* a mea drept cititor, iată ce alternativă am după primirea acceptului de a intra în text, păstrîndu-l sau transformîndu-l într-o articulație a sa.

O spun de la început, dezvăluindu-mi limitele gîndirii și lecturii sau interpretării: nu mă pot identifica cu alchimistul Paracelsus. Dispus la un pact oarecum faustic, el este în fapt mai imprecis și mai disponibil: se smerește în rugăciune față de orice Dumnezeu care, în fond, i se supune, împlinindu-i cerința. Nu e deloc credincios, dimpotrivă, e un sceptic deplin: nu-i vine să creadă că rugăciunea sa a avut ecou și discipolul chiar îi este trimis. Se comportă însă ca un mistic, ca un atotștiutor și, poate, atotfăcător. Să spun mai simplu: ca un inițiat. Doar e maestrul. Un maestru fără niciun ucenic. Borges nu atestă, dar nici nu detestă datele istorice ale personajului. Se știe că Paracelsus este întemeietorul medicinei magiei negre, al *iatrochimiei*, de la *iatros*-medic, *khemia*-magie neagră. Dumnezeu, așa cum este invocat de Paracelsus la Borges, descrie o trinitate fără unitate, extensivă și contradictorie. E un Dumnezeu: 1. personal, 2. vag, 3. oricare. E deopotrivă o divinitate exoterică și ezoterică. Exoterică prin condiția vagă și oarecare. Ezoterică prin condiția personală. Raportul, cum se vede, este de doi la unu în favoarea ipostazei exoterice. În pofida acestui dezechilibru între ezoteric și exoteric, e întrunită ipostaza unui Dumnezeu al Kabbalei, ca existență și neant. Un aspect doctrinar relevant, care se cuvine amintit, este că neantul teozofic (superior ființei și gîndirii, în acest sens Dumnezeu e neant sau superneant) se opune neantului ontologic (inferior, identificat cu nimicul). În Paradis, Adam, îi va spune Paracelsus vizitatorului necunoscut, a fost lipsit de aptitudinea de a nimici.

Să produc mai întîi o lectură literală, a faptelor, cum se spunea în Evul Mediu. Reamintesc că în vremea amintită, lectura căuta prin sensul literal fapte, prin sensul alegoric, credință, prin sens moral, practicul (ce să faci), iar prin sensul anagogic (spre ce să tinzi), o nuanță a practicului, am putea să-i spunem pragmaticul. A doua întrebare, dacă-l imităm sau nu pe Paracelsus, și în ce fel ne-am îndepărta de el în secvența suspendării minunii reînvierii rozei din propria cenușă, impune găsirea sensului moral și anagogic, dar nu poate exclude sensul alegoric, al credinței, nu doar în limite conceptuale.

Reiau lanțul factual al textului în câteva verigi care au mai mare însemnătate.

Paracelsus din text e cunosătorul tuturor chipurilor pe orizontală, de la Apus la Răsărit. Citînd alegoric: de la moarte spre viață. Candidatul virtual la condiția de ucenic preferă anonimatul. Nenumitul este pentru teozofie inexistentul, neantul inferior; neantul superior fiind divinitatea, Dumnezeu e, spuneam, neant sau hiperneant. Oaspetele – așteptatul neașteptat – poartă cu sine însă concretul. Aduce aur, voind să-și plătească ucenicia. Citînd supratextual: aur pe care, după inițiere ca alchimist, îl va recupera cu vîrf și îndesat. Nenumitul (are totuși un nume, nedecarat,

→

→

Johannes Grisebach) aduce roza de care Paracelsus are teamă, deși poate nu ea este generatorul acestei neliniști.

Vizitatorul caută Piatra filozofală concretă. Despre ea, Paracelsus susține că e punctul inițial, și nu final, al căutării. Drumul înțelegerii rămâne deci primordial. Calea sau metoda (*meta-odos* = după cale), ca și stilul, există (sau nu) în fiecare. Necunoscutul se îndoiște de „țel“, Paracelsus crede doar în el și îl identifică cu calea sau metoda. Dar și cu metafora, pentru că ținta și drumul, deplasarea sensului – *meta-phora* – sunt totuna. Iluzie sau realitate, acestea nu contează, în distincția sau identitatea lor, pentru Paracelsus.

Necunoscutul acceptă drumul (străbateră, deplasarea, metafora, sensul ascuns) sub inițierea lui Paracelsus, dar are aroganța de a-l pune la probă tocmai pe maestru. Îi cere stăruitor să omoare și să învieze roza adusă de el. Ucenicul, aducând scenariul înscenării jertfei, a venit la maestru nu ca să se predea, ci să-l manipuleze. Textul marchează obstinarea vizitatorului, fixarea inițiativei acestuia, deloc întâmplător prin schimbarea căii de comunicare, a limbii, prin trecerea de la latină la germană. Alegoric spus: de la sacru la profan.

Ucenicul se dezvăluie: n-a venit la maestru din credință, el vrea întâi să vadă dacă e adevărat ce se „se spune“. E un fel de Toma Necredinciosul și, ca tot necredinciosul, vrea un lucru: credința să treacă prin minune. Minunea rămâne pentru el calea. Calea pentru maestru este doar credința. Minunea e drum, deplasare, metaforă. Credința este țel, înțelegere, o cale concepută ca plasare, și nu ca deplasare.

Cei doi nu înțeleg la fel nici credulitatea vizitatorului. Acesta și-o neagă, pentru că nu are conștiința ei. Maestrul i-o afirmă, el înțelege că credulitatea este conștiința comună încredătoare în faptul că minunile (și doar ele, în mod suficient) sunt posibile. Pentru vizitator, care este un spirit credul, credința urmează minunilor, pe când pentru maestru minunea urmează credinței. Niciun loc, nicio cale de întâlnire nu poate exista pentru ei. Vizitatorul îi dă în schimb viața lui pentru a vedea minunea, după ce văzuse că galbenii (aurul) nu au trecut. Dar viața unui lipsit de credință nu există. Credința face viața. Mai mult, credința face și moartea, spune Paracelsus. Vizitatorul crede că nimicirea, neantul nu fac parte din minune, la credință nici nu se gândește.

Survine un scurt dialog, sau mai curând un monolog susținut de Paracelsus, fundamentat pe teologia creștină, cu trimiteri la Dumnezeu, Paradis, Adam. E un fel de punere în abis a întâlnirii celor doi. Credința, viața sunt opuse credulității și morții. Înălțarea este înțeleasă drept credință că te afli în Paradis, iar prăbușirea ca necredință în Paradisul deja locuit. Scindatul Paracelsus este alchimistul nocturn și credinciosul diurn. Roza e pentru el eternă, reală, iar moartea rozei e temporară, iluzorie. Divinitatea recunoscută de Paracelsus e cea a Kabbalei, de unde preia formula de comunicare.

Calea alchimiei ori calea Kabbalei îl lasă rece pe vizitator, el vrea să vadă minunea, auzită și, acum, comandată. Dar fără metodă (drum), nici minunea nu e posibilă. Se poate spune că indiferența pentru o cale sau alta către minune echivalează cu o acceptare a oricăreia dintre ele. Acceptarea

prin indiferență nu e calea credinței. Vizitatorul e făcut să înțeleagă faptul că, fiind lipsit de credință, el nu poate fi ucenic. Comparându-l pe ucenicul voit de Paracelsus cu ucenicul lui Isus, constat că aceștia nu au credință inițială și nici personală, o capătă greu, cu căderi, pe o cale acceptată de la început fără împotrivire, cu unele împotriviri ulterioare. Desigur că nu toți se comportă identic, vreau să subliniez doar că sunt aleși de Isus pentru a fi inițiați, în timp ce Paracelsus cere ucenicului să fie deja pe un prag al inițierii. Paracelsus condiționează explicit darul minunii de un merit al celui care îl cere. Necunoscutul nu-i devine ucenic și nu a făcut nimic pentru a primi acest dar. Să observ că nici Paracelsus nu primește un ucenic în urma rugăciunii adresate Dumnezeului „oarecare“, deși crede că are o condiție superioară bazată pe meritul credinței. Dar am văzut în ce Dumnezeu incert crede el.

Tensiunea întâlnirii crește încă prin obstinarea vizitatorului decis să forțeze minunea renașterii rozei din cenușa ei. Paracelsus acceptă varianta imposturii sau, cum crede necunoscutul, a neputinței, șarlataniei și vizionarismului golit de realitate. Vizitatorul își recunoaște și el eșecul, incapabil de puterea credinței, pe care făgăduiește să o câștige. Deocamdată el nu poate să vadă dincolo de roza moartă. Variantele de traducere nu schimbă nimic esențial: slăbiciunea credulității, incapacitatea credinței se constată, ca să spun așa, constant. Fixația rămâne în varianta primei traduceri (Cristina Hăulică): necunoscutul vrea să privească încă o dată cenușa rozei. În varianta celei de-a doua traduceri (Olivia Petrescu): privind în continuare cenușa, fixația vizitatorului persistă.

Intr-un sens, necunoscutul s-a transformat, nu mai e cel care a venit, fără a fi fost cel așteptat. A înțeles că nu poate fi discipol decât într-o credință comună, dezbărată de credulitatea pe care el o poartă și care-l desparte de maestru, intermediarul între el și „Atotputernicul“. Nu renunță la discipolat, condiție pe care o înțelege acum bine: să urce pe prima treaptă de credință și, implicit, de putere. Pleacă însă mult mai incredul în puterea maestrului, căruia îi neagă esența și îi afirmă aparența (Paracelsus îl demascase de la început pe el însuși ca fiind sclavul aparenței). Îndoiala îi sporește, sfârșind cu aceea de sine. Cei doi stau de vorbă împreună, fără a se întâlni vreodată. Retorica nu le mediază comuniunea. Maestrul știe că necunoscutul nu va repeta nici măcar drumul vizibil, rămânând inapt pentru cel ascuns, mistic. El face minunea reînvierii rozei din propria-i cenușă în absența necunoscutului. Nu voia sau nu putea, nici nu se cuvenea, să facă minunea în afara credinței ucenicului în Magistru. E inflexibil, rigid, admite un singur drum, închis într-un punct. Nu acordă niciun rabat lăaturalnic predestinării. Se comportă ca un Dumnezeu atotcunoscător, dar necruțător. Nu e un maestru ideal. Nici necunoscutul nu-i poate deveni un ucenic real. De ce-l mai cheamă Paracelsus la el pe acest neașteptat Johannes Grisebach, dacă e sigur că el nu se va întoarce? E un cinic care joacă-n binevoitor sau un binevoitor care joacă-n cinic. E un „modern“ ascuns în tradiție (alchimie), pentru care credința e pur fanatism și are nevoie de supuși înștrăinați de sine. Paracelsus al lui Borges neagă alchimia exterioară (exoterică), preschimbarea spagiri-

că a metalelor, urmând alchimia interioară (ezoterică), salvarea sufletelor. În fapt, autosalvarea lor. Vrea un ucenic, un adept, unul care a *atins* condiția afinității, a proximității. Se comportă autonom și își caută un zeu care să-i trimită un ucenic. Rămâne în iluzie. De fapt, rămâne în propria sa realitate. Paracelsus cel real credea și el în autonomie, stăpânire de sine, autodidacticism. Nu numai că nu era supus, dar era chiar un uzurpator, încredător în faptul că i se cuvine orice, de la oricine. Învățul cu nume și supranume (Paracelsus vs Celsus) și-a făcut gloria din credința interioară. ■

Magia și analogia

Leo Butnaru

AICI AR fi propice un test. (Propice, chiar dacă cineva o să-l pice...) Să zicem, profesorul intră în clasa (superioară) de liceu sau în sala de curs (mic) universitar(ă), întrebând învățăceii: „Cine dintre Domniile Voastre a citit nuvela *Roza lui Paracelsus* de Jorge Luis Borges?“ Să admitem că s-ar găsi una, două, hai să admitem – trei persoane care ar cunoaște textul dat. Profesorul le propune acestora să plece de la oră, să facă orice vor în timpul liber în care el le va da un test celorlalți învățăcei care (încă) nu cunosc povestea. După *alungarea știutorilor*, liceenilor/studentilor (*necititori* de Borges, deocamdată) le oferă câte o filă cu textul respectivei nuvele, dar care se oprește la jumătatea penultimei fraze: „Paracelsus rămăsese singur. Înainte de a stinge lumina și de a se așeza în fotoliul scăldat...“

Până la finalul propoziției nu mai sunt decât 15 cuvinte, dintre care patru – simple conjuncții și prepoziții. Iar fraza de final e alcătuită din doar două cuvinte. În fine, profesorul le propune necititorilor (deocamdată) să citească și să dea ei finalul respectivei nuvele... Iar noi să ne imaginăm câte variante vor propune străduitorii, curioșii, inventivii liceeni sau studenți, din clase mari și cursuri mici, în locul „firescului“ final al *Rozei lui Paracelsus*:

„... răsturnă grămăjoara de cenușă în mâna lui concavă și rosti un cuvânt cu glas scăzut.

Roza reapăru“. – Atât. Acesta e finalul fascinantei, misterioasei și popularei nuvele a lui Borges, al cărei nume și l-au preluat de titlatură atâtea și atâtea asociații, societăți, instituții mai mult sau mai puțin serioase, al căror registru se întinde de la medicină la magie, de la firme de turism la găști de stradă, de la transcendentalism la psihedelism... Căutați pe internet, în mai multe limbi, și veți vedea cât de pliabilă, de aplicabilă, oricând, pe orice și oricum, e *Roza lui Paracelsus* ca brand!... Și aceasta pare a fi chiar narațiunea despre care se spune că e dedicată cititorilor de la 7 la 77 de ani, pentru că, până la un moment, cu două-trei fraze până la final, respectiva parabolă criptică poate fi crezută axată pe un subiect paralel, implicit afin, celui din celebrisima narațiune pentru cei mici și mari de-a valma *Hainele cele noi ale Împăratului* de Hans Christian Andersen. În cazul dat însă, Borges ținând să dea o „variantă“ doar

pentru cei maturi. Numai că finalul anulează această posibilă prezumție, propulsând ideea din material, sau – etic-material (pilduitor) în spiritual; în pur-spiritual și, poate că, spirit pentru spirit ca în cazul artei pentru artă. Paracelsus „întruchipează”... spiritual (de-a pururi fără trup; spiritual pur!).

Dar și aceasta nu e decât o ipoteză. Pentru că nuveleta e un text sui-generis „deschis” (ca să ne amintim de *Opera aperta* a lui Umberto Eco). El înaintea tot mai multe întrebări, decât să sugereze răspunsuri. Și pentru a găsi unele dintre ele, profesorul le amintește, le însuflă liceenilor/studentilor prinși în test că este necesar ca ei, pentru a se dumeri cumva asupra eventualului final, să evidențieze anume cuvintele care le-au rămas „imprimate” în memorie, care li se par importante. Poate că anume ele le-ar oferi cheia. Iar în ce privește textul borgesian, „Drumul”, „Piatra” sunt noțiuni asupra cărora pot roi presupunerile ce ar însemna ele, în special în ecuația „Drumul este Piatra. Piatra este punctul de pornire”. Este destul de interpretabilă și *trialoga* (întru... Unu) „Dumnezeului său, vâgului său Dumnezeu, oricărui Dumnezeu...” (Această formulare *elastică* te poate duce cu gândul (și) la budism, care nu recunoaște existența dumnezeului creator de care depinde întreaga lume, inclusiv viața omului. Motivele tuturor suferințelor omului pornesc de la cecitatea lui personală, de la neputința sa de a renunța la dorințele lumesti.)

De fapt, îmi dau seama ad hoc, profesorul putea să dezvăluie integral chiar și penultima frază, până în finalul ei: „... răsturnă grămjoara de cenușă în mâna lui concavă și rosti un cuvânt cu glas scăzut”. Deci, problema „simplificându-se” pentru a afla finalul (unul dintre atâtea posibile pe care le vor da liceenii, studenții). Profesorul chiar poate merge mai departe, spunându-le învățăceilor că, la Borges, finalul e simplu: din, doar, două cuvinte.

Prin urmare, odată cu căutarea finalului, cei prinși în acest procedeu de tehnologie pedagogică, zis test, se vor întreba: dar care a fost acel unic cuvânt pe care l-a rostit Paracelsus?

Uite, asta nu o știu nici chiar cei care au citit nuvela integral, și nu o singură dată... Putea fi unul dintre foarte multe: Logosul dumnezeiesc de la Începutul Începuturilor, de la Geneză, însă nici el nu este cunoscut muritorilor de rând. Alte cuvinte? Zeu, Dumnezeu, Hegemon, Dragoste, Libertate, Veșnicie, Absolut?... Sau poate că... Pentru că – da, omul e atât de neștiutor, dar mai ales – hazliu sau poate – iresponsabil, încât poate spune orice, spre exemplu: Nemurire...

Așadar, ce a rostit Paracelsus pentru a reînvia, din scrum, roză?...

Uite că vreun final de nuvelă propus de liceeni/studenti ar putea fi în formă de dialog imaginar cu însuși autorul, Borges, sau cu protagonistul narațiunii, Paracelsus, sau cu tânărul care venise la acesta, cu gând de a-i deveni discipol, moștenitor întru fapte minunate, miraculoase. În căutarea argumentelor și contraargumentelor, (ipo)tezelor și anti(ipo)tezelor, acest text a fost și este cercetat „la microscop”, încercându-se febril să se înțeleagă ce a avut în vedere (și calcul?) autorul. Și este necuprins spațiul posibilelor interpretări.

De ce totuși nu s-a întâmpilat compatibilitatea dintre Magistru și tânărul care dorea să-i devină discipol?... O jumătate de

răspuns ar putea fi acesta: Indiferent de destinele de viitor ale tânărului și Maestrului, întâlnirea dintre ei nu a trecut fără rost. De fapt, însuși Drumul înseamnă scopul. Procesul cunoașterii adevărului nu e deloc mai puțin important decât rezultatul procesului care, nu o singură dată, ar putea fi și de neatins. Prin urmare (... de drum), lecția a avut loc, tânărului rămânându-i să înțeleagă anumite lucruri de aici încolo. De aici încolo (până hăt... dincolo!) mai avem și noi a medita, a cumpăni, a resimți în continuare farmecul enigmatic al *Rozei lui Paracelsus*.

Dar să revenim la text și să (mai) reținem că refuzul lui Paracelsus sună astfel: „Ești foarte credul... Și n-am ce face cu credulitatea; eu am nevoie de credință”. Ar fi aici (acolo, pretutindeni!) parabola credinței dătătoare de har care – Magistru știe – nu trebuie nici dezvăluit, nici acordat oricui. Să luăm aminte: chiar dacă spune că nu are nimic în comun cu aurul, discipolul vine la Magistru anume cu el – cu aurul, ca expresie a materialității (ca valorizare) sui-generis (în concepția/obișnuința oamenilor).

Meritul unor astfel de personalități (Paracelsus, Borges) în mitologie, istorie, religie, literatură, artă e că ele „dinamitează” (și dinamizează), „zdruncină”, scot din tipare, remodelează canoanele tradiționale de gândire și de receptare a lumii (realității, dar și... irealității).

Ei bine, inițiatii, doctii, competenții ar putea lărgi cu mult aria unde pot fi căutate (dar și... crescute!) eventualele răspunsuri, punând alături Roza lui Paracelsus cu Roza lui Luther (acesta din urma scriind la timpul său: „Primul element are să fie crucea – neagră – în inimă, care va avea culoarea ei firească. Căci atunci când omul crede din inimă, atunci devine drept. Această inimă trebuie plasată în centrul unei roze albe, pentru a arăta că credința aduce bucurie, consolare și pace... și de aceea trebuie să fie roză albă, și nu roșie; căci albul este culoarea spiritelor și a tuturor îngerilor” – citat după un text de D. Stuparu, din care extrag și alte analogii fascinante: „... apare aici distincția dintre roză albă și cea roșie, care vor juca mai târziu, la Shakespeare, un rol esențial în *Necînstirea Lucreției* sau *Venus și Adonis* (texte presupuse a fi fost scrise de sau măcar sub influența lui Francis Bacon,

la rândul său revendicat de către rozacru-cieni) simbolizând iubirea sacră și cea profană, dar și sulful, respectiv mercurul în alchimie; urmează o altă aluzie alchimică, calificarea aurului drept cel mai nobil dintre metale, afirmație care la vremea respectivă nu putea veni decât de la o persoană măcar familiarizată, dacă nu chiar inițiată în alchimia spirituală”; „Trecând la Paracelsus, dincolo de aluzia la textul omonim de Borges, care prezintă roză ca pe un simbol al inițierii, al gnozei – metaforă a desăvârșirii Marii Opere și a dobândirii Pietrei Filozofale...”)

Da, așa procedează știutorii, pe când cititorii de rând ai lui Borges, puși în fața anchetei *Apostrofului*, într-un fel sau altul, adică în zeci de moduri personale, procedează oarecum ca și învățăceii antrenați în simplul, dar atât de complicatul test de imaginație, chiar de creație: Ce e totuși, domnule, cu *Roza* aia a *lui Paracelsus*? Și iar se vor căuta cuvintele-esențe, ideile *la suprafață* și cele de subtext, evidențele și sugestiile, magia și analogia etc. Pentru că în minune, ca și în frumusețe, rezultatul înseamnă interacțiunea (armonioasă a) elementelor. Ca și în cazul acestei roze minunate – făcută scrum, dar care, la rostirea unui enigmatic cuvânt, reappare din pulbere. E o roză bună la toate (... ca să ne amintim de „suflet bun la toate” de Sorescu).

Astfel că de ce nu aș risca și eu s-o închei, nesofisticat, ca un simplu profesor: îmi place mult nuvela *Roza lui Paracelsus*, considerând-o poate că cea mai *pilduitor-pedagogică* (testul!) din întreaga literatură artistică... Dar, bineînțeles, nu spun decât o banalitate-subiectivitate, în special din unghiul de apreciere al celor care cunosc textul în cauză pe dinafară și îi l-ar putea recita ca pe un poem. La fel de tainic, ca și *Nevermore*... (nu-i vei afla adevărata esență-dezlegare...). Iar vag presupus, Borges *înfățișează-scrumuieste-renaște* roză (lui Paracelsus) ca pe un însemn al călăuzirii spre absoluta gnoză, la care omului nu-i va fi dat să ajungă... (Pentru că – nu? – însuși Drumul înseamnă scopul...)

p.s. Să nu ne lăsăm descurajați, dar mai ales derutați de prestația unor magicieni sau scamatori care, pe scenă, în fața publicului, ar putea scrumi o roză, apoi să o facă

→

→ să reapară. Efectului artistic îi lipsește esențialul: simbolul ca aviditate de inițiere chiar dincolo de... magie, de minune. Roza lui Paracelsus e una a esențelor (poate chiar ... transesențelor), nu una a aparențelor (scenice).

23 ianuarie 2009,
Chișinău

„Tehnică” minunii: „scăderea glasului” din tăcere

Bogdan Ghiu

BORGES FACE minunea sub ochii noștri, și noi n-o vedem.

Minunile nu pot fi văzute, doar rezultatele lor. Alchimia e ca literatura, o minune *pe față*, tocmai de aceea *invizibilă*.

Ca și Borges, Paracelsus nu se ascunde, ci face minunea *pe față*, dar ea nu este văzută.

Și nu este văzută pentru că *nu poate fi văzută*.

Minunile nu se văd, doar rezultatele lor: adică *ceea ce e*.

„Povestirea” lui Borges e aceeași grădină de cărări divergente: plină ochi/plesnește de detalii, toate esențiale, dar care, poate tocmai pentru că sînt menite să sară în ochi, par a nu „face serie”, ci a rupe, a întrerupe, a redirecția permanent narațiunea/sensul/privirea, compunînd un *plan imposibil*: însuși spațiul, planul, exploziv/explodat, al *minunii*.

Minunea e punerea în plan a unor elemente care nu pot sta împreună – la fel ca în povestirea lui Borges. Care de fapt se prefăce că povestește.

Falsa congruență. Povestea, povestirea ca *fals*, deci ca minune pur *literară*. Literatura ca minune „contrafactuală”.

A da de interpretat. Și, Doamne, cât e de interpretat, câte nu a pus Borges spre minunată, miraculoasă interpretare în acest text, pentru a masca/opera minunea! Cum Naiba să nu interpretezi?

De pildă: diferența dintre (operarea prin) *Verb* („cuvîntul dezvăluit de Kabbala”) și *athanor*, și disprețul lui Paracelsus față de *athanorul* „stins”, care nu face decît să profite de „magia ochilor” fiecăruia (producția *immanentă* de „minuni”). Cum să nu *vezi* (prin „magia” interpretării) în *athanor tehnică*, operatoare, vedem azi, prin *imagini*, prin *reprezentări*, prin *dovezi*, prin *veridicitate*, prin *certitudini*? Oare nu tocmai cu ele se joacă, supralicitîndu-le pentru a-și masca/opera minunea, literatura? Și nu tocmai asta, un „athanor” textual al literaturii, operează/forțează Borges?

Ba da.

Minunea nu se vede. Sau, cînd ajunge să se vadă, a fost deja operată, e vorba de *rezultatul* ei.

Minunea nu se poate *vedea*. Nu e dată spre mărturie/mărturisire.

Borges ne satisface, crud-părintește, așteptările, împinge „aparatura” minunii în față. Asta vrem, asta ni se dă: *athanor stins!*

Imaginea se produce în mod *nonvizibil*.

Athanorul se stinge singur, se auto-depășește.

Despre literatură e vorba. Povestea de „scamator”, cu „trucuri” de sens radicale la vedere anume pentru cei care vor să *vadă* (cititorul inclus – discipol refuzat, Toma Necredinciosul *reîntors* al autorului inclus-Paracelsus, care face/nu face, operează/maschează minunea), dependenți de trufia *văzului*, deci a *tehnicii*, povestirea lui Borges deci e un apolog *în primul rînd* despre *literatură*.

Modul de „operare” al minunii se spune – fără a se spune – în final: „*rosti un cuvînt cu glas scăzut*”, care deci abia dacă ar putea fi auzit, spune Borges despre Paracelsus. „Roza reapăru.”

Dar dispăruse oare vreo clipă? Oare nu tocmai dispariția e „scamatoria”, „minunea”? Și asta se spune: *nu există dispariție*.

De *re-apariție*, de „re-vizibilizare” e vorba, nici măcar de *resurrecție*, ci de anularea *nesacrificială*, suprasacrificială, a morții, a dispariției: minunea e *readucerea la viață*. Negarea *dispariției*, a morții *provocate*, artificiale: REPETARE. Nu există dispariție, nu dispăre decît *imaginea*, nu dispărem decît, literal, *în efגיע*, prin ceea ce ține de *athanorul tehnic*.

Nu există *moarte*, nu există decît *crimă*, *ucidere*: nimic nu piere de la sine, „natural”, ci e *omorît*, *ucis*.

„Diferență și repetiție” (Deleuze)? Mai degrabă *Dispariție și Repetare*. Minunea e Repetarea, politică a repetării voluntare a „disparițiilor”, a *făcutelor să dispară*.

Minunea *re-afirmă*, reface continuitatea „tehnică” întreruptă, *stinge athanorul*. Roza nu se usucă de la sine, „de bătrînețe”, ci e azvîrlită în *foc* (chiar dacă *athanorul* e stins): *moarte*, dispariție *provocată*; holocaust.

Nu se produce, nu e nevoie de nicio minune: *uciderea* e artificială, *dispariția* e truc, ele sînt minunea, minunea e doar *negativă*.

Cuvînt – un singur cuvînt: Numele Trandafirului – *rostit cu glas scăzut*: nici tăcere, nici scris, nici imagine: rostire *scăzută* (nu *adăugată*: minus-cuvînt), înceată, de aproape, a unui *singur* cuvînt. Cel mai probabil a *numelui*. Care, însă? *Al cui* nume, de fapt?

În regimul *vederii* și al *vădirii*, discipolul aspirant nu avea cum să *vadă* nimic, iar maestrul care-l refuză nu avea cum să-i *dovedească* ceva. Minunea *re-apariției* e un „truc” pe fondul minunii, întotdeauna negativ, nihiliste, a *dispariției*. Paracelsus nici n-ar fi putut opera vreo minune. Nu există minuni. „Minunea” e doar dispariția. Văzul, imaginea sînt *secunde*, ulterioare Cuvîntului, produse de către Cuvînt: „cu glas scăzut”, de aproape.

Nu facem, cu toții, decît să operăm în permanență, *tehnic*, minuni negative. Să producem încontinuu, în masă, absență. Tocmai de aceea ni se pare că există minuni pozitive, că (re-)în-ființarea ar ține de registru minunii, cînd ea, de fapt, este *regula anulată*, pe care literatura nu poate, *etic*, decît s-o invoce.

„Minunea”/Minunea re-în-ființării: a începe pur și simplu să *vorbești*, a înceta să mai *taci*. A-ți *scădea glasul* din tăcerea întotdeauna comună, comunicațională. ■

Uitarea totală

Rodica Marian

EXISTĂ POATE cel puțin două răspunsuri, ambele legate de uitare. Dacă prima întrebare ar fi, în abstract, ruptă de text, atunci sunt înclinată să spun că n-aș fi *uitat de rugăciunea formulată*, adică mi-aș fi amintit că am cerut Atotputernicului (Dumnezeu) să-mi trimită un discipol. În textul lui Borges se precizează însă, de la început, înainte ca nou-venitul să bată la ușă, că „Paracelsus, toropit de oboseală, *uită de rugăciunea formulată*”. Din perspectiva unei *mise en abîme*, aici (în cuvintele subliniate) pot identifica (= recompane în suprafața textuală) o astfel de tehnică de dezvăluire a sensului esențial, a concentrării acestuia. Trebuie să precizez că uitarea este strategică și totală. Aceasta fiindcă în planul diegetic (respectiv în firul epic, în succesiunea de întâmplări ori în poveste) în textul lui Borges nimic nu mai atestă – prin vreo marcă textuală ori semantică – că Paracelsus și-ar fi amintit de faptul că a cerut un discipol. Dimpotrivă, tot ce urmează poate dovedi numai faptul că uitarea rugăciunii este (devine) de fapt totală ignorare, este o uitare – de acum – fără revenire. Încă de la început, Paracelsus insistă că nu-l cunoaște pe nou-venit, nu-i ține minte chipul, siguranța care este în contrast cu îndoiala supremă mărturisită: „n-ar fi cu neputință ca totul să fie o iluzie. *Ceea ce știi e că drumul există*”. La sfârșitul textului rămân la fel de străini: „Amîndoi știau că nu se vor mai vedea niciodată. Paracelsus *nimase singur*. Înainte de a stinge lampa și de a se așeza în fotoliul scîlciat, răsturnă grămăjoara de cenușă în mîna lui concavă și *rosti un cuvînt cu glas scăzut. Roza reapăru*”. Răspunsul este, așadar, cuprins aici, prezumtivul discipol – care numai la sfârșitul textului capătă identitate, se numește Johannes Grisebach – nu i-a apărut lui Paracelsus ca un discipol dorit, este deci firesc ca numai singur să poată face minunea. De altfel, Johannes Grisebach este în final conștient că deocamdată lui nu-i este îngăduit decît să vadă cenușa: „îngăduie-mi să pot vedea în continuare cenușa”. Posibilitatea întoarcerii lui ca discipol, într-o ipostază viitoare – cînd ar fi mai puternic –, este îndată amendată de text, ca fiind imposibilă, fiindcă naratorul precizează în continuarea ultimelor cuvinte rostite cu pasiune de Johannes Grisebach: „Amîndoi știau că nu se vor mai vedea niciodată”. Motivul abținerii lui Paracelsus de a face minunea în fața prezumtivului discipol este mai întai faptul că acesta îi rămîne total indiferent, nu recunoaște în el un posibil discipol. Mai apoi, după conversația lor inițiată, motivul se clarifică, în sensul că Johannes Grisebach se dovedește a crede numai în realitatea cenușii rămase după arderea rozei, iar Paracelsus rămâne în credința imposibilității distru-

gerii a orice, crede în veșnicia substanței și formelor lumii, cum ar zice Eminescu, pe urmele învățaturii Upanișadelor, pe care poetul român a exersat-o atât de bogat în variantele *Luceafărului*, ca și în alte texte ori poeme ale sale.

Al doilea răspuns privește o altă *uitare*, cea referitoare la șansa minunii, la taina cea mare a cuvântului creator. De fapt, tragedia omului, izgonirea lui din rai – spune Paracelsus – este chiar uitarea faptului că prăbușirea nu constă „în altceva decât în a ignora tocmai faptul că ne aflăm în Paradis”. Uitarea aceasta desăvârșită este pedeapsa pentru păcatul original, fiind alungați, noi oamenii, „aici, sub razele lunii, [unde] totul e pieritor”, cum crede, înverșunat și încăpățânat, cel venit la Paracelsus. Așadar, prezumtivul discipol are ferma convingere și credință că totul este pieritor, că nu ne aflăm în Paradis, cum încearcă să-l lămurească Paracelsus. Prezumtivul discipol crede în pieire, în realitatea cenușii, și nu în cea a eternității rozei, cum mai încearcă alchimistul să-l convingă: „Îți spun că roza e eternă și că doar aparența poate să se schimbe”. Magistrul nu face minunea pentru că știe, s-a convins că „Dacă aș face-o, ai spune că e vorba despre o aparență impusă de magia ochilor tăi. *Miracolul nu ți-ar da încrederea pe care o cauți*. Așadar, lasă roza”.

Aș putea adăuga că așa cum trupurile noastre (cu toate celulele lor) alungate din rai au uitat rețeta veșnic regeneratoare a nemuririi și a tinereții (singura amintire bulversată fiind haotica proliferare a celulelor cancerului, cum descoperă un personaj-savant din nuvela fantastică a lui Mircea Eliade, cu titlul *Cele trei grații*), tot așa păcatul original ne „ascunde” cuvântul folosit de „divinitate pentru a crea cerul și pământul”, adică dezvăluit de Kabbala, adaugă Paracelsus în proza lui Borges. Și acest cuvânt îl știe Paracelsus și-l poate șopti în singurătate.

P.S. Am găsit un citat din Paracelsus, după ce am răspuns acestei anchete (în ceea ce privește textul lui Borges), pe care-l adaug aici, fiindcă îmi pare că are consonanțe cu *mise en abîme*-ul identificat de mine în acest text. Paracelsus spunea: „Nu există zeu, sfânt sau om în mâinile căruia să ne punem credința pentru mântuirea noastră, ci doar în puterea principiului divin care lucrează în noi înșine. Numai când omul începe să realizeze acest adevăr, el își va începe viața infinită și va păși din planul iluziilor evanescente în cel al adevărului etern” (Franz Hartmann, *Paracelsus: Viața și Învățătura*, București: Editura Herald, 2004).

Între cenușă și trandafir

Irina Petraș

PORNEȘC DE la bănuiala că Borges știa destule despre Paracelsus. Despre orgoliul său rănit (Theophrastus Bombastus Hohenheim își alesese numele de Paracelsus pentru a spune că e mai mult și dincolo de Celsus, cel bine văzut de contem-

poranii săi). Știa și despre neastâmpăr și excese, despre scindarea lui tensionată, despre omul de știință lucrând cu instrumentele cele mai potrivite meșteșugului său, dar subminându-și singur știința – nesățios și dornic de mai mult – prin experimente alchimice; despre latura lui de poet însoțindu-și pașii raționali cu suplimente metaforale, cu descântece și ritualuri misterioase. Despre laudele și injuriile la fel de nemăsurate care îl însoțeau. Prețuindu-i gândirea, Jung îl descrie drept „ocean sau, mai pe șleau spus, haos, creuzet alchimic în care ființe omenești, zei și demoni ai veacului său [...] își picură licorile lor stranii”.

De aceea, nu-i de mirare că Paracelsus, cel din povestea borgesiană, se va ruga unui zeu *vaj*, unul, oricare, nu definirea unei anume divinități, cu reguli deja formulate interesându-l, ci o divinitate supusă, pe care s-o modeleze în funcție de visurile sale. Își construiește o fantasmă în care să se încreadă. Fără rezerve, tocmai fiindcă era de el singur născocită. Are purtări și așteptări de Poet. Știe cât de limitate îi sunt puterile simplu omenești, dar știe și câtă forță stă în *cuvintele potrivite în voia căroră să te poți lăsa, amăgit(or)*. Își dorește un discipol (personajul istoric avea nenumărați) fiindcă puterea nu e Putere dacă lipsește cel care te ascultă fără crâcnire. Dar nu vrea până la capăt să primească acest discipol, știe deja că nu va putea conduce pașii nimanui, că fantasma rotunjită în intimitatea laboratorului său subteran nu poate fi împrumutată direct, așa cum ai înmâna o sabie. De aceea, uită că a rostit rugăciunea și se miră când tânărul apare. Acesta, în elanul tinereții, dornic să găsească mai repede *Calea*, se arată gata să-și plătească învățătura. Dar probele pe care le cere atunci și acolo spun deja limpede că nu de la bătrânul Paracelsus speră să le capete. Înțelege repede, fiindcă bănuiește de mult (e și el deja *obosit* când bate la poarta bătrânului), că fiecare pas făcut în singurătate e chiar *Calea* fiecăruia, că nu va putea urma pe nimeni în dorința lui de a descoperi Adevărul. Că însoțirea e și ea o amăgire. Ba, dincolo de micul ritual al dialogului, știu amândoi chiar mai mult: Adevărul nu e de găsit, dar îți poți gospodări gândurile și gesturile *ca și cum* ai crede că la capătul drumului tău stă altceva decât moartea („n-ar fi cu neputință ca totul să fie o iluzie. Ceea ce știu e că drumul *există...*”). Omului îi e la îndemână creația, el poate imita gesturile demiurgice și se

poate amăgi – cu bună știință – că e mai mult și mai deplin decât un muritor. Că nu-i sunt oprite *cuvintele puterii*. Tânărul cere – de formă, căci nu va mai reveni niciodată, a aflat ce știa deja: singurătatea e fără *rest* – să vadă, să privească cenușa. S-o privească în singurătate până când fantasma va prinde contur și trandafirul *lui* – „forma”, nu cel nemuritor – i se va arăta. Când poemul lui existențial se va așeza în pragul desăvârșirii. Când va putea spune, ca Marcel Moreau: „Ia-mă, moarte, sunt desăvârșit!”

Paracelsus nu-i poate arăta drumul, știe prea bine că nu există un singur drum, Acela. Ca Învățător, el îi poate dezvălui adevărul profund omenesc al răscrucii. Îi poate arăta că nu există și nici nu-i de dorit o unicale, mai ales una pe care să refaci, orbește, pașii altuia. Că există nenumărate drumuri, cărări și poteci, pe măsura fiecăruia. Să mergi pe drumul tău ca și cum n-ai ști că e o fundătură e darul suprem al minții omenești cuprinzătoare care locuiește trupul vremelnic. Înaintările sunt mereu paralele, atingerile – trecătoare. Dacă nu aperi și nu-ți asumi singurătatea ultimă a drumului tău, dacă alegi, leneș ori năuc, să urmezi fantasma altuia, te pân-dește dogma, renunți la îndoială ca instrument al cunoașterii și îți înalți „biserica” (niciuna dintre biserici nu deține întreg adevărul, scria personajul istoric). Renunți la cel mai înalt dar al tău, acela al minții curioase, îndoite, necrezând nimic până la capăt, fiindcă nimic nu e neîndoelnic.

În singurătatea sa, Paracelsus spune un cuvânt șoptit și vede, el singur (rugăciunea, ca „exaltare a gândurilor și aspirațiilor”, se rostește numai în singurătate, credea Paracelsus, personajul istoric), trandafirul *său*, cel nevăzut pentru toți ceilalți. E roza închipuirii sale, e *Poemul despre trandafir*. Poate concura cu roza „adevărată”, ba poate fi chiar mai adevărată decât ea.

Între cenușă și trandafir, ambele din „lumea cea aievea” a formelor provizorii („cuvântul *moarte* are două înțelesuri: încetarea activității vitale și anihilarea formei; forma e o iluzie și nu are existență independent de viață; este doar o expresie a vieții, nu o creatoare a ei...”), se află miezul lucrurilor, acel *între*, al treilea (cum îl descrie François Cheng, de pildă), „lumea închipuirii”, zona cea mai densă în sensuri și tensiuni creatoare, atentă la relație, la întrefeseri și la fluxul permanent pe care se întemeiază existența umană secundată de gândul activ. În ținutul fantasmelor, sunt abolite temporar legile diurne și se întrevede *integralitatea*. Prin intermediul ei, s-ar putea face, în cele din urmă, și saltul de la simpla, suficienta, oarba *credință* la *crezare* și *încredere*.

Șigur, ne-credincioasă fiind, chiar cu o doză de exasperare când evlavioșii de serviciu par să se înmulțească peste măsură, voi fi de partea tânărului care cere, fie și într-o doară, dovezi. Sunt, așadar, de partea îndoielii, de partea curiozității fără tihnă, de partea drumului pe care îl construiește fiecare pas al meu, știind că nu va ajunge la alt capăt decât cenușa. În asta și stă frumusețea întâmplării numite viață: să privești *cenușa*, asemeni tânărului, s-o știi așteptându-te răbdătoare, fără să te amăgești că stă în puterea ta să aduci vreodată înapoi *trandafirul* – „căci morți sunt cei muriți”. Dar sunt și de partea amărăciunii lui Paracelsus,

→

→

cel care știe că nu are ce minuni să arate, că athanorul său e „fermecat“ doar pentru uz personal, în singurătate. Iar „vraja“ nu se transmite, se dobândește. Căci „nimic nu se pierde vreodată cu adevărat din elanurile noastre nesăbuite către *inaccessibila stea*“ (Marcel Moreau), dar nici nu putem atinge ceva mai mult decât un fel de *conștiință superioară* – amestec de știință și fantasmă – a ceea ce suntem înainte de a nu mai fi.

Piatra filosofală

Laura Poantă

DACĂ UCENICUL/DISCIPLUL ar fi știut că drumul însuși este piatra filosofală, nu ar mai fi avut nevoie să vină la Paracelsus. Dacă Paracelsus are nevoie de un discipol, dacă l-a chemat, nu este pentru că vrea să îl învețe? Și dacă vrea să îl învețe, fără să îi arate nimic din tainele lui, nu înseamnă că îl domină?

Cei ce înțeleg că drumul însuși, *calea* fiecăruia, este, de fapt, Piatra sunt puțini, sunt cei aleși, cei pentru care este posibil ca roza să renască din cenușă. Sunt cei care văd roza întregă, așa cum au văzut-o arsă. Dar dacă discipolul ar fi rămas și nu ar fi văzut nimic, în timp ce maestrul „vedea“ roza? Ar fi crezut că acesta e nebun. Pe când așa, plecând atunci când Paracelsus a refuzat să rostească în fața lui cuvântul, l-a crezut doar neputincios, și-a dovedit sieși că minunile nu există sau că există în altă parte.

Cum ar fi, de exemplu, un film realizat după povestirea lui Borges? Ce s-ar întâmpla când maestrul ar rosti cuvântul magic? Am vedea cu toții roza renăscută? Dar atunci ar însemna că suntem toți egali celui ce poate transforma plumbul în aur și care cunoaște taina vieții veșnice sau a tinereții fără bătrânețe. Mai credibil ar fi, poate, ca cenușa să se transforme în floare doar pentru el, iar noi restul să vedem doar ceea ce dorim. Sau ceea ce putem.

Unele dintre curentele actuale care îmbină credința cu misticismul și cu știința susțin că, de fapt, piatra filosofală este chiar mintea omului; căutarea perpetuă a „misterelor antice“ este una zadarnică dacă este orientată înspre afară, pentru că toată energia se află în mintea omului, în puterea *gândului* său. Acesta este cel ce face roza să renască, nu vreo minune dumnezeiască, nu vreun cuvânt magic, nu vreo forță ocultă. Ci, pur și simplu, mintea omului descătușată de prejudecata că este supusă unei forțe divine create de atotștiutoare, preiudicată care aduce cu sine umilință sau neîncredere. Mintea omului „ales“ poate să miște munții din loc. Iar acești oameni se caută și se găsesc între ei, se recunosc și acceptă greu să împărtășească harul celor neaveniți.

Altfel, s-ar putea ca puterea minții, folosită fără rațiune și fără măsură, să se rezume la distrugerea rozei, fără a o mai aduce vreodată înapoi. De aceea, Paracelsus nu a vrut să-i arate discipolului său „minunea“, nu a rostit cuvântul „magic“, pentru că nu l-a recunoscut ca fiind unul dintre ai săi.

Dubla dramă

Alexandru Pop

ADMIRABILA SCHIȚĂ a lui Borges rezumă dubla dramă a magistrului fără discipoli și a învățăcelului fără maestru. Este extincția unei lumi a imaginarului, a fantasticului bogat alimentat de Antichitate și de Evul Mediu, timp în care magistrul, nostalgic și melancolic, continuă să trăiască.

Ph. A. B. Theophrast von Hohenheim, zis Paracelsus (contra lui Celsus), a fost un om al Renașterii și Reformei. Ca medic, reușește câteva vindecări spectaculoase ale unor personalități, ceea ce îi aduce un post de profesor la Catedra de medicină a Universității din Basel, unde se dovedește curând un opozant al „prăfuiților“ profesori și medici, adepți ai lui Galenus, Celsus, Avicenna etc. El arde, demonstrativ, cărțile vechilor măștri, gest cu totul reprobabil, predă cursuri în limba germană, nu în latină, fiind considerat un „Luther“ al chimiei timpului; pentru el primează cartea Naturii, cunoștințele practice, fiind înțemeietorii „iatrochimiei“.

Rolul alchimiei este acela de a extrage arcanalele vindecătoare din cele trei regnuri pe baza „simpatiei și a signaturii lucrurilor“, spre a fi folosite pentru alinarea și vindecarea bolnavilor, și nu fabricarea aurului.

Personajul lui Borges este acel Paracelsus cunoscut din numeroase cărți, pe care lumea îl credea deținător al secretului pietrei filosofale, un alchimist mistic, sapiențial, în tradiția unui Sacrobosco, Rupescissa, coborând până la Zosimos din Panopolis, pentru care miracolele palingenezei, ale transmutării metalice, ale elixirului vieții ș.a. țineau de „realitatea“ pietrei filosofale.

Nostalgia melancolică a lui Borges îl apropie până la identificare de acest Paracelsus.

Adevăratul Paracelsus însă, cel istoric, este ucenicul, tyrocinantul venit, cu toată ființa lui, să-și găsească magistrul, de la care nu așteaptă decât un semn spre a-l urma cu credință, fiind gata să-și sacrifice nu numai tinerețea, ci și întreaga, deși modestă, avuție materială.

Acest Paracelsus al lui Borges nu-l acceptă însă: nu crede că este demn, neavând credința unui adevărat discipol sau, cine știe, poate nu vrea să-l lase să rătăcească, așa cum a fost el însuși, un rătăcitor?

Necredința ucenicului este oarecum legitimă, dacă ne gândim că a încercat să se rupă de un trecut pe care, cu toată admirația, nu-l poate accepta fără să fie convins de „realitatea“ lui. Necredința lui este cea a lui Toma, acesta însă primind o dovadă din partea lui Hristos, asupra adevărului său: fapta.

Paracelsus, așa cum îl descrie Borges, n-o face, de aceea potențialul său discipol îl părăsește, plecând cu punga lui cu bani, cu care venise.

Miracolul din mintea magistrului nu este unul din lumea reală. Unde zace adevărul? În noi sau în afara noastră?

Credința este începutul a toate. Religia cere credință în Axiomă: există Dumnezeu; știința, în axiome – adevăruri prime, nedemonstrabile. Având izvor comun, fiecare își urmează apoi propriul drum, care s-ar putea să fie circular...

Drumul este... PIATRA

Elisabeta Pop

FOARTE BUNĂ ideea ta, dragă Marta! Dacă nu voi răspunde, eu, cel puțin, mulțumitor la deloc ușoara întrebare, cel puțin mi-ai dat prilejul să caut în biblioteca mea cele trei volume BORGES apărute după revoluție și să recitesc, cu imensă plăcere, recunosc, povestirile lui unice... Apoi, de ce să vă mint, am purces la lecturi la care nu mă gândisem că mai apuc, ocupată mereu cu tot felul de piese de teatru... Adică PARACELSUS: studii, în limbile română și franceză, două-trei monografii și chiar micul roman al lui Mihai Neagu Basarab; aici am fost norocoasă pentru că soțul meu, alchimist împătimit cum îl știi, tu cel puțin, Marta, are o bibliotecă extrem de bine pusă la punct.

Dacă n-o să se „simtă“ din ce-am scris CÂT am citit, e numai vina mea, că n-o să dau vina pe genialul Borges...

Așadar:

După trei zile și trei nopți de călătorie, tânărul Johannes Grisebach bate într-o seară la ușa casei lui Paracelsus și, scoțând o pungă cu galbeni de aur, o pune pe masă și-și spune oful: știe că EL e Paracelsus, cel căruia i-a mers faima că poate preschimba metalele în aur, găsind de fapt piatra filosofală. Și că nu are altă dorință decât să-i devină ucenic. Dar ca să-l poată urma fără niciun strop de îndoială, are mare nevoie să-i pună la încercare puterile magice. Până să apuce magistrul să obiecteze, aducându-i aminte că mulți învățați îl socotesc șarlatan, tânărul scoate un trandafir (o fi fost cam ofilit după atâtea zile de mers pe jos!) și-l imploră să-i dovedească cum o ști că, după ce-l aruncă în foc, din cenușa lui va face o altă... roză!

Paracelsus încearcă zadarnic să-i explice vizitatorului său că nu are niciun rost să insiste, fiindcă și el, ca și mulți alții, este atras de ideea obținerii aurului – de aceea a și venit el, desigur, cu monedele de aur. Și că ar fi mai bine să-și vadă de drum, că pierde numai vremea... Tânărul insistă însă că nu aurul îl interesează, ci ideea de a fi alături de magistrul, atunci când acesta va arăta lumii că știe unde se află piatra filosofală. Paracelsus cel adevărat, nu personajul borgesian, definește, în scrierile sale, PIATRA prin cuvintele Azar și Adrop, explicând că piatra filosofală este doar o expresie alegorică, însemnând principiul înțelepciunii teozofice, pe care filosoful a dobândit-o prin experiență practică, nu doar prin speculație teoretică, și pe care se poate sprijini cu încredere, așa cum s-ar sprijini pe valoarea unei pietre prețioase...

Paracelsus îi explică, succint, admirabil, că important este DRUMUL. El este chiar PIATRA.

Așa este, recunosc: nu cunosc artiști (iar alchimiștii sunt mari artiști) care să nu elogieze repetițiile – actorii și cântăreții, lucrul chinuitor în studioul de înregistrări – compozitorii, ceasuri nenumărate în fața șevalețului sau a cartoanelor – pictorii, înnebunitoarele ore de chin în fața colii albe de hârtie – scriitorii...

Nu țelul final, premierele, vernisajele, audițiile, lansările de carte sunt cele mai importante! NU! Ci drumul, adesea anevoios și presărat cu zbateri și suferințe,

căutările, ele îi fac pe toți artiștii adevărați să simtă că trăiesc! DRUMUL, el este ținta!

Marii, adevărații artiști sunt doar instrumentele prin care se împlinște voința Creatorului. Cu cât sufletele lor se apropie de perfecțiune, cu atât sunt mai aproape de Dumnezeu. Ei folosesc, spune Franz Hartmann, materialul cu care Natura i-a înzestrat și produc ceva care există doar în mintea lor. Ei sunt alchimiști pentru că își imprimă caracterele în operele lor.

Dar tânărul, neîncredător, nerăbdător, grăbit, vrea să se convingă singur („eu vreau să pipăi și să urlu: ESTE!“); dacă Paracelsus este așa cum se vorbește, va trebui să și arate: ia roza și o aruncă în foc; arătându-i grămăjoara de cenușă, îl imploră să facă din ea roza care a fost.

Magistrul îl asigură că POATE s-o face, folosind un singur cuvânt, CUVÂNTUL din cabala, același pe care l-a folosit Supremul când a creat cerul, pământul și Paradisul invizibil în care se află și ei doi, dar nu va face nicio demonstrație în fața lui, pentru simplul motiv că în acest Paradis nu e posibil să se distrugă niciun fir de iarbă, nicio floare. „Dacă azvârli roza în jăratec, îi spune, ai putea crede că flăcările au mistuit-o și că cenușa este cea care-i reală. Eternă este însă roza, iar ceea ce se schimbă e aparența.“ Trandafirul e cel ce va trăi veșnic, dar „veșnic“ nu înseamnă, spune chiar Paracelsus „o durată fără sfârșit, ci o stare în care timpul nu se mai măsoară, adică nu mai există“.

Prea târziu însă, nesăbuița a fost comisă! Rușinat de gestul său trădând nerăbdare și neîncredere, tânărul încearcă zădărnice să-și ceară scuze. N-a ținut cont de îndemnul „Crede și nu cerceta!“ Magistrul îi face semn să plece. Și, cu toate că-i spune, pe scară, că va fi oricând bine primit dacă revine, noi știm că el nu va mai reveni niciodată. Pentru simplul motiv că cei doi nu se potrivesc, între ei s-a crăpat o falie de netrecut: a îndoielii, a lipsei de încredere, de fapt a absenței CREDINȚEI; or, unde credința nu e...

După plecarea tânărului, Paracelsus ia în căușul palmei grămăjoara de cenușă, rostește cuvântul acela magic și, iată, roza apare așa cum a fost! Să fie magie? Nici vorbă! Despre secrete însă putem vorbi... De altfel, una dintre cele mai mari ispite, crede magistrul, este să vrei să spui, în orice împrejurare, tot ce știi. Cei neinițiați nu te vor înțelege niciodată!

Undeva, într-una din cărțile sale, Paracelsus afirmă că „Magia nu e vrăjitorie, ci înțelepciune“. Și mai spune că dintotdeauna oamenii au fost tentați să conteste ceea ce nu pricep. „Înțelepciunea existenței tuturor lucrurilor este mai presus de timp – spune Paracelsus în cartea sa *Philosophia Occulta* (în sec. XVI, atenție!) –, fiind fără început și fără sfârșit. Lucruri care acum par imposibil de realizat vor fi realizate, căci ceea ce este de neconceput acum va fi realizabil în viitor și ceea ce este considerat acum drept superstiție va constitui temeiul unei științe recunoscute în secolul următor!“ Câtă dreptate avea să gândească așa, ce spirit vizionar era! Azi chiar și un copil de 7 ani îți face, la calculator, în doi timpi și trei mișcări, dintr-o grămăjoară de cenușă un trandafir, virtual, ce-i drept, de o frumusețe ce-ți taie respirația. Dar magia, cu ea cum rămâne?

Fiind partizanul împingerii neconținute a limitelor cunoașterii, Paracelsus și-a dat seama pe loc cât de nepotrivit este

acest tânăr în rolul de discipol, fiind lipsit de spirit vizionar, de „nebunia“ aventurii adeseori gratuite. Ca să prepare acea miraculoasă tinctura *physicorum*, spune undeva Paracelsus, e necesară „prezența a două persoane perfect armonizate și la fel calificate“. Despre potrivire e vorba, nu?

Îndemnul său către posibili discipoli ar fi: „Amintește-ți că numai omul care dorește acest lucru din toată inima reușește și numai acela care bate mai tare în ușă i se va deschide!“

Iar îndemnul lui Borges, extrem de fin și de voalat, este, cred, să nu ne pierdem puterea credinței, să ne fim propriii maestri în ale alchimiei, fiecare după puterile lui, punând preț pe imensa putere de viață a Spiritului.

Maestrii au ascuns mereu marile adevăruri și descoperiri de ordin spiritual, în diverse alegorii, cu intenția vădită de a le oferi doar inițiaților, aceora care posedă în propriile lor inimi cheia înțelegerii acestor taine. Iar când nu i-au găsit, au preferat să ducă tainele cu ei în mormânt. ■

Atelierul

Simona Tănăsescu

Se dedică sculptorului CAIUS ROTARU

ÎN ATELIERUL meu erau multe obiecte misterioase pentru ochii unui neofit și multe altele, ispititoare, pentru un posibil nou-venit. Grămezi de materiale, argilă, coloranți, oxizi, unelte – cele mai multe făcute de mine, după chipul și asemănarea mea. Roata olarului, cuptorul, biblioteca, planșetele, crochiuri și desene abandonate, lucrări începute și acoperite cu folii mari de plastic – și lucrări trecute prin foc, arătate lumii, expuse și povestite, sele, „capre“-șevalet, rotative, mulaje de ipsos, baloți de câlți, metale, structuri și texturi, sticluri, plăci, bureți, țiclinguri, blaturi, pietre, lemne la uscat, sticle cu diluanți sau patine, cutii cu șuruburi, ace, cuie, șaibe, agățatori cu role, clești, vata termoizolantă, scheletul unui cuptor Raku, etajere, fotolii vechi încărcate cu machete, rafturi și mape, cutii cu lucruri-care-poate-pot-folosii-cândva, lucrări care necesită mici intervenții sau reparații capitale, fotografii, citate, flori uscate de anghinare și tifoane, cărpe, draperii și gheme de toate felurile de sfoară din lume, hârtie kraft, hârtie velină, hârtie manuală și coli vechi, îngălbenite de decenii – fragile și precare, dar gata plastice și promițătoare. Mai erau umbre consistente sau catifelate și calde; lumini texturate și mirosuri ciudate, alt fel de liniște și alt fel de trecere a timpului.

În acest spațiu trebuia să binemerți ca să fii primit; mult timp nu am avut nici măcar scaune și nu primeam pe nimeni. Era *locul* religiei mele, biserica, templul, în care Dumnezeu meu poposea să se odihnească neutilburat. Aveam și *lari, mani și penași* – fiecare cu treaba sa, cu responsabilități... și toți erau prietenoși și favorabili mie; atelierul meu era, așadar, destul de populat; nu prea mai era loc pentru mu-

safiri sau învățăcei. De câteva ori însă, am primit pe lângă mine pe câte cineva și de obicei am fost iute dezamăgită, chiar prompt penalizată pentru risipă, de către zeitățile spațiului meu sacru. Doar o singură dată, unul singur a fost acceptat, asimilat și a devenit parte indisolubilă a acestui mare athanor. Pentru el am *înviat trandafirul* și am dezvăluit experiențe și mai misterioase. Ce se putea da din preaplînul meu? Să repeți gesturi demiurgice la roata olarului: să spui *întâi cuvântul* atunci când centrezi argila (după ce ai frământat-o până a ajuns să fie la fel de caldă ca trupul tău), după ce am ridicat un semn falic în numele lui Adam și din el am întrupat-o pe Eva – căuc, receptacol, unguentar și Krater – după ce ai modelat doar golul, haosul din formă, susținând cu mâna fermă epiderma ce desparte interiorul de lumea obiectivă – pentru ca apoi să încredințezi vântului și focului această experiență. Iar ce poate face focul, aceasta nu o mai spun aici.

Cum să te întorci după aceea, la fel, în lumea celorlalți? Cum să mai fii același după ce trăiești toate astea? Iar efortul de a părea normal, de a rămâne discret și de a pune strajă gurii tale era să fie fără nicio urmărire? Acum știu. Aceasta este *vama*. Să simți cum devii prelungirea degetelor tuturor dumnezeilor știuți și necunoscuți, cum și se revelează răspicat marele adevăr (marile adevăruri se spun în șoaptă), să te umpli de fericire la găsirea unei soluții plastice – de să simți cum îți plesnește inima de recunoștință și dragoste – să levitezi de atâta armonie și extaz! Să poți să împarți cu cineva aceste miracole și să te știi încă stăpân, păstrând luciditatea, dar și smerenia, să împărtășești secretul, să *arunci binele în mare*. Acestea erau doar o parte.

S-a întâmplat că ucenicul a plătit scump, atât cât a mai adăstat în umbra acestui spațiu, pentru că aceste minuni te pot răni, pentru că nu poți să spui chiar tot și poate sunt minuni de neîmpărtășit. Și poate nu ai voie să risipești darul; și poate faci rău arzând etapele și cu siguranță Paracelsus a făcut nu bine și nu rău – a făcut ce se face când ești Marele Maestru. ■

Țelul este în fiecare dintre pașii tăi

Andrei Zanca

CONVINGERILE NOASTRE lăuntrice sunt atât de „înrdăcinate“, lasă urme atât de adânci în creier, încât un eveniment miraculos, neobișnuit, ieșit din comun, nu ajunge spre a depăși o *blocare spirituală*, spre a te sălta la un nivel mai înalt al conștiinței. Prin revelarea unui miracol viața nu se „schimbă“, nu se produce *Oprirea* benefică a auscultării, a atenției nude, atotprezente și fără de intervenție. Atenția, calitatea de observator al Martorului, mereu bănuie, al fiecăruia. Sinele autentic.

Cu fiecare pas, cel aflat pe Calea lăuntrică se găsește (spre deosebire de cel însoțit de o hartă) într-un Meleag cu totul

→

→

Altul, cu totul Nou. După cum în oglindă ne zărim doar masca. Pentru cel aflat pe Cale, în care „telul este în fiecare din pași”, nu mai există drum înapoi. Miracolele tind să devină „starea normală”. Credința genuină începe în momentul în care se instaurază convingerea intimă că ceea ce poate fi distrus nu este real. Real este doar ceea ce nu poate fi distrus.

Trandafirul din mintea lui Dumnezeu

Ion Zubașcu

Pentru ADRIAN ALUI GHEORGHE

CÂND ROTOFEIUL Johannes Grisebach, cu obrajii îmbujorați de frig, intră în adăpostul subpământean al bătrânului Paracelsus, afară începu să ningă cu fulgi nelumești și dacă ar mai fi stat câteva clipe, înainte să bată în grabă la ușă, ar fi văzut cum pământul se acoperă în scurt timp cu o zăpadă mântuitoare, care ar fi șters toate drumurile greșite ale lumii și urmele tuturor pașilor rătăcitori de pe fața pământului. Tânărul Johannes Grisebach nu era totuși atât de obosit, după trei zile și trei nopți de când colinda ținuturile înghețate, în căutarea peșterii în care Paracelsus se închina *Dumnezeului său, vagului său Dumnezeu, oricărui Dumnezeu*. După ce coborî mica scară sub formă de melc, în pântecul cald al pământului, își deșertă săculețul de piele de la brâu, cu galbenii aduși bătrânului magistru, ca o mică ofrandă, și acum cerceta fără să scoată un cuvânt hruba de sub ninsoarea de afară, unde locuia ciudatul pământean, și pe care o găsise atât de greu. Deodată ochii mici și iscoditori ai viitorului ucenic se opriră în spațiul îngust dintre athanorul stins și alambicurile colbuite din mica încăpere, ce semăna mai degrabă cu o pivniță străveche. Se ridică brusc de pe lavița de lemn, luă revista *Apostrof*, deschisă la grupajul cu care admiratorii din toată lumea ai Martei Petreu sărbătoreau 200 de ani de la apariția istorice publicății, și citi poemul *Marele Secret*, la lumina unui trandafir adus din lumea de afară, de acasă, pe care acum îl ținea ridicat în mână stângă ca pe un felinar aprins:

iată secretul cel mai bine păzit al lumii
acesteia:
cuvintele noastre predetermină
realitatea
ce gândește creierul nostru modelează
cursul lumii de mâine
iar visele pot fi programate din timpul
zilei de inima noastră
alege-ți cu grijă cuvintele cu care
vorbești schimbă-le
înnoiește-le roagă-te începe să te rogi
miracolul nu se întâmplă decât cu cei
ce cred în miracole.

Abia la auzul acestor cuvinte, bătrânul Paracelsus se trezi din fotoliul scâlciat, în care părea adormit pe veci, mijii ochii, sprijinindu-și pleoapele cu degetele, și rosti stins, ca și cum ar fi obosit de atâta amar de vreme, de când îl aștepta pe Johannes:

– Ai bătut atâta cale până la mine, sperând să-ți arăt Piatra Filozofală, care schimbă totul în aur, dar drumul însuși pe care l-ai străbătut este Piatra. Telul vieții tale este în fiecare dintre pașii tăi și singurul lucru pe care îl știu sigur, după o viață întregă de căutare, e că drumul acesta există.

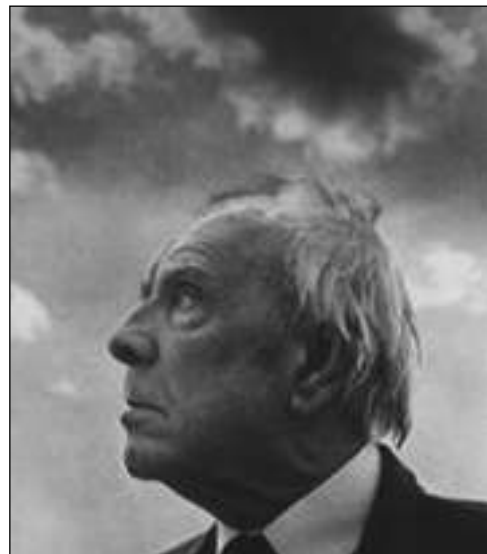
Apoi bătrânul mag se ridică cu greu din fotoliu, în timp ce oasele îi scârțâiau ca niște osii neunse la timp, luă de pe athanorul stins cartea *Creatorii de lumi*, înnegrită de timp și cu copertile de piele jerpelitate de atâta cercetare, o șterse de colb cu genele-i prelungi, care băteau genunchii, și-i citi de la sfârșitul ei tânărului său ucenic, fremătător de nerăbdare, ca în așteptarea unui miracol:

tu, care-ți croiești un drum, orice drum
doar din urmele pașilor tăi și din nimic
altceva
tu, care-ți croiești o cale, calea ta nu
există înainte
calea ta se face mergând
și numai crezând sporește creația lumii
numai odată cu mersul se deschide în
lume și drumul
privind înapoi vei vedea o cărare
șerpuind după tine
care nu va mai începe niciodată din nou
și lumea nu va mai fi niciodată ca
înainte.

Johannes Grisebach începea treptat să înțeleagă. Aruncă trandafirul, cu care se trezi încă în mână, în flăcările focului pîlpăitor din vatră și petalele lui fragile se prefăcură sfărâind într-o grămăjoară de cenușă. Își umplu punga de piele de la brâu cu cenușa rozei stinse și, apoi, învins de oboseală, se culcă ghemuindu-se pe lavița maestrului său, sub privirile lui părintești, înțelegătoare. Bătrânul mag Paracelsus se adânci și el în fotoliul său scâlciat și, înainte de-a se culfunda în somnul binefăcător, simți pentru prima dată în viața lui încercată de multe miracole că picioarele încep să i se prefacă în țărână.

Rotofeul Johannes Grisebach se trezi într-un timp, asudat de vise încâlcite, fără să știe cât a dormit și dacă afară luminau zorii zilei sau minunea ninsorii. Se simțea ca înviat din morți, stăpânit de sentimentul puternic că ar putea rosti cel mai de nerostit cuvânt din lume. I se părea că în somn învățase lecția înțeleptului său Învățător, cum bobul de grâu putrezind sub pământ iese primăvara la lumina lumii cu puterile înmiite ale rodului bogat din spic. Îl îmbrățișă cu emoție pe bătrânul Paracelsus și cu multă blândețe, să nu-l trezească totuși din somn, și îi șopti la ureche, fiind convins că magul aude totul, în visul său de dincolo de lume:

– Dumnezeu nu e doar *al tău*, ci al tuturor, nu e *vag*, cum crezi tu, ci e claritatea de cristal a celei mai limpezi minți universale. Și, mai ales, nu e un Creator *oarecare*: nu există decât un singur Dumnezeu în veșnicie, adevărat și viu în tot universul, dintotdeauna, care răspunde în orice clipă, când îl întrebă orice existență, din orice viață și din orice ungher al materiei. Apoi, adăugă zâmbind versul pe care îl citise în revista *Apostrof*, de pe athanorul stins al bătrânului adormit: „Dar miracolele se întâmplă doar cu cei ce cred în miracole, nu-i așa?” Și abia atunci observă ucenicul că strămoșul său Paracelsus era deja până la brâu prefăcut în țărână.

• Borges

Rotofeul Johannes Grisebach urcă găfâind mica scară în formă de melc și ieși din hruba subpământeană a bătrânului, abia deschizând ușa de lemn a adăpostului, împingând cu greu în lături noianul de zăpadă care îi astupase cu totul în pământ. În fața lui, toate căile lumii îi erau deschise: putea s-o ia la dreapta sau la stânga, înainte sau înapoi, toate posibilele și imposibilele sale drumuri de acum înainte (sau înapoi) începeau cu responsabilitatea primului său pas. Dacă s-ar fi trezit mai târziu, drumul ar fi fost început de alții și ar fi trebuit să meargă pe cărări bătătorite. Totul în viața asta (și în celelalte) e cât de diminează te trezești înaintea celorlalți. Începi să stăpânești lumea, cu toate cărările și puterile ei, abia când te stăpânești pe tine, îți stăpânești bătăile inimii și mai ales cuvintele.

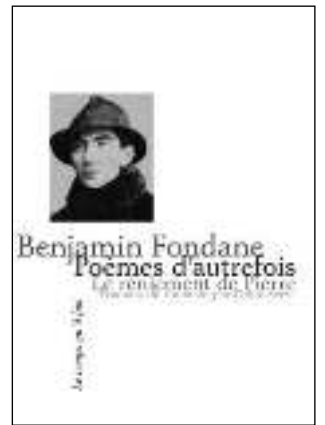
Mai aruncă o ultimă privire spre ușa adăpostului subpământean, unde binefăcătorul său încă dormea, așteptând primăvara, apoi Johannes Grisebach se hotărî să nu înceapă niciun drum pe pământ, în acea diminează miraculoasă, ca toate diminețile lumii, lăsând zăpada feciorenică neatinsă, pentru cărările celorlalți. Scoase cenușa trandafirului din punga de piele de la brâu, o răsturnă în căușul palmelor sale și rosti un singur cuvânt, cu glas scăzut. Apoi o porni încet, printre fuioarele ninsorii, pe drumul neînceput către cer.

Rotofeul Johannes Grisebach, cu nasul roșu de ger și obrajii aprinși, se înălța asudând din greu tot mai sus spre cer, în timp ce lumile cădeau în jurul lui, iar trandafirul din mâini îi lumina calea prin întunericul universului.

Noaptea de 2 spre 3 februarie 2010

Anchetă realizată de

Marika Petreu

Monastère

XVI

Le clocher dans le ciel enfonce son fer
 et l'autel sous les parfums se dissimule.
 Luisant comme le verre, le crépuscule,
 maculé de rose et de sang, boit l'éther.

Seul le Seigneur est le gardien de ces terres –
 les poules le voient, grand comme un monticule,
 secouer sa poche emplie de son pécule,
 et renverser, au soir, le ciel dans les airs.

Dans l'herbe folle, les bêtes font la sieste.
 Les paons enfilent leur fabuleuse veste,
 lune blanche ou soleils, selon le côté.

Des vaches rapiécées paissent à la brune
 et les grues cendrées secouent l'obscurité
 dans leurs yeux vitreux, enluminés de lune.

Iași, VII 1917

Éclats

Du côté de mon nid, bien loin des tumultes humains,
 j'ai accroché des aigles aux paysages en vain,
 mis en vain des oiseaux, avec bec et éventail,
 dans les airs, aux couleurs de cimes et de rocaïlle.
 Peu m'importe qu'ailleurs existent d'autres paysages,
 dans lesquels l'Univers décharge de nouveaux bagages,
 puisque mes yeux, même s'ils sont fermés, voient sans trêve.
 Je tiens la Vie dans un sifflet, dans le hachisch le Rêve,
 l'âme dans une cloche, bien au-dessus des fougères,
 dans le silence que portent entre leurs bois les cerfs.
 Oh, ce corps qui me lie au rivage, au végétal !
 Et la pensée – effondrement d'astres, de métal –
 qui para de cygnes ma mélancolie des bassins,
 m'échappe, comme une note obscure des clavecins.
 Je veux gravir en vain le cristal vague des cimes –
 bourbe bénie, je suis ton éternelle victime,
 et le Souvenir cherche, dans les urnes de blancheur,
 votre jeune figure pour la saupoudrer de fleurs
 et le cerveau pour le changer en chair de désirs.
 Comme dans sa chaumine la vierge son doux sire,
 j'attends la sultane qui saura veiller sur mes lys,
 extraire pour moi des diamants de la lumière lisse,
 et coucher en moi son visage, anneau dans les plumes.
 Puisse ma pensée périr comme l'air dans l'écume
 et puissent périr tous les aigles accrochés en vain –
 du côté de mon nid, tout près des tumultes humains.

Iași, IX 1917

Bible

Et la Vie, peut-être, de nouveau reviendra demain,
 avec son vernis d'étoiles, sa bonne odeur de pain,
 malmenée par les orgueils et les désirs tout d'or.
 Peut-être sera-t-elle arrachée à l'esprit encore,

et ne mourra-t-elle pas avec toute notre cervelle.
 Des grillons gorgés de soleil boiront midi de plus belle
 et l'univers de nouveau diaphane pour un temps.
 Je savais que tout est sage et vain depuis longtemps.
 Mais j'ai jeté au monde des pollens à pleines mains ;
 j'ai mis au désert des silences de champ... et des trains,
 des prétextes de mouvement, du mois, dans les gares.
 J'ai mis des feuilles de peluche dans les soirs épars ;
 Tu m'as humilié, ô soleil, de ta blondeur de paille.
 Et j'ai connu la femme impure dans ses entrailles,
 la femme, cette urne qui accueille la semence,
 engendre des créatures à notre ressemblance.
 Puis voyant que la vie est une mare délétère,
 je me suis humilié comme la nature en prière
 et j'ai baisé la terre ; j'ai mis ma cervelle là
 pour engraisser le site où une charrue creusera
 vers l'ouest le sillon de la vie, de l'être et du blé.
 Une feuille ira dans le livre de l'humanité.

[1917- 1918]

Piatra-Neamț

[I]

Mărior

Si tu venais sur le banc, un roman
 à la main,
 ton sourire me chercherait dans le parc,
 à travers la page du livre.

Ton roman, aux caractères allemands,
 c'est Werther.
 Tu l'as quitté au moment où il chargeait
 son pistolet.

Ton sourire bienveillant et inquiet
 me cherche.
 Les moineaux, par-dessus ton épaule, épellent
 le roman.

Je suis près de toi, chargeant mon pistolet,
 tu ne me vois pas –
 tu continues la page où tu as laissé
 Werther.

Si je pouvais embrasser ton genou
 ou ton âme –
 si j'étais ce banc pesant, où tu rêves,
 le livre retourné –

Et si j'étais ce livre entre tes mains ;
 ou si j'étais
 la simple chaussure du petit pied
 qui me foule ;

si j'étais ta main, ou bien si j'étais
 ton sourire...

Poèmes d'autrefois suivis de Le reniement de Pierre
 Traduit du roumain par
 ODILE SERRE

Revista APOSTROF se poate cumpăra în următoarele puncte de difuzare:

Librăriile HUMANITAS

- ALBA IULIA, Librăria Humanitas, Bd. 1 Decembrie 1918, bl. M8-M10.
- BUCUREȘTI, Librăria Humanitas Kretzulescu, Calea Victoriei, nr. 45.
- CLUJ-NAPOCA, Librăria Humanitas, str. Universității, nr. 4.
- GALAȚI, Librăria Humanitas, str. Domnească, nr. 45.
- IAȘI, Librăria Humanitas 1, Piața Unirii, nr. 6.
- ORADEA, Librăria Humanitas „Mircea Eliade“, Bd. Republicii, nr. 5.
- PIATRA-NEAMȚ, Librăria Humanitas, str. Ștefan cel Mare, nr. 15, Galeriile „Viorel Lascăr“.
- RÎMNICU-VÎLCEA, Librăria Humanitas, Calea lui Traian, nr. 147, bloc D2, parter.
- SIBIU, Librăria Humanitas, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Emil Cioran“, str. Florimund Mercy, nr. 1.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Joc Secund“, str. Lucian Blaga, nr. 2.

Rețeaua STANDARD PRESS DISTRIBUTION din Cluj

- str. Regele Ferdinand (lângă magazinul Central).
- Calea Moșilor (vizavi de Primărie).
- Piața Unirii, nr. 17 (lângă Diesel).
- Piața Unirii, nr. 1 (lângă Continental).
- str. Napoca, nr. 19.
- Piața Grigorescu (lângă magazinul Profi).
- Piața Mărăști (stația de autobuz).
- str. Fabricii, nr. 1.
- str. Memorandumului, nr. 12.
- str. Plopilor (lângă Hotelul „Babeș-Bolyai“).
- str. Republicii, nr. 109 (Sigma Shopping Center).

Librăria de Artă GAUDEAMUS

Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu, nr. 3.

Librăria MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE

SC Orfeu Ed SRL, București, bd. Dacia, nr. 12.

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director
al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii revistei *Apostrof*

Vă puteți abona la revista *Apostrof* direct la redacție. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin:

1. mandat poștal, pe adresa:
Torockay-Lukács Iosif
Fundăția Culturală Apostrof
Cluj-Napoca, CP 1095, OP 1 Cluj, cod poștal 400750.

2. virament bancar, pe adresa:
Fundăția Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Cont bancar: RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
Deschis la BRD-Groupe Société Générale, Sucursala Cluj.

Prețul abonamentului, pentru persoane fizice și biblioteci din România, este de:

- 15 lei pentru 3 luni,
- 30 lei pentru 6 luni,
- 60 lei pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere. Prețul abonamentului pentru cititorii din străinătate este de:

- 12 euro sau 15 USD pentru 3 luni,
- 24 euro sau 30 USD pentru 6 luni,
- 48 euro sau 60 USD pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere par avion.

Datele necesare pentru viramentul acestui abonament:

Fundăția Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Conturi bancare:
RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
RO73BRDE130SV06534401300 (euro)
RO58BRDE130SV06674381300 (USD),
deschise la BRD-Groupe Société Générale, Sucursala Cluj, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83,
SWIFT: BRDEROBU

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF					
				2	
• 10 ANI DE LA MOARTEA LUI MIRCEA ZACIU					
	Marta Petreu			3	
• PUNCTE DE REPER					
Istoria în opera lui Marin Preda (II)	Damian Hurezeanu			4	
• POEME					
Pe șoseaua de centură	Linda Maria Baros			7	
tumular #1	Ștefan Bolea			19	
• CRONICA LITERARĂ					
Despre Cluj în ritm de vals imperial	Irina Petraș			8	
Jurnalul lui Adrian Marino	Ștefan Borbély			9	
• LECTURI LIBERE					
Să ne amuzăm cu „secta gînditorilor de estradă“!	Ion Bogdan Lefter			10	
• CU OCHIUL LIBER					
Fascinația spiritului critic	Iulian Boldea			12	
Identitatea culturală a românilor	Constantina Raveca Buleu			12	
Leacul pentru o boală istoriografică	Cristian Vasile			13	
Cartografierea Revoluției Române	Ovidiu Pecican			19	
• REVISTA REVISTELOR					14
• DOSAR: MIRCEA ELIADE					
<i>Jurnalul inedit</i> al lui Mircea Eliade	Mircea Handoca			15	
• ANCHETA APOSTROF: ROZA LUI PARACELSIUS					
Vîntul roșu	Adrian Alui Gheorghe			20	
Regnul cantității	Anamaria Beligan			21	
Neafinitatea (s)electivă	Marian Victor Buciu			21	
Magia și analogia	Leo Butnaru			22	
„Tehnica“ minunii: „scăderea glasului“ din tăcere	Bogdan Ghiu			24	
Uitarea totală	Rodica Marian			24	
Între cenușă și trandafir	Irina Petraș			25	
Piatra filosofală	Laura Poantă			26	
Dubla dramă	Alexandru Pop			26	
Drumul este... PIATRA	Elisabeta Pop			26	
Atelierul	Simona Tănăsescu			27	
Țelul este în fiecare dintre pașii tăi	Andrei Zanca			27	
Trandafirul din mintea lui Dumnezeu (anchetă realizată de Marta Petreu)	Ion Zubașcu			28	
• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER					
Monastère, Éclats, Bible, Piatra-Neamț	Benjamin Fondane			29	
(traduit du roumain par Odile Serre)					

Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele cărți:

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 3 lei

Colecția „Filosofie modernă”

- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul**
traducere de VASILE MUSCĂ, 2003, 128 p. 10 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JÜRGEN HABERMAS, JOSEPH RATZINGER, **Dialectica secularizării: Despre rațiune și religie**, traducere de DELIA MARGA, prefață de ANDREI MARGA, 2005, 120 p. 20 lei
- JOSEPH RATZINGER, **Europa în criza culturilor**, traducere de DELIA MARGA, prefață de ANDREI MARGA, 2008, 92 p. 15 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 3,50 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**
traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei

Colecția „Filosofie românească”

- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a IV-a, 2004, 140 p. 8 lei

- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**
traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 3,50 lei

- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 5 lei

- LAURA PAMFIL, **Noica necunoscut**, 2007, 288 p. 8,75 lei

Colecția „Janus”

- OVIDIU PECICAN, **Trasee culturale Nord-Sud**, 2006, 228 p. 15 lei

- CĂLIN TEUȚIȘAN, **Textul în oglindă: Reflexii ale imaginarului eminescian**, 2006, 202 p. 15 lei

- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinoc” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei

- DORLI BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei

- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 5 lei

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 4 lei

- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 4 lei

- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**
roman, traducere de IRINA PETRAȘ, 2001, 132 p. 9,90 lei

- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a, adăugită, 2002, 284 p. 15 lei

- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici**
traducere de JANINA IANOȘI, prefață de ION VARTIC, 2003, 96 p. 7,50 lei

- LUKÁCS JÓZSEF, **Povestea „orașului-comoară”: Scurtă istorie a Clujului și a monumentelor sale**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAL LEVENTE, 2005, 146 p. 20 lei

- GEORGETA HORODINĂ, **Duminică seara**, 2006, 231 p. 20 lei

- ALEXANDRU VONA, **Să mai fiu o dată îndrăgostit**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2005, 188 p. 20 lei

- ȘTEFAN BORBÉLY, **Despre Thomas Mann și alte eseuri**, 2005, 172 p. 20 lei

- MARTA PETREU, **Conversații cu...**, vol. II, 2006, 132 p. 20 lei

- RUXANDRA CESEREANU, MARTA PETREU, CORIN BRAGA, VIRGIL MIHAIU, OVIDIU PECICAN, ION VARTIC, **Sadovaia 302 bis**, 2006, 204 p. 20 lei

- EUGEN PAVEL, **Între filologie și bibliofilie**, 2007, 170 p. 20 lei

- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii: Dicționar-antologie**, 2002, 288 p. 20 lei

- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade**, 2003, 224 p. 20 lei

- **Scriitorul și trupul său**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 264 p. 8,75 lei

- **Cele 10 porunci**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 276 p. 8,75 lei

- NICOLAE BĂRNA, **Dumitru Țepeneag**, 2007, 304 p. 7 lei

Colecția „Scrinul negru”

- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare**
prefață de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei

- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei

- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 2 lei

- I. D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 5 lei

- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire: Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefață și note de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 5 lei

- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru): Aforisme**, prefațe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 3 lei

- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane** (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 6,30 lei

- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 7,50 lei

- KONSTANTINOS ARVANITIS, **Jurnal (1893-1899)**, traducere din neogreacă de CLAUDIU TURCITU, cuvînt-înainte de MARTA PETREU, epilog de NICOLAE MĂRGINEANU (în colaborare cu Editura Polirom) 2009, 83 p. + ilustrații

Colecția „Istoria filosofiei”

- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche: Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei

Colecția „Poeme”

- TRISTAN JANCO, **Memoriile Șoahului**, 2006, 84 p. 15 lei

Cărți în coeditare cu Ed. Polirom (le puteți comanda la www.polirom.ro):

- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev: Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, ed. a II-a, adăugită, 2006, 160 p. 17,95 lei

- MATEI CĂLINESCU, **Mateiu I. Caragiale: recitiri**, ed. a II-a, 2007, 168 p. 19,95 lei

- ION VIANU, **Blestem și Binecuvântare**, 2007, 182 p. 19,95 lei

- ION VIANU, **Investigații mateine**, 2008, 112 p. 19,50 lei

- MARTA PETREU, **Despre bolile filosofilor. Cioran**, 2008, 128 p. 19,90 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
ANA SALOMIA CORNEA
IRINA PETRAȘ

Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof

Revista apare cu sprijinul:

- Fondului Cultural Național
- Consiliului Local și al Primăriei Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:

Revista Apostrof, cp 1095, op 1,
Cluj-Napoca, 400750

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne, editată de RODIPET SA, la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122

Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a Asociației Revistelor, Imprimeriilor și Editorilor Literare (ARIEL), asociație cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii și Cultelor.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Puteți comanda orice carte la adresa: Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22, tel. 0264/432.444 sau prin www.revista-apostrof.ro